

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI**

**SEKİZİNCİ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN OKUL ORTAMINDAKİ
DEMOKRASİ ALGILARININ İNCELENMESİ
(ANTALYA İLİ ÖRNEĞİ)**

Yüksek Lisans Tezi

Koray ÖZYİĞİT

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Murat Bayram YILAR

SAMSUN
2020

KABUL VE ONAY

Koray ÖZYİĞİT tarafından, *Dr. Öğr. Üyesi Murat Bayram YILAR* danışmanlığında hazırlanan *Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Okul Ortamındaki Demokrasi Algılarının İncelenmesi (Antalya İli Örneği)* başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından 09/10/2020 tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliği/oy çokluğu ile başarılı bulunarak Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvanı, Adı/Soyadı Üniversitesi Ana Bilim/Ana Sanat Dalı	İmza	Sonuç
Başkan		
Prof. Dr. Necati TOMAL		☐ Kabul
Ondokuz Mayıs Üniversitesi		☐ Ret
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi		
Üye (Danışman)		
Dr. Öğr. Üyesi Murat Bayram YILAR		☐ Kabul
Ondokuz Mayıs Üniversitesi		☐ Ret
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi		
Üye		
Dr. Öğr. Üyesi Hakan ÖRTEN		☐ Kabul
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi		☐ Ret
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi		

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

ONAY

... / ... / ...

Prof. Dr. Ali BOLAT

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım yüksek lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynakça'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

09/10/2020

Koray ÖZYİĞİT

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı: Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Okul Ortamındaki Demokrasi Algılarının İncelenmesi (Antalya İli Örneği).

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 09/11/2020 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : % 25

Tek kaynak oranı : % 1 çıkmıştır.

09/11/2020

Dr. Öğr. Üyesi Murat Bayram YILAR

Tez Danışmanı

ÖZET
SEKİZİNCİ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN OKUL ORTAMINDAKİ DEMOKRASİ
ALGILARININ İNCELENMESİ (ANTALYA İLİ ÖRNEĞİ)

Koray ÖZYİĞİT
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı
Yüksek Lisans, Ekim / 2020
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Murat Bayram YILAR

Bu araştırma, sekizinci sınıf öğrencilerinin okul ortamındaki demokrasi algılarını incelemek amacıyla yapılmıştır. Çalışma, nicel ve nitel araştırma yöntemlerini içermesi yönüyle bir karma yöntem araştırmasıdır. Araştırmanın verileri, 2018-2019 eğitim öğretim yılının ikinci döneminde elde edilmiştir. Nicel veriler, Antalya ilinin beş merkez ilçesinden küme örnekleme yöntemi ile belirlenen 19 farklı ortaokulda öğrenim gören 898 sekizinci sınıf öğrencisinden toplanmıştır. Nitel veriler ise maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi ile beş merkez ilçeden belirlenen ikişer ortaokulda, gönüllü olarak araştırmaya katılmak isteyen 10 kız ve 10 erkek öğrenci olmak üzere toplam 20 öğrenci ile yapılan görüşmeler sonucunda elde edilmiştir. Nicel veriler, Okulda Demokrasi Algıları Ölçeği (ODAÖ) ile nitel veriler, yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Nicel veriler, SPSS 21 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Öğrencilerin okul ortamındaki demokrasi algılarının çeşitli değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla bağımsız gruplar için t-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Nitel veriler ise içerik analizi ile çözümlenmiştir. Katılımcıların kullandığı metafor ve kelime ilişkilendirmeleri tablolastırılmış, cümle tamamlama ve açık uçlu sorulara verilen anlamlı yanıtlardan yola çıkılarak tema ve kodlar oluşturulmuştur. Nicel bulgulara, ölçeğin alt boyutlarından ve tümünden alınan puan ortalamaları incelenmiş ve öğrencilerin okul ortamındaki demokrasi algılarının yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin okul ortamındaki demokrasi algılarında kız öğrencilerin lehine anlamlı farklılık olduğu, anne eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık görülmezken, baba eğitim düzeyine göre öz değerlendirme alt boyutunda anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aynı şekilde ailede karar verme, ailenin ortalama aylık geliri ve okuldaki çeşitli faaliyetlerde aktif görev alma durumuna göre de öğrencilerin okul ortamındaki demokrasi algılarında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Anne ve baba mesleğine, kardeş sayısına göre ise öğrencilerin okul ortamındaki demokrasi algılarının anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir. Araştırmanın nitel bulguları, öğrencilerin okul ortamındaki demokrasi algılarına ilişkin kullandıkları metafor ve kelime ilişkilendirmelerinde; eşitlik, adalet, seçim ve ortak karar gibi kavramlara vurgu yaptıklarını ortaya koymaktadır. Öğrencilerin aile ve okul ortamındaki demokratik yaşantı algılarında; katılımcılık, haklar, eşitlik, dayanışma ve sorumluluk kavramlarını öne çıkardıkları görülmektedir. Öğrencilerin demokratik yaşantılarının etkilerine ilişkin algılarında ise; mutluluk, güven, özgürlük, rahatlık, haksızlık, ayrımcılık, başarısızlık ve insan ilişkilerinin zayıflaması gibi olumlu ve olumsuz kavramların öne çıktığı görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Demokrasi, Demokrasi Algısı, Demokrasi Eğitimi, Okulda Demokrasi, Ortaokul Öğrencileri.

ABSTRACT
EXAMINATION OF EIGHTH GRADE STUDENTS' PERCEPTIONS OF
DEMOCRACY AT SCHOOL ENVIRONMENT
(EXAMPLE OF ANTALYA PROVINCE)

Koray ÖZYİĞİT
Ondokuz Mayıs University
Institute of Graduate Studies
Department of Turkish and Social Sciences Education
M.S., October / 2020
Supervisor: Assist. Prof. Dr. Murat Bayram YILAR

This study was conducted to examine the eighth-grade students' democracy perceptions at school environment. The study is a mixed-method research in that it includes quantitative and qualitative research methods. The data were obtained in the second semester of the 2018-2019 academic year. The quantitative data of the study were collected from 898 eighth grade students studying at 19 secondary schools determined by cluster sampling method from five central districts of Antalya. The qualitative data were collected using the maximum variation sampling method. Qualitative data were obtained as a result of interviews conducted with a total of 20 students, 10 girls and 10 boys, from two secondary schools determined from five central districts. Quantitative data were collected using the Perceptions of Democracy at School Scale (SCAS), and qualitative data were collected using a semi-structured interview form. Quantitative data were analyzed using SPSS 21 package program. T-test and one-way analysis of variance (ANOVA) were used for independent groups to determine whether students' perceptions of democracy at school differ according to various variables. Qualitative data were analyzed with content analysis. The metaphors and associations used by the participants were tabulated, and themes and codes were created based on the meaningful answers given to sentence completion and open-ended questions. In the quantitative findings, the mean scores obtained from the sub-dimensions and all of the scale were examined and it was concluded that the students' perception of democracy at school was high. It has been concluded that there is a significant difference in favor of female students in the democracy perceptions of students at school. There is a significant difference according to the education level of the father, while there is no significant difference according to the education level of the mother. Likewise, it was observed that there was a significant difference in the democracy perceptions of the students in the school according to the average monthly income of the family and the status of being active in various activities in the school. It was determined that students' perception of democracy at school did not differ significantly according to mother and father profession, the number of siblings, and family decision-making. The qualitative findings revealed that the students emphasized concepts such as equality, justice, choice and joint decision in their metaphors and associations use regarding their perception of democracy at school. They highlighted the concepts of participation, rights, equality, solidarity and responsibility in their perceptions of democratic life in the family and school. As for their perceptions of the effects of democratic experiences; it has been determined that positive and negative concepts such as happiness, trust, freedom, comfort, injustice, discrimination, failure and weakening of human relations become prominent.

Keywords: Democracy, Perception of Democracy, Democracy Education, Democracy at School, Secondary School Students.

ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR

Günümüz dünyasındaki medeni toplumların yönetme ve yaşama biçimi olarak kabul ettikleri demokrasiye olan inancım beni böyle bir çalışma yapmaya yöneltti. Demokrasi düşüncesinin tüm ilke ve değerleri ile ülkemizin topraklarında kök salması, yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılmasının hepimizin ortak çıkarı ve sorumluluğu olduğu düşüncesindeyim. Demokratikleşme konusundaki tarihsel birikimimizi koruyup ileri bir noktaya taşımamızın yolu her şeyin başı olan eğitimden geçiyor. Bunu gerçekleştirmek için de öncelikle iki temel kurumumuza önemli iş düşüyor: aile ve okul. Demokrasi kültürünü, ailede başlayan okul yaşantılarında devam eden bir süreç içerisinde çocuklarımıza ve gençlerimize kazandırmalıyız. Bugünün çocuklarının yarının etkin vatandaşları ve yöneticileri olacağını aklımızdan çıkarmadan...

Yüksek lisansa büyük bir istek ve hevesle başlayıp yine aynı istek ve hevesle bitirme maceram çeşitli yaşam önceliklerimden dolayı biraz uzun sürdü. Öncelikle bu süreçte tezimi yazıp bitirmem konusunda beni yılmadan, yorulmadan teşvik eden herkese minnettar olduğumu belirtmek istiyorum.

Uzayan tez sürecimde danışman değişikliklerim oldu. Sonunda tezi yazma kararlılığım ile kendisine ulaştığım, beni tez öğrencisi olarak kabul eden ve tez danışmanım olduğu ilk günden bu yana anlayışını, katkılarını ve desteğini esirgemeyen değerli hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Murat Bayram YILAR'a çok teşekkürlerimi sunarım.

Tez savunma jürimdeki değerli hocalarım Sayın Prof. Dr. Necati TOMAL ve Sayın Dr. Öğr. Üyesi Hakan ÖRTEN'e değerli katkılarından dolayı çok teşekkür ederim. Yüksek lisans ders ve tez dönemindeki değerli katkılarından dolayı Sayın Prof. Dr. Alper KESTEN'e ve bölümdeki diğer hocalarıma da teşekkür etmek istiyorum.

Veri toplama sürecinde gittiğim okullarda görevli değerli yönetici ve öğretmenlere, sekizinci sınıf öğrencilerine ve Antalya İl Millî Eğitim Müdürlüğü'ne katkılarından dolayı teşekkür ediyorum. Aynı okulda görev yaptığım ve mesai arkadaşlığının da ötesinde gösterdikleri yakınlık ve samimiyet ile keyifli bir çalışma ortamı yakaladığımızı düşündüğüm değerli öğretmen arkadaşlarıma ve okul idarecilerimize de teşekkür ederim.

Yukarıda da belirttiğim üzere tez yazım sürecinde ilgi ve desteklerini hissettiğim dostlarımız vardı. Onlara da burada teşekkür etmek istiyorum. Değerli dostlarımız; Mine ve Murat KAPIDERE, Sezgi ve Sercan MUHSİN, Funda ve Ali ÇAĞLAR,

Melek ve Erdoğan ÖZTÜRK ve Songül KEŞAP’a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tez yazma sürecinde bana kattıkları motivasyondan dolayı Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi’ndeki eşimin çalışma arkadaşları; Arş. Gör. Dr. Gülnar ÖZYILDIRIM, Arş. Gör. Yusuf AYDIN, Arş. Gör. Gizem BERBER, Arş. Gör. Saim TURAN’a ve tez teslim sürecindeki desteğinden dolayı Arş. Gör. Nurbanu ŞEREN’e de teşekkür ederim.

En büyük teşekkürüm aileme olacak. Tez yazım sürecindeki zor ve sıkıntılı zamanlarda dahi bıkmadan ve usanmadan beni motive etmesi ve akademik desteği bir yana, yaşamlarımızı birleştirdiğimiz ilk günden itibaren her koşulda yanımda ve destekçim olduğunu hissettiren, beni her zaman dinleyen, kaygılarımı anlayan ve en önemlisi de koşulsuz sevgisi ile bana güç veren hayat arkadaşım, sevgili eşim Melike’ye çok teşekkür ederim. İyi ki varsın.

Öğretmenlik mesleğine başladığım yıl babamdan “en iyi yatırım insana yapılan yatırımdır” sözünü işitmiştim. Bu düşünce ile kendi ayaklarının üstünde duran bir birey olarak bugünlere gelmemde her daim manevi ve maddi desteklerini ve emeklerini esirgemeyen çok sevdiğim fedakâr annem Neriman ÖZYİĞİT’e, bilgisi ve tecrübesi ile hayattaki ilk öğretmenim ve yol göstericim canım babam Halil ÖZYİĞİT’e, ailemizde küçük yaşlardan itibaren kendisini örnek aldığım, başarılarını takdir ettiğim ve her zaman yanımda olacağını bildiğim sevgili ağabeyim İlkay ÖZYİĞİT’e çok teşekkürlerimi sunarım. Sizlere çok şey borçluyum. Ayrıca tez yazma süreci ile ilgili sohbetlerimizden dolayı artık ailemizden biri olan sevgili Burçin ablaya da teşekkür ederim.

Evimizde yaptığı lezzetli yemekler ve tabi ki Türk kahvesi ikramları ile manevi ve maddi desteğini esirgemeyen annem Gülüstan KOÇYİĞİT’e, samimiyet ve yakınlıkları ile her zaman yanımda olduklarına inandığım ağabeyim Ahmet KOÇYİĞİT ve eşi Sevgi YALÇIN KOÇYİĞİT’e teşekkür ediyor, sevimliliği ile moral kaynağımız olan bebekleri minik Özgür’e uzun ve sağlıklı ömürler diliyorum.

Ekim, 2020

Koray ÖZYİĞİT

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR	x
TABLolar LİSTESİ.....	xi
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
I. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	7
1.3. Problem Cümlesi	7
1.3.1. Alt Problemler.....	8
1.4. Araştırmanın Önemi	8
1.5. Kapsam ve Sınırlılıklar	10
1.6. Varsayımlar	10
1.7. Tanımlar.....	10
İKİNCİ BÖLÜM	11
II. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	11
2.1. Demokrasi Kavramı	11
2.2. Demokrasinin Tarihsel Gelişimi	14
2.2.1. Türkiye’de Demokrasinin Gelişimi.....	18
2.3. Demokrasinin Temel İlkeleri, Sosyal ve Kültürel Dayanakları	25
2.3.1. Demokrasinin Temel İlkeleri	25
2.3.2. Demokrasinin Sosyal ve Kültürel Dayanakları	25
2.4. Demokrasinin Uygulanma Biçimleri	26
2.5. Eğitim ve Demokrasi	27
2.5.1. Demokratik Eğitim	28
2.6. Demokrasi Eğitimi.....	31
2.6.1. Ailede Demokrasi Eğitimi	33
2.6.2. Okulda Demokrasi Eğitimi	36
2.7. Sosyal Bilgiler Dersi ve Demokrasi Eğitimi	52

2.8. İlgili Çalışmalar	57
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	71
III. YÖNTEM.....	71
3.1. Araştırmanın Modeli.....	71
3.2. Evren ve Örneklem	71
3.3. Veri Toplama Araçları.....	73
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu	73
3.3.2. Okulda Demokrasi Algıları Ölçeği (ODAÖ)	73
3.3.3. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu	74
3.4. Veri Toplama Süreci	74
3.5. Verilerin Analizi	75
3.6. Nitel Veriler İçin Alınan Geçerlik Güvenirlik Önlemleri.....	76
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	77
IV. BULGULAR.....	77
4.1. Nicel Bulgular	77
4.1.1. Cinsiyet Değişkenine Göre Öğrencilerin Okul Ortamındaki Demokrasi Algılarına İlişkin Bulgular	77
4.1.2. Anne Eğitim Durumu Değişkenine Göre Öğrencilerin Okul Ortamındaki Demokrasi Algılarına İlişkin Bulgular	78
4.1.3. Baba Eğitim Durumu Değişkenine Göre Öğrencilerin Okul Ortamındaki Demokrasi Algılarına İlişkin Bulgular	79
4.1.4. Anne ve Baba Mesleği Değişkenine Göre Öğrencilerin Okul Ortamındaki Demokrasi Algılarına İlişkin Bulgular	80
4.1.5. Kardeş Sayısı Değişkenine Göre Öğrencilerin Okul Ortamındaki Demokrasi Algılarına İlişkin Bulgular	83
4.1.6. Ailede Karar Verme Değişkenine Göre Öğrencilerin Okul Ortamındaki Demokrasi Algılarına İlişkin Bulgular	83
4.1.7. Aylık Ortalama Gelir Değişkenine Göre Öğrencilerin Okul Ortamındaki Demokrasi Algılarına İlişkin Bulgular	85
4.1.8. Okul Faaliyetlerine Aktif Katılım Değişkenine Göre Öğrencilerin Okul Ortamındaki Demokrasi Algılarına İlişkin Bulgular	86
4.2. Nitel Bulgular.....	87
4.2.1. Öğrencilerin Kullandıkları Metaforlar	87
4.2.2. Öğrencilerin Seçtikleri Renkler.....	88
4.2.3. Öğrencilerin Kelime İlişkilendirmeleri.....	89
4.2.4. Öğrencilerin Aile ve Okul Ortamındaki Demokrasi Algılarına İlişkin Tema ve Kodlar.....	89

BEŞİNCİ BÖLÜM	94
V. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	94
5.1. Tartışma ve Sonuç	94
5.1.1. Nicel Bulgulara İlişkin Tartışma ve Sonuç	94
5.1.2. Nitel Bulgulara İlişkin Tartışma ve Sonuç	101
5.2. Öneriler	106
KAYNAKÇA	109
EKLER.....	121
Ek 1. Kişisel Bilgi Formu	121
Ek 2. Okulda Demokrasi Algıları Ölçeği.....	123
Ek 3. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu	125
Ek 4. Etik Kurul İzni.....	126
Ek 5. İl Millî Eğitim Müdürlüğü’nden Alınan Uygulama İzni	127
Ek 6. Ölçeğin Kullanım İzni	128
ÖZGEÇMİŞ.....	129

SİMGELER VE KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AK	Avrupa Komisyonu
BM	Birleşmiş Milletler
ÇDO	Çocuk Dostu Okul
DEOMP	Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Projesi
İKS	İlköğretim Kurum Standartları
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
MEBBİS	Millî Eğitim Bakanlığı Bilişim Sistemleri
ODAÖ	Okulda Demokrasi Algıları Ölçeği
SBS	Seviye Belirleme Sınavı
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türk Demokrasi Vakfı
TEGM	Temel Eğitim Genel Müdürlüğü
TTKB	Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı
TYÇ	Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi
UNICEF	United Nations International Children's Emergency Fund

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Sınıf Düzeylerine Göre Vatandaşlık ve Demokrasi Konularının Yer Aldığı Öğrenme Alanları ve Kazanımlar	54
Tablo 2: Sekizinci Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programı'nda Vatandaşlık ve Demokrasi Konularının Yer Aldığı Ünite ve Kazanımlar	56
Tablo 3: Nicel Verilerin Toplandığı Örneklemen Özellikleri	72
Tablo 4: Nitel Verilerin Toplandığı Çalışma Grubunun Özellikleri	73
Tablo 5: Okulda Demokrasi Algıları Ölçeğinden Alınan Puanların Yorumlanması Amacıyla Belirlenen Puan Aralıkları	74
Tablo 6: Okulda Demokrasi Algıları Ölçeğinin n, X ve SS Değerleri	77
Tablo 7: Okulda Demokrasi Algıları Ölçeği Toplam ve Alt Boyut Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre t-Testi Sonuçları	78
Tablo 8: Okulda Demokrasi Algıları Ölçeği Puanlarının Anne Eğitim Durumu Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	79
Tablo 9: Okulda Demokrasi Algıları Ölçeği Puanlarının Baba Eğitim Durumu Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	80
Tablo 10: Okulda Demokrasi Algıları Ölçeği Puanlarının Annenin Mesleği Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	81
Tablo 11: Okulda Demokrasi Algıları Ölçeği Puanlarının Babanın Mesleği Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	82
Tablo 12: Okulda Demokrasi Algıları Ölçeği Puanlarının Kardeş Sayısı Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	83
Tablo 13: Okulda Demokrasi Algıları Ölçeği Puanlarının Ailede Karar Verme Şekli Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	84
Tablo 14: Okulda Demokrasi Algıları Ölçeği Puanlarının Aylık Ortalama Gelir Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	85
Tablo 15: Okulda Demokrasi Algıları Ölçeği Toplam ve Alt Boyut Puanlarının Okul Faaliyetlerine Aktif Katılım Değişkenine Göre t-Testi Sonuçları	86
Tablo 16: Öğrencilerin Demokrasiye İlişkin Benzetmeleri ve Benzetme Gerekçeleri	87
Tablo 17: Öğrencilerin Demokrasiyi Anlatırken Seçtikleri Renkler ve Gerekçeleri ..	88
Tablo 18: Okulda Demokrasi Denildiğinde Akla Gelen İlk Üç Kelime	89
Tablo 19: Aile ve Okul Ortamındaki Demokrasi Yaşantıları Algılarına İlişkin Tema ve Kodlar	90

BİRİNCİ BÖLÜM

I. GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Demokrasi kavramı, uzun tarihsel bir sürecin ürünü olarak ilk kez Antik Yunan'daki şehir devletlerinde karşımıza çıkmaktadır. Demokrasi kelime anlamı olarak Antik Yunancadaki “demos” (halk) ve “kratos” (egemenlik) kelimelerinin birleşimiyle oluşmakta ve “halkın egemenliği” anlamına gelmektedir. Demokrasi, günümüzde üzerinde en çok konuşulan, tartışılan ve yazılıp çizilen kavramlardan biri haline gelmiştir. Demokrasi kavramının herkes tarafından kabul edilen bir tanımı yapılamadığı için zaman içinde farklı tanımlar ortaya atılmıştır. Türk Dil Kurumu'nun Türkçe sözlüğündeki ([TDK], 2005) tanım: “halkın egemenliğine dayanan yönetim biçimi” şeklindedir. Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) eski başkanlarından Lincoln (1863) herkes tarafından bilinen ünlü sözünde demokrasiyi “halkın halk tarafından halk için idaresi” olarak tanımlamıştır. Arblaster (1999) ve Biesta (2007), demokrasinin içerdiği temel boyutlar çerçevesinde tartışılabilir olduğunu vurgulamakta, demokrasinin tek bir anlamının olamayacağını savunmaktadır. Dolayısıyla demokrasinin yapısı itibarıyla her zaman geçerli olacak değişmez bir tanımının yapılma olanağı yoktur (Demir, 2010).

Demokrasi, insanın sadece insan olmasından ileri gelen hak ve özgürlüklerini kullanmasına olanak sağlayan bir yönetim biçimidir (Doğan, 2001; Kaya, 2011). Demokrasinin diğer yönetim sistemlerinden farkı ve üstünlüğü bu noktada ortaya çıkmaktadır (Kaya, 2011). Hançerlioğlu (1996, s. 87) demokrasiyi, halkın doğrudan veya seçtiği temsilciler aracılığıyla siyasal denetimi elinde bulundurduğu, sosyoekonomik özellikleri fark etmeksizin tüm vatandaşların yasalar önünde ve günlük yaşamda eşit kabul edildiği toplumsal örgütlenme biçimi olarak tanımlamıştır. Demokrasi kavramı, siyaset bilimi açısından bir yönetim biçimi olarak tanımlanmasının yanı sıra toplumsal yapıyı şekillendiren bir “toplum tasarımı” olarak da ifade edilmiştir (Şişman, Güleş ve Dönmez, 2010).

Demokrasi durağan ya da statik değil, devingen ve dinamiktir. Bu yüzden zaman içinde oluşan ilkeler ve değerler sistemi ile gelişmiş ve bu günlere gelmiştir. Demokrasi; insan haklarına ve farklılıklara saygı, hoşgörü, hak, özgürlük, eşitlik, dayanışma, paylaşım, sosyal adalet, sorumluluk, fırsat eşitliği, aklın egemenliği,

çoğulculuk ve katılımcılık gibi temel ilke ve değerleri içinde barındıran bir yaşam biçimidir. Bu temel ilke ve değerler devlet yapısında, politik yaşamda, toplumsal yapıda ve insan ilişkilerinde çok boyutlu olarak yaşanır (Büyükdüvenci, 1990; Cılga, 2001; Çiftçi, 2015; Gözütok, 2004; Kınca ve Uygun, 2006; Sadık ve Sarı, 2012). Bireylerin demokrasinin temel ilke ve değerlerini benimsemeleri, demokratik bir toplum düzeninde yaşamının ne anlama geldiğini bilmeleri ve böyle bir toplum düzeninin devamlılığının sağlanması yönündeki sorumluluklarını yerine getirmeleri demokrasiyi bir yaşam biçimi olarak algılamalarıyla yakından ilişkilidir (Demirtaş, 2008).

Demokrasi yalnızca anayasal bir örgütlenme biçimi olarak değil, bir yaşam biçimi olarak da algılanmalı ve her şeyden önce insanların temel hak ve özgürlüklerini güvence altına alan bir özgürlükler rejimi olarak tanımlanmalıdır (Çiftçi, 2015). Nitekim ABD’li filozof ve eğitim bilimci John Dewey (2004, s. 105) demokrasinin bir yönetim biçiminden çok daha fazlası olduğunu ifade etmiştir. Ona göre demokrasi bir yaşam biçimidir, bireylerin ortak tecrübe ve deneyimlerinin sonucunda o toplumda yaşatılır. Demokrasilerde vatandaşlar, bireysel hak ve özgürlüklerini yaşarlar fakat aynı zamanda, kendi kendini yönetme, toplumsal dayanışma, birlik ve beraberlik gibi temel değerleri içinde barındıracak bir geleceği şekillendirmek için diğer vatandaşlarla bir arada olmanın sorumluluğunu da taşırlar (Yağcı, 1998).

Sonuç olarak tanımlar, toplumsal değişimlerden etkilenecek tarihsel süreç içinde farklılaşmıştır. Pek çok tanımda, demokrasinin bir yönetim biçimi olmasının yanı sıra bir yaşam biçimi ve felsefesi, bir kültür ve bir düşünüş olduğu vurgulanmaktadır (Cılga, 2001; Çullu ve Samancı, 2016; Gömleksiz ve Cüro, 2011; Yeşil, 2004).

Demokrasi düşüncesi, yalnızca demokrasiyi davranış biçimi olarak benimsemiş ve demokratik ilkeleri yaşamına aktarabilmiş bireylerden oluşan toplumlarda yaşar ve gelişir (Çiftçi, 2015; Hotaman, 2010; Karatekin, Merey ve Kuş, 2013). Bir başka deyişle demokrasi, temel demokratik ilke ve değerleri benimsemiş vatandaşlar tarafından korunup, güçlendirilir ve gelecek nesillere aktarılabilir (Hotaman, 2010). Demokrasi, ister yönetim biçimi isterse yaşam biçimi anlamında olsun ancak yaşanabildiği bir ortamda öğrenilebilir (Yeşil, 2002). Sonuçta demokrasiyi toplumsal hayatta davranışlarımıza yansıtmadan onun salt teorik bilgisine sahip olmak çok fazla bir anlam ifade etmemektedir. Önemli olan demokrasiyi devlet yönetiminde,

toplumsal yaşamda ve toplumla birlikte yaşayan kurumlarda yaşatmak ve gelecek nesillere bir davranış ve düşünüş biçimi olarak aktarmaktır.

Toplumun oluşturduğu demokrasi kültürü gelecek nesillere ancak eğitim yolu ile aktarılabilir. Demokrasinin günümüz toplumları tarafından bir yaşam biçimi olarak kabul edilmesi, bu yaşam biçimini benimsemiş bireylerin yetiştirilmesini zorunlu hale getirmektedir (Gözübüyük Tamer, 2011). Demokrasi için gerekli olan; farklılıklara saygılı, yaratıcı ve eleştirel düşünebilen, hak ve özgürlüklerinin bilincinde olan, katılımcı ve sorumluluklarının farkında olan etkin vatandaşların yetiştirilmesinin ve bu temel değerlerin içselleştirilmesinin ancak eğitimle mümkün olacağı vurgulanmaktadır (Büyükdüvenci, 1990; Gözübüyük Tamer, 2011; Kuş, 2012).

En basit tanımıyla eğitim, bireyin davranışlarında yaşantılar yoluyla, istendik değişiklikleri yapma sürecidir (Büyükkaragöz ve Çivi, 1999; Ertürk, 1991). Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere bireyin mevcut davranışları yeterli görülmemekte, içine sokulduğu eğitim sistemi ile değiştirilmek ve şekillendirilmek istenmektedir (Sönmez, 1985). Bir milletin refah seviyesinin yüksek ve kalkınmış olması, demokrasi düşüncesinin bir yaşam biçimi olarak devlet yönetiminde, politik ve toplumsal yaşamda yerleşmiş olması iyi eğitilmiş vatandaşlarla mümkündür (Yağcı, 1998). Demokrasinin gelişebilmesi ve yaşatılması için toplum içerisinde eğitim seviyesi yüksek bireylere ihtiyaç vardır. (Gömleksiz ve Cüro, 2011; Karakütük, 2001). Eğitilmiş bireyler hak ve sorumluluklarının bilincinde olarak devlet yönetiminde, politik ve toplumsal yaşamda aktif olarak görev alırlar. İyi ve etkin bir vatandaş olabilmenin ve haklarını savunabilmenin ön koşulu eğitimidir. Eğitim seviyesinin düşük olduğu toplumlarda ise demokrasi tam anlamıyla işlemez (Karakütük, 2001).

Demokratik düşünce, demokratik değer ve tutumlar, insan zihnine yerleşmediği ve benimsenmediği sürece demokratik davranışlar hayata geçmez. Bu da ancak demokrasinin değer ve tutum olarak yaşandığı ve yaşatıldığı bir eğitimle kazandırılabilir. Demokratik ilke ve değerleri benimseyerek demokratik davranışlar sergileyen bireyler ise öncelikle ailede, eğitim kurumlarında ve toplumsal çevrede yetişmektedir (Demirtaş, 2008). Demokrasi eğitimi ilk olarak ailede başlar. Ailede ebeveynler tarafından çocuğa demokrasi ile ilgili bazı açıklamalar yapılarak teorik bilgiler verilebileceği gibi, anne ve babaların örnek demokratik davranışlar sergilemesiyle ve çocuklara çeşitli görev ve sorumluluklar vermeleriyle de uygulamalı bir demokrasi eğitimi verilebilir. Ancak ebeveynlerin bilinçli ve planlı bir eğitim

verebilme yönlerinin zayıf olmasından dolayı ailenin plansız bir eğitim kurumu olduğu dikkate alındığında demokrasi eğitiminin etkililiğini arttırmak için formal eğitim kurumlarının devreye girmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır (Yeşil, 2002). Bu noktada kurumsal eğitimin rolü büyüktür. Özellikle, demokrasiyle ilgili temel ilke ve değerlerin bireylere kazandırılmasında örgün eğitim kurumları önemli bir görev üstlenir. Bu yüzden okullar vatandaşlık ve demokrasi eğitiminde çok önemli bir role sahiptir (Gözübüyük Tamer, 2011).

Öyle görülmektedir ki, bir ülkede demokrasiyi benimsemiş ve yaşam biçimi haline getirmiş vatandaşlar ancak demokratik bir eğitim sistemi içerisinde yetiştirilebilir (Ektem ve Sünbül, 2011). Demokratik bir toplumdan söz edebilmek için, topluma ışık tutacak olan eğitim sisteminin, demokratik yaşamı destekleyici bir işlev görmesi gerekmektedir (Şişman ve diğerleri, 2010). Bu noktada demokrasi eğitimi ön plana çıkmaktadır. 1973 yılında çıkarılan 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda demokrasi eğitimi, Türk millî eğitim sisteminin temel ilkeleri arasında yer almaktadır. Bu ilke ile demokratik vatandaş yetiştirme hedeflenmiş ve eğitim kurumlarında demokrasi eğitimi yapılması zorunlu hale getirilmiştir (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 1973).

1973 tarihli ve 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 11. maddesinde temel ilke olarak demokrasi eğitiminin eğitim kurumlarında nasıl yapılması gerektiği açıkça ifade edilmiştir (MEB, 1973). Bu temel ilke ile tüm yurttaki eğitim kurumlarında yetiştirilecek olan vatandaşlarımıza demokrasi bilinci kazandırılarak, özgür, demokratik toplum düzeninin gerçekleştirilmesi ve sürdürülmesi hedeflenmiştir (Gözübüyük Tamer, 2011). Bu özelliklere sahip bireylerden oluşan bir toplumsal düzenin sürekliliğinin sağlanabilmesi ise demokrasi eğitimi ile mümkün olacaktır.

Okulların işlevi, demokrasiyi sadece teorik olarak öğrencilere öğretmek değil aynı zamanda demokratik bir kurum kültürü içerisinde demokrasiyi yaşam biçimi haline getirerek yaşamları boyunca uygulayabilecekleri becerileri onlara kazandırmaktır (Miser, 1991). Bunu gerçekleştirmek için okullardaki eğitim öğretim süreci boyunca, toplumsal bilgilerin öğretilmesinin yanı sıra, problem çözme, eleştirel düşünme, iletişim kurma, katılım gösterme gibi beceriler ile insan haklarına saygı, dini, etnik ve kültürel farklılıklara karşı hoşgörü, dayanışma, ortak karar alma, birlikte yaşama gibi tutum ve değerleri kazandırmayı amaçlayan etkinliklere yer verilir (Gjorgjeva, 2010). Dewey'e göre demokrasi düşüncesi, sadece derslerde öğretilen teorik bir bilgi olarak

kalmamalı, demokratik değerlerin yaşatıldığı bir okul ortamında pratiği yapılarak öğrencilere kazandırılmalıdır (Sadık ve Sarı, 2012). Demokratik olmayan bir eğitim ortamında verilen eğitimle demokrat bireyler yetiştirmek pek mümkün değildir (Miser, 1991). Örneğin bu doğrultuda atılan bir adım olarak kabul edilen, Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) ile Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) arasında 13 Ocak 2004 tarihinde imzalanan bir protokolle “Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Projesi (DEOMP)” hayata geçirilerek öğretim programlarında yer alan demokrasi eğitimine yönelik kazanımlar okulda demokrasi uygulamalarıyla da desteklenmeye çalışılmıştır. Pilot uygulaması ilk kez 2003-2004 eğitim-öğretim yılında 81 ildeki toplam 300 okulda yapılan proje, 2004-2005 eğitim-öğretim yılından itibaren ülkedeki tüm ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında uygulanmaya başlanmıştır (Kıncal ve Uygun, 2006). Projenin okullarda uygulanması amacıyla MEB (2004a) tarafından “Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Yönergesi” çıkarılmıştır. 15 yıl boyunca devam eden proje, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında son kez uygulanmış ve 2019-2020 eğitim-öğretim yılından itibaren MEB tarafından uygulamadan kaldırılmıştır.

Demokratik davranışlar, aile ve okul ortamında verilecek demokrasi eğitimi ile bireylere kazandırılır (Gözübüyük Tamer, 2011). Demokrasi eğitiminin temel hedefi demokratik ilke ve değerlerin yaşatıldığı bir ortamda, öğrencilerin demokrasiyi bizzat yaşayan ve uygulayan bireyler olarak yetişmelerini sağlamaktır (MEB, 2004b). Maitles ve GilChrist’e (2006) göre okullar, öğrencilere içinde bulundukları toplumun bir üyesi olduklarını hissettirerek demokratik vatandaşlık bilincini kazandırmalıdır. Dewey’in savunduğu gibi okullar, demokrasinin yaşatıldığı bir vatandaşlık laboratuvarı haline getirilmelidir (Güven, Çam ve Sever, 2013). Çocuklar gelecekte demokratik ve etkin vatandaşlar olarak devlet yönetiminde, politik ve toplumsal yaşamda görev üstlenecekleri için okul yaşantılarında demokrasiye ilişkin bilgi ve becerileri yaparak ve yaşayarak öğrenmelidirler (Farrel, 1998).

Okullarda demokrasinin tam anlamıyla hayata geçirilebilmesi için, tüm bireyler arasında şiddetten uzak; saygı, sevgi, karşılıklı anlayış ve hoşgörüyeye dayanan çift yönlü bir iletişimin kurulması ve okuldaki tüm paydaşların (öğretmen, öğrenci ve veli) okul ve sınıf yönetimi ile ilgili kararlara katılımlarının sağlanması gerekmektedir (Kepenekci, 2003). Bilim insanları, çocukların demokrasi bilinci ve demokratik davranışlar kazanmalarında okul öncesi dönemde ailenin; okul döneminde ise özellikle öğretmenlerin, önemli bir etkisinin olduğunu belirtmektedirler (Kıncal, 2000;

Touraine, 2002; Yeşil, 2002). Özellikle öğretmenlerin bir rol model olarak okul ve sınıf ortamında öğrencilere karşı sergiledikleri davranışların önemi büyüktür. Çocukların okulda demokratik ilke ve değerleri benimsemelerinin ve demokratik davranışlar kazanmalarının en önemli yolu, öğretmenlerin demokratik sınıf ortamları oluşturarak öğrenci merkezli dersler işlemeleri ve okul içerisinde örnek demokratik davranışlar sergilemelerinden geçmektedir. Demokratik sınıf ortamında sınıf kuralları öğrencilerle birlikte oluşturulmalı ve sınıfı ilgilendiren birçok karar öğrencilerle birlikte alınmalıdır (Çullu ve Samancı, 2016). Böylece öğretmen ve öğrencilerin birlikte karar alma süreçlerine katıldıkları demokratik bir okul kültürünün oluşumuna katkı sağlanacak ve uygulamalı bir demokrasi eğitimi hayata geçirilmiş olacaktır.

Demokrasi eğitiminin okulda ve sınıfta planlı bir şekilde yapılabilmesi için öğretim programları, demokratik ilkeler ve değerler dikkate alınarak hazırlanmalıdır (Kuş, 2012). Ülkemizdeki ilkokullarda; Sosyal Bilgiler, İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi, ortaokullarda; Sosyal Bilgiler ve T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük, liselerde ise Demokrasi ve İnsan Hakları, Tarih ve Sosyoloji gibi dersler aracılığıyla öğrencilere teorik anlamda demokrasi eğitimi verilmektedir. Özellikle ilk ve ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler dersi ile demokrasi eğitimi arasında sosyal bilgilerin doğasından ve eğitim sürecinden kaynaklanan yakın bir ilişki bulunmaktadır (Yazıcı, 2011). Sosyal Bilgiler dersi, demokrasiye temel oluşturacak bilgi ve becerileri küçük yaşlardan itibaren öğrencilere kazandırma işlevi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu yönüyle çağdaş ve demokratik bir toplum düzeni için etkin ve katılımcı vatandaşlar yetiştirmek Sosyal Bilgiler dersinin temel amacıdır (Öztürk ve Otluoğlu, 2002). Sosyal Bilgiler dersi, ilk ve ortaokullarda hak ve sorumluluklarını bilen etkin bireyler yetiştirebilmek amacıyla, sosyal bilim disiplinlerine ilişkin bilgiler temel alınarak, toplumsal yaşamda gerekli bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanı olarak tanımlanmaktadır (Erden, Tarihsiz, akt. Gömleksiz, Kan ve Öner, 2012). Sosyal Bilgiler dersi öğretim programları sosyal bilimlere ve vatandaşlık bilgisine ilişkin konular içerdiğinden içerisinde demokrasi ile ilgili öğrenme alanları ve kazanımlara yer verildiği görülmektedir. Bu ders ile öğrencilerin vatandaş olarak hak ve özgürlüklerinin farkında olan, demokratik ilke ve değerleri benimsemiş, başkalarının haklarına saygılı ve yaşadığı toplumun saygın bir üyesi olma özelliklerini kazanmış bireyler olarak yetiştirilmeleri amaçlanmaktadır (Gömleksiz ve diğerleri, 2012).

Ortaokul sekizinci sınıfta okutulan T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programında da dersin doğasına uygun olarak millî, manevî, insani ve evrensel değerlere yer verildiği görülmektedir. Sekizinci sınıf öğrencilerinin; insan hakları, ulusal egemenlik, tam bağımsızlık, milliyetçilik, demokrasi, çağdaşlık, laiklik ve cumhuriyet kavramlarının Türk milleti için ifade ettiği anlam ve önemi kavramaları gibi özel amaçlar taşıyan T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersi demokrasi ile ilgili ünite, konu ve kazanımlar içermesi bakımından ortaokuldaki demokrasi eğitimine teorik anlamda katkı sağlayan önemli derslerden biridir (MEB, 2018).

Görüldüğü üzere demokrasi düşüncesi birbirini destekleyen iki yolla; okulda okutulan bazı dersler aracılığıyla teorik bilgi aktarımı ve okul ortamındaki demokrasi yaşantıları yoluyla uygulamalı olarak bireylere kazandırılabilir. Böylece demokrasinin tüm ilke ve değerlerini özümseyip bir davranış biçimi olarak yaşamına aktaran, bunu toplumsal yaşam biçimine dönüştüren ve demokratik cumhuriyet yönetiminin devamlılığını sağlayabilecek demokratik ve etkin vatandaşlar yetiştirilerek demokrasi düşüncesinin devamlılığı sağlanabilecektir. Bu yönüyle okulda demokrasi eğitimi uygulamalarının ve okul ortamındaki demokrasi yaşantılarının incelendiği çalışmalar büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışmada, 2018-2019 eğitim-öğretim yılının ikinci döneminde Antalya ilinin merkez ilçelerinde belirlenmiş olan ortaokullarda öğrenim gören sekizinci sınıf öğrencilerinin okul ortamındaki demokrasi yaşantılarına ilişkin algıları tespit edilmeye çalışılmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı sekizinci sınıf öğrencilerinin okul ortamındaki demokrasi algılarını tespit etmektir. Ayrıca öğrencilerin demokrasi kavramına ilişkin metafor ve kelime ilişkilendirmeleri ile aile ve okul ortamındaki demokrasi algılarına ilişkin görüş ve değerlendirmelerini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1.3. Problem Cümlesi

Sekizinci sınıf öğrencilerinin okul ortamındaki demokrasi algıları nasıldır?

1.3.1. Alt Problemler

1. Sekizinci sınıf öğrencilerinin okul ortamındaki demokrasi algıları;

- Cinsiyete,
- Anne-baba eğitim durumuna,
- Anne-baba mesleğine,
- Kardeş sayısına,
- Ailede karar verme durumuna,
- Ailenin ortalama aylık gelirin,
- Okulda herhangi bir organizasyonda aktif olarak yer alma durumuna göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

2. Sekizinci sınıf öğrencilerinin demokrasi kavramına ilişkin metafor ve kelime ilişkilendirmeleri ile aile ve okul ortamındaki demokrasi algılarına ilişkin görüş ve düşüncelerini ortaya koyan temalar nelerdir?

1.4. Araştırmanın Önemi

Eğitimin genel amacı, bireyin yaşamakta olduğu topluma uyumuna en iyi şekilde yardımcı olmaktır. Demokratik hayata geçiş ile birlikte demokrasiye dayalı eğitim bir gereklilik haline gelmiştir. Demokrasinin anlaşılması ve özümsemesi okullarda verilecek demokrasi eğitimi ile mümkündür. Bunun için demokrasinin tüm ilke ve kuralları ile okullarda yaşanması ve yaşatılması gerekmektedir. Özellikle resmi eğitim kurumları aracılığıyla verilen eğitimde, demokrasiye, insan haklarına ve özgürlüklerine saygılı vatandaşlar yetiştirmek amaçlanmakta ve bunların erken yaşlardan itibaren bireylere kazandırılması gerekmektedir. Temel eğitim kurumlarında (ilkokul ve ortaokullar) demokrasi eğitimi teorik olarak başta Hayat Bilgisi, İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi, Sosyal Bilgiler, T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersleri olmak üzere tüm derslere entegre edilmiş bir disiplinler arası yaklaşımla verilmektedir. Ayrıca kulüp çalışmaları ve demokratik okul öğrenci meclisleri gibi öğrencilerin aktif katılım göstereceği faaliyetler ile demokrasi eğitimi uygulamalı olarak desteklenmeye çalışılmaktadır (Güven, 2009).

Eğer, demokratik bir toplumun okulları, demokrasiyi güçlendirme ve geliştirme görevini yerine getirmiyorlarsa, toplumsal açıdan yararsız ve tehlikeli bir hale gelirler.

Bunlar, kendi bildiklerini okuyan, demokratik yaşam biçimine önem vermeyen ve demokratik vatandaşlık sorumluluklarına kayıtsız bir yaşam biçimini benimseyen bireyler yetiştireceklerdir. Bu bireyler demokrasiden uzaklaşarak demagogilerin esiri olacaklardır. Bu tür okullar demokratik yönetim ve demokratik toplumsal yaşam için yararsız ya da yıkıcıdır (Mursell, 1955, akt. Apple ve Beane, 2016, s. 61).

Demokrasi düşüncesi; düşünce özgürlüğüne inanan, özgür düşünebilen, sorgulayan, araştıran, yeni fikirler üreten katılımcı ve etkin bireylerle varlığını sürdürebilir. Bir başka ifade ile demokrasi, yalnızca siyasal yapı olarak kurumlar aracılığıyla değil, daha çok demokrasiyi ruhlarında benimseyen bireylere ihtiyaç duyar. Bu tip bireylerin yetiştirileceği yerler aileden sonra, planlı ve programlı bir süreç içerisinde, demokrasinin teorik bilgisinin verildiği ve yaşantılar yoluyla demokrasinin uygulamalı olarak öğretildiği okullar olacaktır.

İnsanlar genellikle başkalarına ilişkin algıları üzerinden davranışlarını şekillendirip kendi hedefleri doğrultusunda hareket etmektedirler. Öğrencilerin okuldaki demokrasi hakkındaki algılarının belirlenmesi de bu yönüyle önemlidir (Ajzen, 2001). Bu noktada öğrencilere okullarda nasıl bir demokrasi eğitimi verildiği, daha da önemlisi öğrencilerin bunu nasıl algıladıkları ve bu konuda ne düşündükleri soruları akla gelmektedir. İlgili literatür incelendiğinde, öğrencilerin genel anlamdaki demokrasi algılarının incelendiği bazı çalışmalar (Bal ve Yiğittir, 2013; Çiftçi, 2013; Doğan, 2019; Kaldırım, 2005; Karatekin ve Elvan, 2016; Karatekin, Kuş ve Sönmez, 2010; Kuş, 2012; Sadık ve Sarı, 2012; Üztemur, Dinç ve İnel, 2018) olmakla birlikte okul ortamındaki demokrasi algılarının incelendiği çalışmaların az sayıda (Atalay Kabasakal ve diğerleri, 2015; Bektaş Öztaşkın ve İçen, 2015; Ersöz ve Duruhan, 2015; Sarıçam ve Özbey, 2018; Simó, Parareda ve Domingo, 2016) ve yetersiz olduğu görülmektedir. Buradan hareketle, araştırmacı tarafından literatüre katkıda bulunmak amacıyla farklı bir örnekleme yeni bir çalışma yapma gereği duyulmuştur. Bu araştırma, günümüzün siyasal sistemi ve yaşam biçimi olan demokrasinin geleceğin etkin ve demokratik vatandaşları olacak olan ortaokul sekizinci sınıf öğrencileri tarafından kendi aile ve okul yaşantılarında nasıl algılandığını ve onların demokrasiye ilişkin düşüncelerini ortaya koymasından önem taşımaktadır. Araştırma sonuçlarının ilgili literatüre, ilgili kurum ve kuruluşlara, anne ve babalara, okul yöneticilerine, öğretmenlere ve kıymetli öğrencilerimize katkı sunacağına inanılmaktadır.

1.5. Kapsam ve Sınırlılıklar

Araştırma, 2018-2019 eğitim-öğretim yılı ikinci döneminde Antalya ili merkez ilçelerinde (Aksu, Döşemealtı, Kepez, Konyaaltı ve Muratpaşa) belirlenmiş olan ortaokullardaki sekizinci sınıf öğrencilerinin okulda demokrasi algıları ölçeğine ve yarı yapılandırılmış görüşme formundaki metafor, kelime ilişkilendirme, cümle tamamlama ve açık uçlu sorulara verdikleri yanıtlar ile sınırlıdır.

1.6. Varsayımlar

Araştırmada kullanılan ölçeğin, okul ortamındaki demokrasi algısını ölçmede yeterli olduğu, araştırmaya katılan sekizinci sınıf öğrencilerinin okulda demokrasi algıları ölçeğini samimiyetle cevapladıkları ve görüşmedeki sorulara verdikleri cevapların gerçek düşüncelerini yansıttığı, araştırma kapsamında okulda demokrasi algıları ölçeği ile veri toplanan grubun araştırma sonuçlarının genellenebilirliğini sağlayacak büyüklükte olduğu kabul edilmiştir.

1.7. Tanımlar

Demokrasi: Yönetim biçimi olarak; siyasal gücün, halkın egemenliğine dayalı olarak kullanılması, toplumsal yaşam açısından bakıldığında ise, bir yaşam felsefesi ve bir yaşam biçimidir (Hotaman, 2010, s. 29).

Demokrasi Eğitimi: Güçlü ve istikrarlı, hür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devamı için vatandaşların sahip olmaları gereken demokrasi bilincinin, yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunun ve manevi değerlere saygının her türlü eğitim çalışmalarında öğrencilere kazandırılıp geliştirilmesine ilişkin eğitim (MEB, 1973, Md. 11).

Demokratik Eğitim: Öğretim çalışmalarında, öğretmen-öğrenci ilişkilerinde, eğitsel etkinliklerde, öğrencinin birey olarak değerine ve bütünlüğüne, birlikte çalışmaya, karşılıklı saygıya, hoşgörüye ve kişiliğe değer ve önem veren eğitimidir (TDK, 1974).

İKİNCİ BÖLÜM

II. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Demokrasi Kavramı

Demokrasi, uzun bir tarihsel sürecin ürünü olarak ortaya çıkmış ve günümüzün popüler kavramlarından biri haline gelmiştir. Kavramsal olarak pek çok sosyal bilimci, düşünür, yazar, devlet adamı, kurum ve kuruluş tarafından tanımlanmaya çalışılmıştır. Ancak düşünce tarihi içerisinde üzerinde uzlaşma sağlanan, genel geçer bir demokrasi tanımı bulunmamaktadır. Tarihsel süreçte ve günümüzde yapılan tanımlar, tanımın yapıldığı döneme, tanımlayan kişi, kurum ve kuruluşların demokrasiyi ele alış biçimine ve bakış açısına göre farklılıklar göstermektedir. Anlam ve ifadelerin farklılaştığı tanımlarda demokrasinin temelde “yönetim sistemi”, “yönetim biçimi”, “yönetim anlayışı” ve “yaşam biçimi” olarak ele alındığı görülmektedir. Demokrasinin çeşitli tanımlarına aşağıda değinilmeye çalışılacaktır.

Kesin bir tanımı olmayan demokrasi kavramı, etimolojik olarak Antik Yunancadaki demos (halk) ve kratos (egemenlik) kelimelerinin birleşiminden oluştuğu için “halk egemenliği” anlamına gelmektedir. TDK’nın (2020) Güncel Türkçe Sözlüğünde: “Halkın egemenliği temeline dayanan yönetim biçimi.” olarak tanımlanmıştır. 18. yüzyıldaki Fransız Aydınlanmasının ünlü düşünürlerinden Jean Jacques Rousseau (1762), Toplum Sözleşmesi adlı eserinde: “Şeklini değiştirmek açısından bu denli güçlü ve devamlı bir yatınlığa sahip olan, varlığını korumak için de fazlasıyla ihtiyat ve cesaret talep eden başka bir yönetim biçimi yoktur.” ifadesini kullanarak demokrasinin değişime en açık ve o dönem koşulları içerisinde uygulanması cesaret isteyen bir yönetim şekli olduğunu, yine aynı eserinde: “Eğer bir Tanrılar halkı olsaydı, demokrasiyle yönetilirdi.” ifadesiyle demokrasinin en ideal ve kusursuza yakın bir yönetim anlayışı olduğunu ifade etmiştir. ABD’nin köleliği kaldıran başkanı Lincoln (1863) ünlü sözünde demokrasiyi: “halkın, halk tarafından halk için yönetilmesidir.” şeklinde tanımlamıştır. Dewey, demokrasiyi bir araç olarak görüp insan eylemlerinin pratik bir sonucu, insan doğasının gerekliliği ve siyasal anlamda sıkı sıkıya bağlı olunması gereken bir yönetim biçimi olarak ele alır, ona göre demokrasinin temeli eşitlik ve özgürlüktür (Bakır, 2015, s. 31). Cumhuriyetimizin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk, demokrasi ile ilgili düşüncelerini: “Bizim görüşümüz –ki halkçılıktır- kuvvetin, kudretin, hâkimiyetin ve idarenin doğrudan doğruya halka verilmesidir,

halkın elinde bulundurulmasıdır. Yine şüphe yok ki, bu dünyanın en kuvvetli bir esası, bir prensibidir.” şeklinde ifade ederek demokrasiyi halkçılık ilkesi ve millî egemenlik kavramı ile özdeşleştirmiştir (T.İ.T. Enstitüsü, 1961, akt. Özbudun, 1989, s. 285). İkinci Dünya Savaşı yıllarının ünlü İngiliz Başbakanı Winston Churchill (1947) yaptığı bir konuşmada: “Demokrasi, zaman zaman denenmiş olan diğer yönetim biçimlerini saymazsak en kötü yönetim biçimidir.” tanımını yapmış ve demokrasiyi geçmişten günümüze kadar denenmiş olan tüm yönetim biçimleri arasında kötünün iyisi bir yönetim anlayışı olarak ifade etmiştir (Gollob, Krapf, Weidinger ve Olafsdottir, 2010). Tarihin farklı dönemlerinde toplumlar, monarşi, oligarşi ve teokrasi gibi yönetim biçimlerinden sonra demokrasiyi keşfetmişlerdir. Dolayısıyla demokrasinin, toplumların en iyi ve ideal yönetim biçimini bulma arayışları sonucunda ortaya çıktığı anlaşılmaktadır (Gürbüz ve Gündüz, 2011).

Demokrasi, egemenliğin halka ait olduğu düşüncesi üzerine kurgulanmış siyasal bir sistemdir. Demokrasi sadece yöneticilerin yani iktidarın değil yönetilenlerin yani halkın da karar verici olarak etkin olduğu bir yönetim sistemidir (Gündüz, 2010). Demokrasi, halkın yöneticilerini kendisinin seçtiği, halk iradesine ve özgür seçime dayanan bir yönetim biçimidir. Özgür bir seçim sonucunda seçilen temsilcilerden kurulan bir halk yönetimi olduğu için halkın kendi iradesi ve isteğinin yönetime yön verdiği görülmektedir (Doğan, 2007). Bu nedenle demokrasi anlayışının merkezinde bireylerden meydana gelen halkın iradesi ve egemenliği yer alır. Demokraside karar alma süreci farklı düşüncelere sahip bireylerin katılımları ve işbirlikleri ile gerçekleşir ve en iyi kararlar bu şekilde ortaya çıkar (Young, 1999). Bu yönüyle demokrasi birbirlerinden farklı düşüncelerin her birini savunduğundan, genel için faydalı olanın belirlenmesine yönelik tartışmaları da mümkün kılar (Dewey, 1991, akt. Bakır, 2015, s. 32). Demokrasi düşüncesi; bireyin hak ve özgürlüklerinin korunması, toplumun tüm bireylerine imkân ve fırsat eşitliğinin sunulması, halkın, birey ve toplum ilişkilerinin belirlenmesi sürecine tümüyle dahil olması ve azınlık haklarına saygılı bir çoğunluk yönetiminin kurulması özelliklerini taşır (Demirbolat, 1999).

Kongar (2002) demokrasiyi, azınlıkların da çoğunluk haline gelebileceği imkânları sunan katılımcı yönetim şekli olarak tanımlar. Demokrasi, siyasal, sosyal ve ekonomik kararların çoğunluk tarafından alındığı, bireylerin yasalar önünde ve toplumsal yaşamın her alanında eşit haklara sahip olduğu ve aynı zamanda toplumdaki azınlıkların da haklarını güvence altına alan bir sistemdir (Gömleksiz ve Cüro, 2011).

Demokrasideki farklılıklara saygıya dayanan hoşgörü ilkesi, çoğunluğun azınlığı ezmemesi, azınlığın da çoğunluk gibi davranıp onun yerine geçmemesini gerektirir (Karakütük, 2001). Demokrasi, toplumu oluşturan bireylerin tüm farklılıkları ile birbirlerini kabul etmelerini, temel haklar ve özgürlükler bağlamında karşılıklı saygı ve hoşgörüyü içermektedir (Duman, 2008). Farklılıkların ortadan kalkması mümkün olmadığı için farklılıklarla bir arada huzur ve refah içinde yaşayabilmenin yolu demokrasiyi güçlendirmek ve yaygınlaştırmaktan geçmektedir (Özdemir, 2013). Dolayısıyla demokrasi, insana saygı ve eşitlik anlayışı temelinde anlamını bulan bir kavramdır (Çamkerten, 2001). Demokrasi hiçbir kişi, sınıf, zümre ve etnik kökene ayrıcalık tanımaz. Bütün fertlerin hakları anayasal güvence altına alınarak aynı bireysel, sosyal ve siyasal haklara sahip olmaları sağlanmıştır. Bu haklar temelinde demokraside politik kurumların ve toplumsal sözleşme olarak kabul edilen anayasanın insan doğasına uygun olarak düzenlendiği inancı temel misyondur (Dewey, 1962, akt. Can, 2007).

Demokrasi, karşıt görüşlerin birbirine zarar vermeden yararlı bir enerjiye dönüştürülmelerinde çok önemli bir yeteneğe sahiptir. Hak ve özgürlükleri güvence altına alarak güçlü bir refah devletinin meydana gelmesi için ekonomik büyümeyi ve istikrarı sağlar. Aynı zamanda demokrasiler, temel insan hak ve özgürlükleri, katılım ve refah gibi iç siyasal faaliyetler açısından demokratik olmayan rejimlere kıyasla çok daha başarılıdırlar. Tüm bu yönleriyle, insan onuruna en çok yakışan, temel insan haklarını ve özgürlükleri en iyi şekilde güvence altına alan, güvenilir ve görece istikrarlı bir yönetim sistemi demokrasi rejimidir (Can, 2007).

Genel anlamda halkın kendi kendini yönettiği siyasal bir sistem olarak tanımlanan demokrasi kavramı, aynı zamanda bir yaşam biçimi olmasını ve insan hak ve özgürlüklerini temel alan boyutlarını vurgulayan yaklaşımlarla da tanımlanmaktadır (Yesil, 2002, s. 4). Günümüzde demokrasi sadece seçimlere indirgenebilecek siyasal bir sistem olmanın ötesinde değerlendirilmiş, bir yaşam biçimi ve dünyaya bakış açısı olarak anlam kazanmıştır. Bu bakış açısı, toplumsal dayanışmanın, karşılıklı saygı ve hoşgörü temelinde bir arada yaşamının temel koşullarından biri olmuştur (Can, 2007). Dewey'e göre demokrasi, toplumsal yaşam düşüncesine, özgür ve zenginleştirici bir yaşam birlikteliğine karşılık gelmektedir (Barber, 1995, akt. Bakır, 2015). Demokrasi anlayışına sahip olmak, bireylerin hak ve sorumluluklarının farkında olmalarını, demokrasiyi birbirlerinin düşüncelerine saygı duymayı gerektiren bir yaşam biçimi

olarak anlamalarını ve kabul etmelerini gerektirmektedir (Yanıklar ve Elyıldırım, 2004, s. 28). Nitekim demokrasi, bir yaşam tarzı olarak ele alındığında, herkesin hem kendi hayatını özgürce yaşamasına hem de fikir birlikteliği geliştirebileceği varsayımına dayalı bir anlayıştır (Can, 2007).

Daha geniş anlamıyla demokrasi bireyi özgürleştirir, ona kişiliğini ve kimliğini kazandırarak özgür iradesiyle toplum içindeki yerini belirleme olanağı tanır. Özgürleşen birey kendisiyle, toplum ve dünya ile barışık ve her açıdan daha değerli ve verimli hale geldiği bir yaşam sürer. Demokrasinin temeli özgürlüktür. Bunun en açık göstergesi bireyin ister geleneksel isterse modern yaşam tarzını benimsemiş olsun istediği şekilde yaşayabilmesi, başkalarının özgürlük alanını ihlal etmeden özgürce hareket edebilmesidir. Bireyin başkalarının inancına ve kültürüne saygı göstererek inancını özgürce ifade etmesi, gelenek ve göreneklerinin gerektirdiği yaşam tarzını özgürce yaşayabilmesi de özgürlüğün ve demokrasinin koşullarındandır. Demokrasi, özgürlüğün bir sonucu ve onun koruyucusudur (Karpaz, 2010, s. 17).

Demokrasi ve özgürlük çoğu kez birbirlerinin yerine geçecek biçimde kullanılmışlardır ancak bu iki kavram birbiriyle ilişkili olmasına rağmen eşanlamlı değildir. Demokrasi, özgürlüğe ilişkin bir fikirler ve ilkeler bütünüdür fakat bununla birlikte uzun tarihsel süreç içerisinde biçimlenmiş uygulamaları da içinde barındırmaktadır. Özetle demokrasi, özgürlüğün kurumsallaşmasıdır (Yağcı, 1998). Dewey de, demokrasinin, eşitliğin yanı sıra özgürlük ile bir anlam kazandığını vurgulamaktadır. Dewey'e göre, eğer bireyler eşitliği sağlamak için özgürlükten yoksun bırakılırsa, demokrasi anlayışı totaliter bir tutuma dönüşür. Bu nedenle demokrasi eşitliği ve özgürlüğü bir bütün olarak içermeli ve yaşatmalıdır (Bakır, 2015, s. 32).

2.2. Demokrasinin Tarihsel Gelişimi

Demokrasi, insanın yazılı olan kısa tarihi içerisinde ortaya çıkıp yaklaşık iki bin beş yüz yıllık inişli çıkışlı tarihsel bir serüvenden geçerek günümüze ulaşan (Erdoğan, 2001, s. 193) ve bugünün dünyasında çok yaygın kabul gören bir yönetim sistemi ve yaşama biçiminin adıdır. Ünlü düşünür J. J. Rousseau'nun (1762) Toplum Sözleşmesi adlı eserinin giriş cümlesinde ifade ettiği üzere: "İnsan hür doğmuş fakat her yerde zincire vurulmuştur." İnsanoğlu uzun soluklu tarihsel süreçte acı tecrübeler yaşamış ve aslında doğuştan sahip olması gerektiği hak ve özgürlükleri ancak son birkaç yüz

yıl içerisinde meydana gelen gelişmelerle tam anlamıyla vazgeçilemez ve devredilemez bir kazanım olarak elde edebilmiştir. Yüz yıllar süren kişi ve zümre egemenliklerinden aşamalı olarak geniş halk kitlelerinin katılımıyla belirlenen halk egemenliğine dayalı yönetim anlayışlarına geçilmiştir. Devlet ile bireyler arasında anayasal eşitliğe, temel hak ve özgürlüklere dayanan hukuksal bir bağ oluşmuş böylece anayasal demokratik vatandaşlık kavramı ortaya çıkmıştır. Demokrasi adını verdiğimiz halk egemenliğine dayalı katılımcı yönetim anlayışı, devlet yönetiminin yanı sıra toplumsal yaşamda; eşitlikçi, özgürlükçü, hoşgörüye ve farklılıklara saygıya dayanan bir yaşama biçimine dönüşerek daha geniş bir anlam ve içerik kazanmıştır.

Demokrasinin kökenleri bir düşünce ve bir yönetim anlayışı olarak M.Ö. beşinci yüzyılda Antik Yunandaki şehir devletlerine kadar uzanmaktadır. Atina demokrasisi olarak bilinen yönetim anlayışı, günümüzde doğrudan demokrasi olarak adlandırılan, vatandaşların yönetimde doğrudan söz sahibi olduğu bir uygulamaya karşılık gelmektedir (Marshall, 1999, s. 140-141; Yeşil, 2002, s. 15). M.Ö. beşinci yüzyılda Perikles dönemi Atina'sındaki en önemli politik kurum, genellikle beş altı bin üyeden oluşan ve tüm yetişkin erkek vatandaşlara açık bulunan Meclis'ti. Basit çoğunluğun oyuyla karar alabilen bu Meclis, hiçbir yasal sınırlamaya tabi olmaksızın, herhangi bir iç sorun hakkında, karar verebiliyordu (Türk Demokrasi Vakfı [TDV], 1992, s. 15). Ayrıca Atinalılar agora adını verdikleri açık bir alanda toplanarak hükümet ve yönetim işlerini tartışırlardı (Büyükkaragöz, 1990; Yeşil, 2002, s. 15). Bu toplantılara, sadece eli silah tutan, vergi ödeyen ve uzun süreden beri yerleşik olan yetişkin erkek nüfusun belli bir kısmı, başka bir deyişle tam vatandaşlık haklarına sahip kişiler katılırdı (Schmidt, 2002, s. 17). Buradaki demokrasi uygulamasının eksik olan en önemli yönü, halkın yarısından fazlasını oluşturan kadınların ve kölelerin diğerleri gibi vatandaşlık haklarına sahip olmamaları ve bundan dolayı yönetimde karar alma süreçlerine katılamamalarıydı. Cinsiyete ve sınıfsal farklılığa dayalı bir ayırım söz konusuydu. Önceleri “demos” adı verilen bir kesim buna hak kazanmış homojen bir kitleydi. Bu homojen kitlenin toplum bilimindeki karşılığı belirli bir kesimden oluşan sınıf veya zümre anlamına gelmektedir (Doğan, 2001, s. 152). Atinalılar sancılı bir süreç içerisinde verdikleri sınıf mücadelelerinin ardından, tüm vatandaşların yönetimde söz sahibi olabileceği uygulamalar geliştirmişlerdir (Dündar, 2013, s. 853). Makedonyalı Büyük İskender, çıktığı Asya seferi sırasında Antik Yunan şehir devletlerini birer birer ele geçirerek babası II. Philip'ten devraldığı despotik anlayışla yaklaşık iki yüz yıl

süren Antik Yunandaki demokrasiyi sona erdirmiştir (Woodruff, 2005). İlkçağdaki Atina demokrasisi, kısa bir dönem olarak tarihin akışı içinde yaşamış, kendisinden sonraki dönemlere ise etkisi sınırlı kalmıştır (Doğan, 2001, s. 153).

Orta çağda genel anlamda demokrasi adına önemli gelişmeler yaşanmamıştır. Orta çağa özgü kişi ve zümre egemenliğine dayalı oligarşik devlet yönetimleri, demokrasinin gelişmesine fırsat vermemiştir (Doğan, 2001, s. 153). Bu dönemde özellikle Avrupa'da kilise baskısı altında kalan halk, devlet yönetiminde söz sahibi olmak bir yana hiçbir şeyi sorgulayamamış ve eleştirememiş, adeta dogmatik düşüncenin esiri olmuştur (Çakıcı, 2016, s. 22). Orta çağın sonlarına doğru İngiltere'de kralın mutlak otoritesine karşı koyan lordlar kralın yetkilerini sınırlandıran tarihi bir belge olan Magna Carta Libertatum'u (1215) ilan ederek bazı siyasi haklar elde etmişlerdir. Büyük Özgürlük Fermanı olarak bilinen bu belge halka, kişi özgürlüğü, can ve mal güvenliği gibi kazanımlar sağlamıştır (Doğan, 2001, s. 153-154). Bu gelişme çağımıza da etki etmesinden dolayı demokrasinin tarihi gelişimi açısından önemli bir aşama olarak kabul edilir (Karaköse, 2004). Orta çağ İslam dünyasında kişilerin özgür iradeleriyle halifenin kim olacağına karar verdikleri İslam halifesi seçimleri de doğrudan demokrasi uygulamasına örnek olarak gösterilmektedir (Gündüz, 2010).

Yeniçağın hemen başında meydana gelen Coğrafi Keşifler, Avrupa'daki krallıkları ve özellikle ticaretle uğraşan burjuva sınıfını ekonomik açıdan zenginleştirirken, Rönesans ve Reform hareketleri ile bilim, sanat, edebiyat ve din alanlarında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Kilise otoritesinin sarsılması sonucu yeni mezhepler ortaya çıkmış ve din alanında önemli düzenlemeler yapılmıştır. Kilise baskısının ortadan kalkmasıyla birlikte dogmatik düşünce zaman içinde zayıflamış, akılcı ve bilimsel düşünce güç kazanmıştır. Papa'nın Krallar üzerindeki etkisi azalarak laik yönetim anlayışı yaygınlaşmıştır. Yeniçağın başından itibaren Avrupa'daki burjuva sınıfının yükselişi, demokrasinin gelişmesinde etkili olmuştur. Zenginleşen ve güçlenen burjuva sınıfı, aristokratlara karşı demokratik değerlerin savunuculuğunu üstlenmiştir (Tanilli, 2001). Tüm bu gelişmelerin ardından yaklaşık yüz elli yıl süren ve pek çok bilimsel gelişmenin ve ilerlemenin yaşandığı Aydınlanma Çağı (1650-1800) demokrasinin tarihi gelişimi açısından önemli bir dönem olmuştur. Özellikle 18. yüzyılın ikinci yarısı, burjuva sınıfının aristokrasiye karşı büyük bir zafer kazanması bakımından dönüm noktası olmuştur (Tanilli, 2001).

Anayasal demokrasinin temellerinin 18. yüzyılda “Avrupa Aydınlanma Felsefesi” ile birlikte atıldığı kabul edilir. John Locke ve Montesquieu gibi düşünürler bu konuda önemli katkılar sunmuşlardır. John Locke doğal hukuk kavramını ortaya atarak monarşinin Tanrısal kökenli olduğu tezini çürütmüştür. Doğal hukuk teorisi aydınlanma döneminin ilham kaynağı olmuştur. Montesquieu bunların en başında gelen düşünürlerdendir. “Kanunların Ruhu Üzerine” isimli eserinde devlet otoritesinin sahip olduğu mutlak gücün denge ve denetimi açısından kuvvetler ayrılığı fikrini savunarak bunu birey özgürlüğünü güvence altına almanın bir yolu olarak görmüştür (Doğan, 2007). Ortaya atılan bu düşünceler insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi evrensel değerlerin gelişimine önemli katkı sunmuştur.

Çağdaş demokrasi anlayışı Antik Yunan demokrasisinden büyük ölçüde farklılıklar göstermektedir (Marshall, 1999). Dünya tarihine bakıldığında, çağdaş demokrasinin ortaya çıkışı ve gelişimi açısından üç gelişmenin öne çıktığı görülür. Bunlar; 1640-1688 tarihleri arasında yaşanan İngiltere’deki devrim, 1776-1791 tarihleri arasındaki Amerikan Devrimi ve 1789’dan günümüze etkileri devam eden Fransız Devrimi’dir (Yeşil, 2002, s. 16). 17. yüzyılda İngiltere’de ortaya çıkıp zamanla tüm dünyada benimsenen demokrasi, bir temsili demokrasi türü olarak tanımlanmaktadır. Bu demokrasi türünde, vatandaşlar, kendilerini temsil edecek politikacıları seçerek belli bir süre görev yapmaları için parlamentoya gönderirler ve onlara kanun koyma ve denetim yapma yetkisi verirler (Marshall, 1999, s. 140-141). Demokrasi konusunda atılan adımlardan bir diğeri de “Amerika Bağımsızlık Bildirgesidir.” 4 Temmuz 1776 yılında Amerika’da yayımlanan bu bildirgenin ruhunda bugünkü demokrasinin temel ilkelerini görmekteyiz (Karaköse, 2004). 1789 yılında meydana gelen ve ortaya çıkardığı düşüncelerle bütün dünyayı derinden etkileyen Fransız Devrimi sonucunda 17 Ağustos 1789 tarihinde yayınlanan “Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi” demokrasi hareketinin önemli aşamalarından biridir. Fransız halkının elde ettiği hak ve özgürlükler bu bildiri ile temel evrensel bir boyut kazanmıştır (Kaya, 2011, s. 24). Fransa monarşisi geçici bir süreyle rafa kaldırılarak cumhuriyet ilan edilmiştir. Fransız Devrimi sonucunda gelişen laik eğitim anlayışının etkileri, bilimin gelişimine de zemin hazırlamış, düşünce özgürlüğünün yansımaları ile bugünkü bilimsel ve teknolojik gelişimin tetikleyicisi olarak önemli bir rol oynamıştır (Hotaman, 2010, s. 30).

19. yüzyılda Batılı ülkelerde gelişmeye başlayan demokrasi düşüncesi, 20. yüzyılın başından itibaren Fransa, İngiltere ve ABD dışında kalan toplumların da ilgisini çekmeye başladı. Birinci ve İkinci Dünya savaşları insanın değerini ve özgürlüğünü, dolayısıyla demokrasinin önemini ortaya koyan sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Özellikle demokrasi ve özgürlükler konusunda geline en önemli aşama, insanlık için büyük bir yıkım olan İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) sonrası 10 Aralık 1948 tarihli “Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin” yayınlanması ve bunun sonucunda temel insan hak ve özgürlükleri ile demokrasi düşüncesinin dünya genelinde yaygın bir şekilde kabul görmeye başlamasıdır (Doğan, 2001, s. 159). Fransız Devriminden yaklaşık iki yüz yıl sonra diktatörlük rejimleri yıkılmış, dünya genelinde demokratik hareketler yüceltmeye başlanmıştır (Can, 2007, s. 16). Ancak çağdaş dünyada az sayıda da olsa hala yerini demokrasiye bırakamayan siyasal sistemler bulunmaktadır. Demokrasiye karşı direnen bu sistemler, bu ısrarlı tutumlarıyla kendi insanlarını mutsuz ettikleri gibi başkalarına da zarar verebilmektedir (Doğan, 2001, s. 159).

Görüldüğü üzere demokrasi uzun bir tarihsel süreçten geçerek bugünlere gelmiştir. Doğası gereği, demokrasinin gelişimini tamamladığı söylenemez. Çünkü demokrasi süreklilik arz eden yeni gelişmelere ve değişime açık bir düşüncedir (Çiftçi, 2015, s. 40). Demokrasi düşüncesi İlkçağdaki basit bir şehir devleti yönetiminden bugün tüm dünyada çok yaygın biçimde kabul gören bir yönetim anlayışı ve yaşama biçimine dönüşerek geçerliliğini korumaya ve gelişimini sürdürmeye devam etmektedir. Demokrasinin günümüz dünyasında bu kadar yaygın kabul gören ve tercih edilen bir sistem olmasının altında kuşkusuz, tarihsel süreç boyunca insanoğlunun en ideal sistemi bulma arayışları içinde denemiş olduğu tüm yönetim sistemleri arasında insan hak ve özgürlüklerini ve insana saygıyı merkeze alan görece en istikrarlı ve en ideal sistem olduğu gerçeği yatmaktadır.

2.2.1. Türkiye’de Demokrasinin Gelişimi

Dünyadaki demokrasinin gelişimine benzer şekilde Türkiye’deki demokrasinin gelişimi de bir anda olmamış yaklaşık iki yüz yıllık inişli çıkışlı bir tarihsel süreçten geçerek bugünlere gelmiştir. Dolayısıyla Türkiye’de demokrasinin gelişimini tarihsel süreci kesintiye uğratmamak adına Cumhuriyet öncesi dönemden yani Osmanlı

İmparatorluğu'nun kabaca son yüz yılı içerisinde meydana gelen anayasacılık ve demokratikleşme hareketleri ile başlatmak doğru bir yaklaşım olacaktır.

Demokratikleşme hareketlerinin ilk aşaması, Sultan II. Mahmut adına kendisi de bir ayan olan Sadrazam Alemdar Mustafa Paşa ile Anadolu ve Rumeli ayanları arasında imzalanan 1808 tarihli Sened-i İttifak belgesi olmuştur. Bu belge ile ayan adı verilen beylerin varlığı resmen kabul edilmiş ve padişahın otoritesi kısmen de olsa sınırlandırılmıştır (Kuş, 2012; Özbudun, 2018; Yağcı, 1998). Sened-i İttifak belgesinin bir bakıma iktidarın denetlenmesi ilkesini getirmesi, birçok tarihçi tarafından anayasal rejime geçişin ilk adımı olarak kabul edilir (Karaköse, 2004, s. 175). Bu nedenle Türkiye'de demokrasiye giden ilk yolu ayan adı verilen toprak yöneticisi beylerin açtığı söylenebilir (Karpas, 2010, s. 33).

Demokratikleşme yolunda atılan ikinci önemli adım 1839 yılında Sadrazam Mustafa Reşit Paşa tarafından ilan edilen Gülhane Hattı Hümayunu yani bilinen adıyla Tanzimat Fermanı olmuştur. Bu ferman ile Osmanlı ülkesinde yaşayan Müslüman veya gayrimüslim herkese eşit vatandaşlık hakkı tanınarak, can, mal ve ırz güvencesi verilmiş, vergi ve askerlikle ilgili yeni düzenlemeler yapılmış ve mahkemeler herkese açık hale getirilmiştir. Devlet halka bir nevi hukuk sınırları içerisinde kalacağı garantisini vererek padişahın mutlak yetkilerini hukuk çerçevesinde sınırlandırmıştır. Osmanlı demokratikleşme hareketleri içerisinde hukukun üstünlüğü ilkesi ilk kez padişah tarafından kabul edilerek keyfi uygulamaların önüne geçilmesi sağlanmıştır. Tanzimat Fermanı ile herhangi bir rejim değişikliği yaşanmasa da getirilen yeni düzenlemeler ve açılan yerel meclisler demokrasinin gelişimi için ikinci önemli adım sayılmaktadır (Karaköse, 2004).

Demokratikleşme hareketlerinin üçüncü aşaması Kırım Savaşı (1853-1856) sonrasında ilan edilen 1856 tarihli Islahat Fermanı'dır. Bu ferman ile 1839 Tanzimat Fermanı ile verilen haklar aynen kabul edilmiş ve din farkı gözetmeksizin daha da genişletilmiştir. Ancak bu fermanların eksik olan yönü tek taraflı bir güvence verme şeklinde olduğundan uygulanmasının padişahın takdirine bırakılması ve padişahı denetleyecek mekanizmaların kurulamamış olmasıdır (Duman, Karakaya ve Yavuz, 2011, s. 105-106). Şüphesiz ki Tanzimat dönemi Osmanlı devlet adamlarının amacı, tebaa denilen farklı kimliklerden ve farklı inançlardan olan halkı birleştirmektir. Fakat "vatandaşlık" kavramı, dini kimliklerin millî-siyasi bir anlam kazanarak ön plana çıkmasına yol açmıştır. Sonuç olarak Osmanlı nüfusu da Müslümanların oluşturduğu

“çoğunluk” ve gayrimüslimlerden oluşan “azınlık” şeklinde ayrılmaya başlamıştır (Karpat, 2010, s. 37). Dolayısıyla demokratikleşme yolunda atılan bu adımların Osmanlı İmparatorluğu’nun çözülme sürecini hızlandığı söylenebilir.

Osmanlı devlet adamlarının ve özellikle Jön Türkler olarak bilinen aydın kesimin, devleti parçalanmaktan kurtaracak tek yolun batı tarzında bir anayasanın hazırlanmasından geçtiğini görmeleri ve bu yöndeki girişimleri sonucunda Sultan II. Abdülhamit 23 Aralık 1876’da Türk tarihinin ilk yazılı anayasası olan Kanun-i Esasi’yi ilan etti (Kuş, 2012, s. 16-17). Bunun sonucunda Osmanlı tarihinde ilk defa bir yönetim biçimi değişikliğine gidilerek mutlak monarşiden meşrutiyet yönetimine geçilmiştir. Böylece anayasacılık ve demokratikleşme anlamında hukuki açıdan önemli bir aşama gerçekleştirilmiş oldu (Yağcı, 1998). Bu dönemde padişahın yetkilerinin hukuken sınırlandırılması, anayasal sistemin tesis edilmesi ve Meclisin kurulması Osmanlı siyasal sisteminin önemli kazanımları olmuştur (Çaha, 1998, akt. Yeşil, 2002, s. 20). Seçimle iş başına gelenlerin padişahın mutlak yönetim hakkına sınırlama getirmeleri ve yönetimin ilk kez bir anayasaya dayanması demokrasi ve hukuk açısından önemli bir adım gibi görülse de son söz padişaha aitti. Dolayısıyla 1876 Anayasasını gerçek bir demokratik atılım olarak görmek zordur. Bundan dolayıdır ki, kısa bir süre sonra Meclis dağılmış ve I. Meşrutiyet yönetimi sona ermiştir (Yağcı, 1998). 1876 Anayasası’nın ilanı, Millî Mücadele dönemi (1919-1923) de dahil olmak üzere zaman zaman gerçekleşen kesintiler yaşansa da Türkiye’de günümüze kadar devam eden anayasal süreci başlatan gelişme olmuştur (Kuş, 2012, s.17).

Sultan II. Abdülhamit’in otuz yıl süren mutlak monarşi yönetimi sonrası 1908 yılında Kanun-i Esasi yeniden yürürlüğe girmiş ve II. Meşrutiyet’in ilan edilmesiyle yeni bir döneme geçilmiştir. 1876 Anayasasında 1909 yılında yapılan değişikliklerle padişahın ya da yürütme gücünün, yasama üstündeki baskısı kaldırılmıştır (Yağcı, 1998). 1908-1913 yılları arası dönemde her anlamda farklılıklara dayalı bir çoğulculuk yaşanmıştır (Erdoğan, 2017, s.49). II. Meşrutiyet dönemi, temel hak ve özgürlükler ve halka dayalı yönetim anlayışının yerleştiği dolayısıyla demokrasinin benimsenmeye başladığı bir dönem olmuştur (Özbudun, 2018). Ancak iktidarda bulunan İttihat ve Terakki Cemiyeti zamanla bir baskı düzeni kurduğu için gelişmeler kâğıt üzerinde kalmış ve kesintiye uğramıştır (Yağcı, 1998).

Bilindiği gibi, İttifak devletleri safında yer alan Osmanlı İmparatorluğu dört yıl süren Birinci Dünya Savaşı’ndan (1914-1918) 30 Ekim 1918’da imzaladığı Mondros

Ateşkesi ile yenik çıkmış ve yıkılmıştır. Bundan sonra Anadolu'nun dört bir yanı itilaf devletleri tarafından işgal edilmiştir. İstanbul'daki hükümetten umudunu kesen Mustafa Kemal Paşa ve silah arkadaşları Anadolu'ya geçerek Millî Mücadele Hareketini başlatmışlardır. Mustafa Kemal Paşa, uzun yıllardan beri sahip olduğu, millet egemenliğine dayalı bir yönetim kurma düşüncesini hayata geçirmek için bu fırsatı iyi değerlendirmiştir. Bu doğrultuda Anadolu'nun çeşitli illerinde yayınladığı genelgeler ve topladığı kongreler sonrası 27 Aralık 1919'da Ankara'ya gelerek kuracağı yeni devletin temellerini oluşturacak olan yeni bir meclisin toplanmasını sağlamak üzere çalışmaları başlatmıştır (Özçelik ve Yavuz, 2011, s. 117). Tüm bu gelişmeler sonucunda 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Ankara'da açıldı. Karpas (2010) Millî Mücadeleyi ve TBMM'nin açılışını siyasal ve sosyal bir mucize olarak gördüğünü, bu gelişmelerin demokrasi ve millî beraberlik örneği olduğunu ifade etmektedir. O'na göre, Türkiye'de demokrasinin ruhunu Millî Mücadelede ve I. TBMM'de bulmak mümkündür.

TBMM'nin açılışından dokuz ay sonra 21 Ocak 1921'de yazılı bir anayasa kabul edilerek 1921 Anayasası olarak bilinen Teşkilat-ı Esasiye Kanunu yürürlüğe girmiştir. 24 maddeden oluşan bu anayasa ile millet egemenliğine dayanan yeni Türkiye Devleti resmen kurulmuş oldu (Kuş, 2012, s.18). 1921 Anayasası Millî Mücadele Döneminin savaş koşullarında hazırlanan bir olağanüstü hal anayasası olduğu için kararların hızlı bir şekilde alınıp uygulanması gerekiyordu. Ayrıca "Meclis Hükümeti" sistemi benimsenmişti. Bu nedenlerle yasama, yürütme ve yargı yetkilerinin mecliste toplandığı kuvvetler birliği ilkesi benimsenmiştir (Çakıcı, 2016, s. 75). 1921 Anayasasının yürürlükte olduğu dönemde Millî Mücadele Hareketimiz başarıya ulaşmış ve vatan topraklarımız işgalcilerden temizlenmiştir. 1921 Anayasası, dünyadaki anayasa hareketleri içinde kendine özgü bir yere sahiptir. Anayasanın amacı, iktidarı sınırlamak değil, millî birliği kurma ve kurtuluşu sağlamak olmuştur (Çakıcı, 2016, s. 79).

Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sonuçlanmasından sonra I. TBMM, 1 Kasım 1922'de aldığı kararla saltanatı kaldırarak Osmanlı Devleti'nin resmen sona erdiğini ilan etmiştir (Kuş, 2012, s. 19). Böylece millet egemenliğinin önündeki engellerden biri kaldırılmış oluyordu. Millî Mücadele Hareketinin yönetildiği yer olan I. TBMM, yerine getirdiği tarihi görevlerin ardından 1 Nisan 1923'te seçimlerin yenilenmesi kararını almıştır. Seçimlerin ardından kurulan ikinci meclis 11 Ağustos 1923'te

çalışmalarına başlamıştır. 29 Ekim 1923'te 1921 Anayasasının birinci maddesine: "Türkiye Devleti'nin hükümet biçimi cumhuriyettir." ifadesi eklenerek değişiklik yapılmış böylece Cumhuriyet ilan edilerek yeni Türkiye Devleti'nin yönetim şekli belirlenmiştir (Çakıcı, 2016, s. 77). Karpat (2010, s. 49-50) Türkiye'nin demokrasiye geçiş süreci ile ilgili düşüncelerini şöyle ifade etmektedir:

Cumhuriyet'in ilan edilmesi temel bir rejim değişikliğidir. İslam düşüncesinde "cumhur" terimi "halk" anlamına; cumhuriyet ise "halk idaresi", yani "demokrasi" anlamına gelmektedir. Bir millet mücadelesi olan Millî Mücadele Hareketi de, hem millet olma hem de yeni bir siyasi düzene, yani demokrasiye geçiş mücadelesidir. Bu mücadele Türkiye Cumhuriyeti'ne özel bir kimlik ve derinlik veren siyasi bir olay olmuştur.

İkinci Büyük Millet Meclisi döneminde mecliste çoğunluk olan Müdafaa-i Hukuk grubu, 9 Eylül 1923'te Halk Fırkasına (sonradan Cumhuriyet Halk Fırkası adını almıştır) dönüşmüş ve meclise tamamen hâkim olarak reformlara girişmiştir (Karpat, 2010, s. 51). Türkiye'de demokrasinin gelişimi ve demokrasiyi anlayıp, koruyacak nesillerin yetişmesi ve laik eğitime geçiş açısından meydana gelen diğer önemli gelişme, 3 Mart 1924'te eğitim-öğretim birliğini sağlayan Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulüdür. Aynı gün Halifelik makamı ile Şer'îye ve Evkaf Vekaleti'nin kaldırılması yasa tasarıları da mecliste kabul edilmiştir (Kuş, 2012, s. 20-21). Böylece laikliğin hayata geçirilmesi ve millet egemenliğinin önündeki engellerin kaldırılması bakımından önemli adımlar atılmıştır.

Diğer taraftan, 1921 Anayasası kısa ve çerçeve bir anayasa olduğu için Cumhuriyetin ilan edilmesi ve anayasada yapılan değişiklikler yeni kurulan devletin ihtiyaçlarına cevap vermekte yetersiz kalıyordu. Bu yüzden yeni bir anayasa yapılma ihtiyacı gündeme gelmiştir. İkinci TBMM, 20 Nisan 1924'te 1924 Anayasası adıyla yeni bir anayasa kabul etmiştir. 1924 Anayasası zaman içinde bazı değişikliklere uğrasa da 1946 yılına kadar tek partili, 1946'dan 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesine kadar da çok partili hayat içinde uygulanmıştır (Kuş, 2012, s. 23). 1961 Anayasası kabul edilene kadar en uzun süre yürürlükte kalan anayasa olmuştur. (Çağdaş, 2009). 1924 Anayasası demokratik bir anlayışa sahip olmakla birlikte, "çoğulcu demokrasi" değil, "çoğunlukçu demokrasi" anlayışını yansıtmaktadır (Kuş, 2012, s. 23). Çoğunlukçu demokrasi anlayışı, çoğunluk iradesinin çıkarlarının toplumun genel çıkarları ile örtüştüğünü varsayan bir anlayıştır (Duman ve diğerleri, 2011, s. 110-111).

1924 Anayasası'ndan 1961 Anayasası'na kadar geçen sürede demokrasi açısından birçok önemli gelişme yaşanmıştır. 17 Şubat 1926'da Türk Medeni Kanunu kabul

edilerek kadınlara; resmi nikâh, boşanma, şahitlik ve miras gibi pek çok konuda sosyal ve ekonomik haklar kazandırılmıştır. Bunun yanı sıra siyasal hak anlamında; 1930'da belediye başkanlığı, 1933'te muhtarlık ve 5 Aralık 1934'te milletvekilliği genel seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. Böylece Türk kadını birçok Batılı ülke kadınlarından önce bu hakkı elde etmiştir. 1946 yılında çok partili siyasi hayata geçilmiştir (Kuş, 2012, s. 24). Cumhuriyet Halk Partisi dışında yeni kurulan Millî Kalkınma Partisi (1945) ve Demokrat Parti'nin (1946) de katıldıkları ilk çok partili genel seçim 1946 yılında yapılmıştır (Çağdaş, 2009). 14 Mayıs 1950'de ilk kez gizli oy, açık sayım ve döküm kuralına göre yapılan genel seçimler sonucunda Cumhuriyet Halk Partisi 27 yıl süren iktidarını seçimler yoluyla Demokrat Parti'ye devretmiştir. Bu olay millet egemenliğinin serbest demokratik seçimler yoluyla gerçekleşebileceğini göstermesi açısından Türkiye'de demokrasinin gelişimi için önemli bir adım olmuştur (Kuş, 2012, s. 24). Karpat (2010, s. 52) çok partili hayata geçiş sonrası dönemi şöyle açıklamaktadır:

Türk demokrasisi için bir milletin tarihinden ve demokratik geleneklerinden gelen deneyimleri ve özlemi, batı demokrasilerinin düşünce ve uygulama şekilleriyle birleştirerek kendi ihtiyaç ve kültürüne uygun bir demokrasi kurma mücadelesinin başlangıcı sayılabilir. Bu, hem orta sınıfın hem de alttan gelen kitlenin verdiği bir mücadeledir.

Demokrat Parti 1954 ve 1957 seçimlerini kazanarak iktidarını devam ettirmiş, Cumhuriyet Halk Partisi ise bu dönemde muhalefet partisi olmuştur. Demokrat Parti'nin iktidar olduğu (1950-1960) dönemin sonlarına doğru yaşanan birçok gelişme toplumdaki sosyal ve ekonomik huzursuzluğun artmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda 27 Mayıs 1960'ta Türk Silahlı Kuvvetleri yönetime el koymuştur (Gözübüyük, 2013). 1924 Anayasası yürürlükten kaldırılmıştır. Bu olaydan sonra askerlerden oluşan "Millî Birlik Komitesi" kurulmuş ve bu komite TBMM'nin yetkilerine sahip olmuştur (Gözler, 2014). Kurulan Millî Birlik Komitesi yeni bir anayasanın hazırlanması için anayasa hukuku uzmanlarından oluşan bir bilim kurulu oluşturarak çalışmalar başlatmıştır (Kili, 1998). Büyük bir titizlikle hazırlanan yeni Anayasa 9 Temmuz 1961 tarihinde yapılan halk oylaması sonucu halk tarafından kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiştir (Gözler, 2014). 1961 Anayasası, Cumhuriyet Senatosu ve TBMM'den oluşan çift meclisli bir sistem getirmiştir. Kuvvetler ayrılığı ilkesi benimsenerek demokratik parlamenter sisteme geçiş sağlanmıştır (Çakıcı, 2016, s. 85). Devlet otoritesi çeşitli kurumlar arasında paylaştırılarak yürütmenin gücü sınırlandırılmış, temel hak ve özgürlükler genişletilmiştir. 1961 Anayasasında, 12

Mart 1971 askeri müdahalesi sonucu değişiklikler yapılmış, bu anayasa 12 Eylül 1980’de gerçekleşen ikinci askeri darbeye kadar yürürlükte kalmıştır (Özçelik ve Yavuz, 2011, s. 313).

Türkiye’de 1960’lı yılların sonlarına doğru yaşanan siyasi nitelikli şiddet olayları giderek artmaya başlayınca Türk Silahlı Kuvvetleri 12 Mart 1971’de dönemin hükümetine bir muhtıra vermiş ve Süleyman Demirel’in başbakanlığındaki hükümet istifa etmiştir (Gözübüyük, 2013). 12 Mart muhtırası sonrasında 1961 Anayasasında yapılan değişikliklerle yürütme organı güçlendirilmiş, hükümete kanun hükmünde kararname çıkartma yetkisi verilmiş ve askeri yargının yetki alanı genişletilmiştir (Çakıcı, 2016, s. 88). Bütün bu değişikliklere rağmen ülkedeki siyasi ve ekonomik istikrarsızlığın giderek artması, artan şiddet ve anarşi ortamının bir türlü önlenememesi 12 Eylül 1980’de Türk Silahlı Kuvvetleri’nin ikinci kez yönetime el koymasına yol açmıştır (Çağdaş, 2009). Darbenin ilk gününden itibaren, yeni bir anayasanın yapılacağı halka duyurulmuştur. 1982 Anayasası’nın temel ve meşru ideolojik dayanağının Atatürkçülük olduğu düşünülmüş ve bu müdahalenin amacına ulaşması için hazırlanan anayasanın ruhu buna göre şekillendirilmiştir (Çakıcı, 2016, s. 89).

1982 Anayasası, 1961 Anayasasına göre daha detaylı ve uzun hazırlanmış olduğu için kazuistik bir anayasadır. 1980 öncesi yaşanan şiddet olaylarının sınırsız özgürlük anlayışının bir sonucu olduğu düşünülerek devlet otoritesini arttırmak amacıyla yürütme organı güçlendirilmiştir. Bunun yanı sıra, temel haklar ve özgürlükler konusunda, sınırlamalara ve yasaklamalara ağırlık verilmiştir. 1982 Anayasası, 1961 Anayasasına göre daha az katılımcı ve 1924 Anayasasına benzer şekilde çoğunlukçu bir anlayışı benimsemiştir. 12 Eylül askeri darbesi sonrasında hazırlanan 1982 Anayasası günümüze kadar çok sayıda değişikliğe uğramış olmasına rağmen halen yürürlüktedir (Kuş, 2012, s. 25-26).

1982 Anayasasının 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyeti’nin demokratik bir devlet olma özelliği “Cumhuriyetin Nitelikleri” başlığı altında şöyle ifade edilmiştir:

Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir.

Yakın tarihlerde TBMM çatısı altında oluşturulan anayasa komisyonu tarafından yeni ve sivil bir anayasa yapma çalışmaları başlatılmış ancak siyasi partiler arasındaki uzlaşmazlık nedeniyle bu çalışmalar kesintiye uğramıştır. Şüphesiz ki 21. yüzyılın

Türkiye'si, her ne kadar çok sayıda maddesi sivil irade tarafından değiştirilmiş olsa da ruhu itibariyle darbe sonrası askerlerin hazırladığı bir anayasa ile yönetilmeyi hak etmemektedir. Türk demokrasisini daha ileri bir noktaya taşımak ancak çoğulcu, özgürlükçü, yeni ve sivil bir anayasanın hazırlanması ile mümkün olacaktır.

Görüldüğü üzere, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden bugüne kadar, devlet ve toplum yapısı birçok dönüşüme uğramış; sosyal, ekonomik ve politik yaşamda büyük değişimler meydana gelmiştir. Cumhuriyetle birlikte, demokrasiye geçiş denemeleri ve tartışmaları başlamış, demokrasinin tüm ilke ve kurumlarıyla toplumumuzda yerleştirilme çabaları günümüze kadar devam etmiştir (Yağcı, 1998, s. 15). Bu açıdan, Türkiye'nin demokrasi birikiminin hangi aşamalardan geçerek bugünlere geldiğini bilmek, anlamak ve bundan dersler çıkarmak, demokrasimizin bundan sonraki gelişimi için çaba göstermek vatandaş olarak hepimizin ortak görevi ve sorumluluğudur.

2.3. Demokrasinin Temel İlkeleri, Sosyal ve Kültürel Dayanakları

Demokrasinin hangi temel ilkeleri içerdiği, sosyal ve kültürel dayanaklarının neler olduğu aşağıdaki başlıklar altında aktarılmıştır.

2.3.1. Demokrasinin Temel İlkeleri

Demokratik bir yönetim anlayışı ve yaşama biçimi için gerekli olan temel ilke ve değerler demokrasinin özelliklerini oluştururlar (Yeşil, 2002, s. 8). Demokrasinin dayandığı temel ilkeler şunlardır (Tezcan, 1994, s. 93-94, akt. Yeşil, 2002, s. 9-10):

- a) Devlet başlı başına bir amaç değil, insani amaçlara ulaşmak için bir araçtır.
- b) Bütün insanlar, kesin olarak belirlenmiş vazgeçilmez haklara sahiptirler.
- c) Demokrasi bireysel özgürlüğü korur ve geliştirir.
- d) İnsanlar, kamu hizmetlerinden yararlanma bakımından eşittirler.
- e) Demokrasi, insan aklına inancı esas alır.
- f) Demokrasi, parti sistemini gerektirir.
- g) Demokrasi kuvvetler ayrımını gerektirir.
- h) Modern demokrasi geniş ölçüde temsil edicidir.

2.3.2. Demokrasinin Sosyal ve Kültürel Dayanakları

Demokrasi, toplumlarda yerleşen bir kültüre dayanmaktadır. Demokrasi kültürünün yaşatıldığı toplumların demokratik olduğu, bu kültürden uzaklaşmış toplumların ise demokratiklikten uzaklaşmış oldukları söylenebilir (Yeşil, 2002, s. 10). Demokrasinin sosyal ve kültürel dayanakları şöyledir (Doğan, 2001, s. 175):

a) Halk egemenliği, b) Hükümetlerin yönetilenlerin rızasına dayanması, c) Çoğunluğun yönetimi, d) Azınlık hakları, e) Temel insan haklarının güvence altında olması, f) Özgür ve adil seçimler, g) Kanun önünde eşitlik, h) Davaların hukuki usullere göre görülmesi, ı) Yürütme gücünün Anayasa ile sınırlandırılması, i) Toplumsal, ekonomik ve siyasal çoğulculuk, j) Hoşgörü, pragmatizm (faydacılık), iş birliği ve uzlaşma değerlerinin benimsenmesi.

Yukarıda verilen sosyal ve kültürel dayanaklara göre demokrasiyi aşağıdaki temel boyutlarda tanımlamak mümkündür (Doğan, 2001, s. 175):

a) Demokrasi temel insan hak ve özgürlüklerinin korunduğu bir sistemdir. b) Demokrasi bir erdemlilik rejimidir. c) Demokrasi hoşgörü rejimidir. d) Demokrasi hem bir süreç hem de bu süreci kurumsallaştıran bir sistemdir. e) Demokrasilerde iktidar hiçbir kimse ya da grubun tekelinde değildir. f) Demokrasilerde halk irade ve egemenliğini belirledikleri temsilciler aracılığı ile gerçekleştirir. g) Demokrasiler, aktif vatandaşa ihtiyaç duyarlar. Aktif vatandaş sadece düzenli aralıklarla bir partinin genel başkanını hükümet başkanı seçmekle kalmaz; siyaseti ve siyasal katılımı sürekli bir tutum ve davranış biçimi olarak görür.

2.4. Demokrasinin Uygulanma Biçimleri

Yönetimsel anlamda demokrasi kavramı, doğrudan ve temsili demokrasi olmak üzere iki türden oluşmaktadır. Doğrudan demokrasilerde vatandaşlar yönetime doğrudan katılım göstererek istek ve şikâyetlerini herhangi bir aracı kişi veya kurum olmaksızın ilgili kurul veya meclislerde dile getirirler. Her ne kadar kadınların ve kölelerin karar alma süreçlerine katılım ve söz söyleme hakları olmasa da Eski Yunan'da Atina demokrasisi olarak adlandırılan yönetim anlayışı doğrudan demokrasi anlayışının ilk örneği olarak gösterilmektedir (TDV, 1992, s. 10). Günümüzde doğrudan demokrasi kanton adı verilen az nüfuslu yerleşim birimlerinde uygulanabilmektedir (Gündüz, 2010). Bu nedenle dünyada sadece İsviçre'nin az nüfuslu bazı kantonlarında doğrudan demokrasi uygulaması vardır (Çakıcı, 2016, s. 24).

Nüfusun artmasıyla gündeme gelen temsili demokrasilerde ise vatandaşlar, yönetime doğrudan katılım yoluyla değil kendilerini temsil edecek kişi veya politik oluşumları seçimler yoluyla destekleyerek kendilerini temsil etme yetkisini verirler ve dolaylı olarak yönetime katılım gösterirler. Temsili demokrasilerde halk tarafından yetkilendirilmiş kişi veya politik oluşumlar seçildikleri süre boyunca bütün eylemlerinden ötürü halka karşı sorumludurlar (TDV, 1992, s. 10). Dolayısıyla geçmişten bugüne demokrasi sisteminin vatandaşlara karar alma süreçlerine doğrudan veya temsili olarak katılma olanağı sunduğu görülmektedir (Yanıklar ve Yıldırım, 2004, s. 27).

2.5. Eğitim ve Demokrasi

Eğitim, en genel anlamıyla davranış değiştirme süreci olarak tanımlandığından dolayı demokratik bir toplum oluşturma ön koşulu olarak değerlendirilmektedir. Bu yönüyle eğitim ve demokrasi kavramları arasında karşılıklı yakın bir ilişki bulunmaktadır (Yeşil, 2002, s. 41-42). Bu ilişkiye bakıldığında, demokrasinin eğitime dayalı bir çıktı olduğu söylenebilir (Şişman ve diğerleri, 2010, s. 171). Dewey (2004) demokrasinin, her kuşakta yeniden doğması gerekliliğine vurgu yapmakta ve eğitimin ise bu doğumun ebeliğini yaptığını belirtmektedir. Eğitim, bir yandan toplumun kültürünü ve değerlerini bireylere aktarma işlevini yerine getirirken, bir yandan da bir değer olarak demokrasi kültürünü de kazandırmalıdır (Edwards, 2008; Karatekin ve diğerleri, 2013). Demokratik değerler öğretilmediğinde, bireylerden demokratik davranışlar beklemek doğru olmayacağı açıktır. Demokrasi ancak demokratik bir öğrenme ortamında deneyimlendiğinde içselleştirilebilen bir değerler bütünüdür (Miser, 1991). Dolayısıyla demokrasi düşüncesinin öncelikle, gelecek nesillerin yetiştirildiği yerler olan ailede ve eğitim kurumlarında yaşatılması demokrasinin gelecek nesillere aktarılmasını mümkün kılacaktır (Kuş, 2012, s. 27).

Demokrasi, eğitimden yoksun bırakılırsa demagojiye dönüşebilir. Demokrasi bilincini yerleştirmek ve devamlılığını sağlamak eğitimin en önemli amaçlarından biri olmalıdır. Çünkü demokrasi, bir yandan eğitim sayesinde bireyin yeteneklerinin en üst düzeye kadar gelişimini sağlayacak fırsatların yaratılmasıyla, diğer yandan da bireyin gelecekte içinde bulunacağı demokratik bir toplum düzeninin yaratılmasıyla sağlanabilir (Bilen, 1993). Korkmaz (2017, s. 129-130) eğitim ve demokrasi arasındaki ilişkiyi şöyle açıklamaktadır:

Antik Yunan filozoflarından Platon ya da İslam dünyasında ve ülkemizde bilinen adıyla Eflatun (MÖ 427-MÖ 347) demokrasinin, bir eğitim işi olduğunu ve eğitimsiz toplumlarda demokrasinin sağlıklı bir şekilde işleyemeyeceğini şöyle ifade etmiştir: 'Demokrasinin esas prensibi, halkın egemenliğidir. Ama halkın kendini yönetecek olanları iyi seçebilmesi için, yetişkin ve iyi eğitim görmüş olması şarttır. Halk övülmeyi sever. Onun için, güzel sözlü demagoglar, kötü de olsalar, başa geçebilirler. Eğitimsiz kitlelerle demokrasiye geçilirse oligarşi olur. Devam edilirse demagoglar türer. Demagoglardan da diktatörler çıkar. Demokrasi despotluğa dönüşür.' Bu nedenle eğitimsiz bir toplumda demokrasinin tüm kurallarıyla yerleşmesi ve sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi mümkün değildir. Buna karşın eğitim, demokrasi bilincini artırır, demokratik kurumların yerleşmesi ve gelişmesine katkıda bulunur.

Dewey'e göre ideal bir demokrasi, siyasal yaşamın gerektirdiği görev ve sorumlulukların bilincinde olan, eğitim düzeyi yüksek bir topluma ihtiyaç duyar

(Gutek, 2001). Demokrasinin sürekli bir şekilde işlemesi, eğitim seviyesi yüksek ve demokrasi bilincine sahip vatandaşlarla mümkündür. Demokrasi için gereken katılım sağlama ve karar verme süreçlerinde yer alma ancak eğitilmiş bireylerle sağlanabilir (Gömlüksiz, Kan ve Cüro, 2010, s. 125). Ayrıca bireyin etkin bir vatandaş olarak haklarını arayabilmesini ve savunabilmesini öğrenmesi için de eğitim oldukça önemlidir (Karakütük, 2001, s. 9).

Eğitimin amacı, bireysel farklılıkları olmayan tek tip insanlar yetiştirmek değil, bireysel farklılıklar içinde uyumlu bir bütünlük yaratmaktır (Yılman, 2006). Demokratik bir kültür içinde yetişen bireyler, farklılıkların korunup sürdürülmesini mümkün kılabilir (Şişman ve diğerleri, 2010, s. 168). Demokrasi kültürü içinde yetişen bireylerin demokratik eğilimler kazanmaları beklenir. Bu eğilimler bireylere sorun çözebilme, adil olabilme, çok kültürlü bir toplumda farklılıklara saygı duyarak birlik ve beraberlik içinde yaşama gibi yetenekler kazandırır (Edgar, Patton ve Day-Vines, 2002).

Eğitim, bireylere demokrasinin temel niteliklerini benimsetir. Buna karşılık eğitimin demokratik olması her bireyin eğitimden aynı derecede faydalanmasını sağlar. Bu da eğitimde fırsat eşitliğini beraberinde getirmektedir (Çiftçi, 2015, s. 42). Eğitimde fırsat eşitliği, her bireyin aynı okullara gitmesini sağlamaktan ziyade, bireylerin yetenek ve zekâlarını en üst düzeyde geliştirmelerine ve başarılı olmalarına eşit fırsat verilmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla eğitim kurumları, bireyin ilgi ve yeteneklerini ortaya çıkarabildiği ve potansiyeli doğrultusunda geliştirebildiği ölçüde fırsat eşitliği sunmaktadır (Demirbolat, 1999; Hotaman, 2010). Ayrıca eğitimde fırsat eşitliği, eğitsel kaynaklara ulaşabilme ve onlardan yararlanma açısından eşitliğin sağlanması anlamında da kullanılmaktadır (Yeşil, 2003).

2.5.1. Demokratik Eğitim

Demokratik ortamlarda sunulan bir eğitim, demokratik bir toplum olabilmenin ön koşuludur (Edwards, 2008). Demokrasi ancak yaşandığı ve yaşatıldığı bir ortamda öğrenilebilir. Dolayısıyla demokrasi ile ilgili bilgi, beceri, tutum, ilke ve değerleri bireysel ve sosyal yaşamlarında deneyimleme ve uygulama olanağı bulamayan bireylerin, gerçek anlamda demokratik bireyler olması beklenemez (Şişman, 2006). Demokratik değerlerin temelini oluşturduğu demokratik yaşam tarzı, deneyimlendiği sürece kendiliğinden benimsenir ve gelişir. Örneğin, insan haklarına saygı gösterilen

bir çevrede insan haklarına saygılı olma, hoşgörünün hâkim olduğu bir çevrede hoşgörülü olma öğrenilir (Hotaman, 2010, s. 32). Dewey'e göre, demokrasi bir özgürlük ve hoşgörü teorisi olması bakımından demokrasiyi gerçekleştirecek bir araç olan eğitimin de demokratik bir yapıda olması gerekir. Çünkü demokratik olmayan bir yoldan demokrasiye ulaşamayacağından, eğitimde demokrasi ya da demokratik eğitim bir zorunluluktur denilebilir (Bakır, 2015, s. 38). Dolayısıyla demokrasinin bireyler tarafından benimsenmesi ve davranış biçimine dönüştürülmesi bir toplumda demokrasinin yerleştiğinin göstergesidir. Bireylere erken yaşlardan itibaren ailede ve devamında okulda demokrasiye ilişkin bir tutum ve anlayış kazandırılmalıdır. Bu tutum ve anlayışın kalıcı ve etkili olabilmesi için demokratik bir aile ve okul ortamında demokrasi eğitiminin verilmesi büyük önem taşımaktadır (Çiftçi, 2015, s. 1). Bu açıdan bireylere demokratik eğitim ortamları sunulması önem kazanmaktadır (Şişman ve diğerleri, 2010, s. 177). Perry'e göre (2009) demokratik eğitim; eşitlik, katılım, çeşitlilik, uyum ve tercih gibi demokrasinin çok önemli kavramlarını içermektedir.

Demokratik eğitimin amacı, demokrasinin temel ilke ve kurallarını, uygulamalarını derinlemesine bilen, bunu bir yaşam biçimine dönüştüren, demokrasi bilincine sahip vatandaşlar yetiştirmektir. Demokratik eğitimin ilkeleri şöyle sıralanabilir (Binbaşoğlu, 1990, akt. İflazoğlu ve Çaydaş, 2004, s. 4):

- a) Demokratik eğitimde bireyden hareket etmek esastır. Eğitimde çocuğun ilgi ve gereksinimleri göz önünde bulundurulmalıdır.
- b) Demokratik eğitimde herkes aynı haklara sahiptir. Irk, cinsiyet, sosyoekonomik düzey vb. ayrımı yoktur. Herkes öğretim kurumundan kendi becerileri doğrultusunda en yüksek yararı sağlamakla yükümlüdür.
- c) Demokratik ortamda bir fikir başkasına zorla kabul ettirilemez; ancak inandırma, ikna ve akla uygunluk yöntemlerine başvurulur.
- d) Demokratik eğitimde her birey kendine özgü bir kişilik kabul edilir, ona saygı gösterilir ve bu kişiliğin geliştirilmesine yardım edecek yönde davranılır.
- e) Demokrasilerde karar verici toplumun bireyleri ya da onların iradeleri olduğu gibi, demokratik eğitimde de eğitimin merkezinde öğrenciler yer alır.

Demokratik eğitim, bireyler ve gruplar arasındaki farklılıkları kabul eder ve bu farklılıklar içinde bireyler arası iletişim, etkileşim ve ilişkileri güçlendirerek bütünleşmeyi sağlar (Dewey, 1916, akt. Perry, 2009). Bu özellikleri barındıran bir eğitim, bireylerin sorgulama ve eleştirel düşünme gibi becerileri kazanmalarını sağlamaktadır. Nitekim bu beceriler demokratik toplum yaşamında gerekli becerilerdir (O'Brien, 2005). Demokratik bir eğitim ortamı, sadece ülke yönetimi açısından değil insan hayatının bütün alanlarında bireylere özgür ve demokratik düşünebilme becerisi kazandırır (Bakır, 2015, s. 39). Demokratik ve özgürlük temelli bir eğitim ortamında, ilgileri doğrultusunda çalışma fırsatı ve özgürlüğü elde eden bireylerin öğrenmeye

karşı motivasyonları daha yüksektir (Morrison, 2008). Dolayısıyla, demokratik eğitim ortamları bireylerin öğrenme isteklerini arttırarak onlara demokrasinin gerektirdiği bilgi, beceri ve tutumları kazandırmada yardımcı olmaktadır.

Demokrasi düşüncesi hayatın bütün aşamalarında yer almalıdır. Bireylerde istendik davranış değişikliği meydana getirme sürecinde birçok davranışın kazandırılması sürecine benzer şekilde demokratik davranışların kazandırılmasında ve içselleştirilmesinde de bireyin bulunduğu çevrenin ve eğitim süreçlerinin önemli rolü vardır (Çiftçi, 2015, s. 48). Bu noktada demokratik eğitimin ve demokrasi eğitiminin etkisi büyüktür. Demokratik eğitim, demokrasinin ilke ve kurallarının temel alındığı ve öğretildiği, insan haklarının yaşatılarak benimsetildiği eğitimidir. Ailede, okul içi ve okul dışındaki demokratik eğitim ortamlarında yapılacak demokrasi eğitimi ile hem demokratik eğitim hem de demokrasi eğitimi birlikte gerçekleştirilebilir (Şişman ve diğerleri, 2010, s. 171).

Demokrasi bilincinin erken yaşlardan itibaren ailede kazandırılması ve bu bilincin okulda verilen demokrasi eğitimiyle devamlılığının sağlanması ve geliştirilmesi gerekmektedir (Soydaş ve Güven, 2009, s. 64). Bu açıdan öncelikle aile, demokrasi kültürünün yeni nesillere aktarılmasında, demokratik bireyler yetiştirilmesinde ve demokratik bir toplum düzeni oluşturulmasında önemli katkılar sağlayabilir (Yeşil, 2002, s. 93). Diğer taraftan eğitimin bireyin toplum yaşamına uyum sağlamasına yardımcı olan planlı bir süreç olduğu düşünüldüğünde okullar, bireylerin demokratik tutum ve becerileri kazanmalarına katkıda bulunan en önemli kurumlar haline gelmektedir (Carlson, 2005, s. 42; Doğanay, 2010, s. 54). Dewey'e göre, demokrasi ve eğitim iç içedir ve ancak demokratik bir eğitim ile demokratik bir toplum yaratılabilir. Bu bağlamda okul, toplumun küçük bir örneği olmalıdır. Bireyler böyle bir okul ortamında demokratik yaşam biçiminin temel ilkelerini edinirler (Gutek, 2001, s. 218). Özellikle ilk ve ortaokulda verilen temel eğitim, sadece demokrasinin ilke ve kurallarını, demokratik düşünme biçimini teorik olarak bilen değil, demokrasiyi içselleştirerek yaşama biçimine dönüştüren bireylerin yetiştirilmesi açısından oldukça önemlidir (Soydaş ve Güven, 2009, s. 64). Bu noktada okullarda verilen demokrasi eğitimi ile toplumdaki bireylerin; insan hak ve özgürlüklerini bilen, benimseyen, saygı duyan ve savunan etkin vatandaşlar haline getirilmesi amaçlanmaktadır (Gülmez, 1994; Güven, 2008). Dolayısıyla, okulların bireylere demokratik değerleri ne ölçüde kazandırdıkları ve benimsemelerini sağladıkları ile

toplumda demokratik anlayışın gelişmesi ve sürdürülmesi arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır (Yanıklar ve Elyıldırım, 2004, s. 28).

2.6. Demokrasi Eğitimi

Eğitim, demokrasi düşüncesinin varlığını sürdürmesi, benimsenmesi, birey, toplum ve devlet üçgeninde yaşayabilmesi için önemli bir görev üstlenmektedir. Demokrasi ise eğitimden beklenen kalitenin artırılması ve günümüz dünyasında yetişen bireylerin hem kendilerine hem de tüm insanlığa yararlı olabilmeleri için önemli bir ön koşul olma görevini üstlenmektedir. Demokrasi ve eğitim arasındaki bu ilişki “demokrasi eğitimi” kavramıyla ifade edilebilmektedir (Yeşil, 2002, s. 44). Demokrasi eğitimi; özgürlük, eşitlik, insana ve düşünceye saygı, gerçeğe bağlılık, bilgiyi temel alarak yaşama, iletişime açık olma ve farklılıklara hoşgörü ile yaklaşma gibi değerlerin eğitim yoluyla bireylere kazandırılması sürecidir. Demokrasi eğitimi bu değerlerin bireylere kazandırılmasını ve benimsetilmesini program ve hedeflerinin temel bileşeni haline getiren bir eğitim anlayışıdır (Doğan, 2004, s. 178). Demokrasi eğitiminin temel amacı bireylere, demokrasi kültürünün ilke ve değerlerini, demokrasi bilincini kazandırmak, özgür ve demokratik bir toplum düzeninin oluşmasını ve devam ettirilmesini sağlamaktır. Demokrasi eğitimi şeffaf ve katılımcı özellikleriyle bireylere her türlü fırsat ve imkânı sağlayarak her yönden gelişimlerini desteklemektedir. Bu eğitim sürecinde bireyler; sadece insan olma özelliklerinden dolayı kabul gören, onaylanan, öz değer ve öz saygısı yüksek kişiler olarak görülmektedir (Eğitim-Sen, 1998, s. 269, akt. Gömleksiz ve Cüro, 2011, s. 63).

Demokrasinin toplumda bir yaşam tarzı olarak benimsenebilmesi için demokrasi eğitiminin bireylere demokratik bir ortamda ve demokratik bir eğitim-öğretim süreci içerisinde verilmesi gerekmektedir. Demokrasi eğitimi demokratik bir eğitim ortamının bir parçası olamadan alan bireylerin demokrasiyi benimseyebilmeleri ve toplumsal yaşamda bir davranışa dönüştürebilmeleri zordur (Çiftçi, 2015, s. 46). Türkiye’de demokrasinin benimsenmesi ve yerleşmesi, buna fırsat yaratacak iki temel yapı olarak ailede ve okullarda etkili bir şekilde demokrasi eğitiminin verilmesi ile mümkündür. Demokrasi düşüncesi bireylere, informal (planlı ve programlı olmayan doğal yaşantılar yoluyla) olarak ailede ve toplumda, devamında sistematik ve tamamlayıcı olarak ise formal (planlı ve programlı) bir şekilde okullarda verilen demokrasi eğitimi ile kazandırılır. Bireylerin demokrasinin ilke ve değerlerini doğru

olarak öğrenebilmeleri ve bu öğrenmelerini yaşam biçimine dönüştürebilmelerinde, demokratik yapının devletin ve eğitimin tüm boyutlarına yerleşmiş olması ve okullarda demokrasi eğitiminin verilmesi ile mümkün olabilir. Ancak demokrasi eğitimi, çok boyutlu bir eğitim süreci olduğundan dolayı sadece okulda planlanıp yürütülmesi yeterli değildir. Bu nedenle okulda yönetici, öğretmen ve diğer personellerin, evde de ebeveynlerin ve aynı zamanda devlet ve toplumun, kitle iletişim araçları ile bu eğitim sürecine destek vermesi büyük önem taşımaktadır (Gürbüz ve Gündüz, 2011, s. 19).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu günden bu yana en büyük hedefi, çağdaş demokrasi anlayışına dayalı bir toplum oluşturmaktır (Kaldırım, 2005, s. 145). Bu doğrultuda Cumhuriyetin ilk yıllarında birçok alanda yapılan yeniliklerle bu hedefi gerçekleştirme yolunda önemli adımlar atılmıştır. Türkiye'de öğrencilerin yönetimde temsil edilmesi ilk olarak köy enstitülerindeki vatandaşlık ve demokrasi eğitimi uygulamasında görülmüştür (Güven, 1998). Demokratik eğitim ifadesi ise, 1949 yılında toplanan IV. Millî Eğitim Şurası'nda gündeme gelmiştir (MEB, 1949). 1973 yılında çıkarılan Millî Eğitim Temel Kanunu ve sonraki yıllarda yapılan düzenlemelerle “demokratik vatandaş yetiştirme” ve “demokrasi eğitimi” yasal dayanak altına alınarak, “Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları” ve “Türk Millî Eğitiminin Temel İlkeleri” arasında yerini almıştır.

1973 tarihli ve 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nun (MEB, 1973) başlangıcında yer alan “Türk Millî Eğitiminin Amaçları” bölümündeki “Genel Amaçlar” başlığı altında, birçok amacın yanı sıra demokratik bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen vatandaşlar yetiştirme amacı şöyle ifade edilmiştir:

Türk Millî Eğitiminin genel amacı, Türk Milletinin bütün fertlerini, Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek.

Aynı kanunun ikinci bölümünde, “Türk Millî Eğitiminin Temel İlkeleri” içinde yer alan “Demokrasi eğitimi” başlığı altındaki 11. maddede, demokrasi eğitiminin yapılma gereği şöyle ifade edilmiştir:

Güçlü ve istikrarlı, hür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devamı için yurttaşların sahip olmaları gereken demokrasi bilincinin, yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunun ve manevi değerlere saygının, her türlü eğitim çalışmalarında öğrencilere kazandırılıp geliştirilmesine çalışılır; ancak, eğitim kurumlarında Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine aykırı siyasi ve ideolojik telkinler yapılmasına ve bu nitelikteki günlük siyasi olay ve tartışmalara karışılmasına hiçbir şekilde meydan verilmez.

Görüldüğü üzere, demokrasi eğitimi yoluyla demokratik vatandaşlar yetiştirmek dolayısıyla çağdaş ve demokratik bir toplum düzeni oluşturmak Türk millî eğitim sisteminin vazgeçilmez temel amacı olmuştur. Bu açıdan plan ve programlı bir süreç dâhilinde demokrasinin öğretilmesi ve yaşatılması için özellikle eğitim kurumları önemli bir misyona sahiptir.

Demokratik bir eğitimin sağlanabilmesi için öncelikle devletin niteliğinin, ülkedeki yönetim anlayışının demokratik olması ve bu demokratik anlayışın sürdürülmesi için toplumun her kesiminin çaba göstermesi gerekmektedir. Bunların en başında demokrasinin öğretildiği ve demokratik kuralların işletildiği eğitim kurumları olan okullar gelmektedir. Diğer önemli bir öge ise ailedir. Aile bireyleri arasındaki ilişkilerin demokratik olması, eğitimde ve toplumsal yaşamda demokrasiyi hayata geçirmeyi kolaylaştırabilir (Karakütük, 2001). Bir başka deyişle demokrasi eğitimi ailede başlamaktadır. Programlı bir eğitim faaliyeti yürütülmemesine rağmen bireyler arası ilişkiler açısından ilk deneyimlerin aile ortamında yaşanıyor olması demokrasi eğitiminin etkili ve kalıcı olması açısından önem taşımaktadır (Yeşil, 2002, s. 96).

2.6.1. Ailede Demokrasi Eğitimi

Toplumsal yapının temelini oluşturan aile kurumu genelde sosyal bilimlerin özelde de sosyoloji biliminin incelediği konulardandır (Can, 2007, s. 20). Aile, insanlık tarihi boyunca evrenselliğini korusa da içinde bulunduğu toplumun sosyal yapısına göre farklılık gösterebilen, biyolojik, sosyal, psikolojik ve ekonomik işlevleri olan hukuksal, toplumsal ve ekonomik bir kurum şeklinde tanımlanmıştır (Gül, 2012; Özgüven, 2001). Aynı çatı altında yaşayan bireylerin oluşturduğu bir yapı ailede, bireyler, çeşitli yönleriyle birbirlerinin tutumlarını ve davranışlarını etkileyebilmekte ve temel bir öğrenme kaynağı olarak rol oynayabilmektedir (Özgüven, 2001). İnsan ve toplum yaşamının devamlılığı için aile önemli bir kurumdur. İşlevselci kuramın önemli temsilcilerinden biri olan Parsons ailenin işlevini kısaca: “İnsan kişiliklerini üreten fabrikalar” şeklinde ifade etmiştir (Poster, 1989, s. 98). Bu açıdan bakıldığında

aile, çocuklar için temel eğitim kurumudur. Çocuklar ilk iletişimlerini evde anne babalarıyla gerçekleştirirler, yaşamla ilgili ilk deneyimlerini ailede edinirler. Dolayısıyla eğitimin temeli ailede atılır, okulda devam eder. Okula başlayıncaya kadar çocukların fiziksel, sosyal ve duygusal tüm ihtiyaçlarını karşıladıkları temel kaynak ailedir (Samancı, 2016). Bandura'nın sosyal öğrenme kuramına göre, insan pek çok davranışı çevresindeki diğer insanları gözlemleyerek, taklit ederek ve model alarak öğrenmektedir (Bacanlı, 2007, s. 175). Birey gösterdiği davranışlara aldığı geri bildirimler yoluyla toplumsal kurallara ve değerlere ilişkin inanışlarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla bireylerin demokrasi anlayışları da toplumsallaşmaya başladıkları ilk kurum olan aile içindeki yaşantıları ile şekillenmektedir (Sadık ve Sarı, 2012).

Bireyin sosyalleşmesi ve kültürlenmesi, ailenin en temel işlevlerinden biridir. Toplumun kabul ettiği normlar ve kültürel değerler sosyalleşme süreci ile bireye kazandırılmaktadır. Toplumdaki diğer kurumlarla birlikte aile kurumunun da sosyalleşme sürecinin gerçekleştirilmesinde önemli etkisinin olduğu görülmektedir (Burcu, 1998, s. 122). Uygun'a göre (1996, akt. Sadık ve Sarı, 2012) demokrasi kültürünün kazanıldığı ilk kaynak ailedir. Daha sonra okulda ve diğer sosyal yapılarda demokrasi kültürü kazanılmakta ve sürdürülmektedir. Bu noktada aile, benimsediği demokrasi kültürünü ve demokratik değerleri bireylere aktaracak ve benimsetecek olan en önemli toplumsal kurumlardan biridir (Özgüven, 2001, s. 3). Ebeveynler ile çocuklar arasında sağlıklı iletişimin olduğu ve demokratik değerlerin deneyimlemelerine fırsat yaratan bir ortamın sunulduğu bir ailede yetişen çocuklar, toplumun demokratikleşmesine de önemli katkılar sağlayabilir (Can, 2007, s. 23).

Tan'a göre (1989) aile demokrasinin temel taşlarından biridir. İlk ya da erken toplumsallaşma döneminde öğrenilenler daha sonra öğrenilenleri biçimlendirir. Dolayısıyla lise, ortaokul hatta ilkokuldan önce gelen aile toplumsallaştırması en önemli siyasal toplumsallaştırıcı olarak görülmektedir. Bir başka ifadeyle, çocukların siyasal dünyaları ve bu yöndeki hayata bakış açıları büyük ölçüde aile içinde biçimlenmektedir (Akt. Güneş, 2012, s. 15). Aile yapısı, ailenin sosyoekonomik özellikleri ve aile bireylerinin eğitim düzeyleri gibi faktörler aile içi ilişkilerin şekillenmesinde oldukça etkilidir. Aile içindeki bu yapıdan etkilenen çocuk, bu süreçte yaşadığı deneyimleri ileriki yaşlarına uyarlamaya ve kendine model almaya

çalışmaktadır. Çocuğun aile ortamında kazandığı davranışlar, okulda ve daha ileride kazanacağı davranışlara temel oluşturmaktadır (Kontaş, 2009).

Kıncal'a göre (2000, s. 86) aile içi disiplin anlayışı ve uygulamalar, çocukların demokrasi anlayışı kazanmalarına ve demokratik değerleri benimsemelerine etki eden faktörler arasında ailesel faktörler olarak öne çıkmaktadır. Ailelerde, aşırı baskıcı ve otoriter yaklaşım, aşırı hoşgörülü yaklaşım, aşırı koruyucu yaklaşım, dengesiz ve kararsız yaklaşım, güven verici ve demokratik yaklaşım olmak üzere beş tür disiplin anlayışı ve uygulaması görülmektedir.

Demokratik ve mutlu bir aile ortamının oluşmasına etki eden faktörler; iş bölümü, düşüncelere saygı, üzüntü ve sevincin paylaşılması ve ailenin saygınlığının korunması olarak sıralanabilir. Bu faktörlerin kabul gördüğü bir aile anlayışı topluma yayılıp kök salabilir, bu anlayışla yetişen bireyler hak ve sorumluluklarının bilincinde olabilir (Büyükkaragöz, 1989, s.10, akt. Güneş, 2012, s. 16). Aile içi ilişkilerdeki karşılıklı saygı, sevgi ve hoşgörü demokrasi anlayışının bireye kazandırılmasını sağlamaktadır. Demokratik ailelerin düzeni karmaşık görünebilir ancak birleştirilmiş güçlere dayanmaktadır. Böyle ailelerde anne ve babalar erken yaşlardan itibaren çocuklarının sorumlu, aile içindeki değerlerini bilen ve bağımsız birer kişi olarak yetişmeleri için gerekli eğitim ortamını hazırlarlar. Bu tarz ailelerin çocukları başkaları ile nasıl işbirliği yapacaklarını ve bir grup içerisinde nasıl davranacaklarını iyi bilirler. Arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde; daha etkin, girişken, yaratıcı fikirler ileri sürebilen ve düşüncelerini özgürce söyleyebildikleri bir eğilimde olurlar. Bu çocuklar kendilerine güvenen bağımsız bireyler olarak yetişkinliğe hazırlanmada iyi bir gelişim içindedirler. Buna karşın anne ve baba otoritesinin katı olduğu, sıkı denetim altında tutulan çocuklar ayrımcılık ve saldırganlık gibi davranışlar gösterebilmektedirler. (Büyükkaragöz, 1988, akt. Güneş, 2012, s. 16).

Ailelerin yapısı ve eğitim yöntemlerindeki farklılıklar toplumdan topluma ve aileden aileye değişebildiği için farklı bireysel özelliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu nedenle demokrasi eğitimi verilen demokratik bir ailede demokrat bireylerin, antidemokratik bir ailede ise antidemokrat bireylerin yetiştiği söylenebilir (Yeşil, 2002, s. 94).

Ailede verilen informal eğitim, demokratik tutum ve davranışların kazandırılmasında, okulda verilecek formal eğitimin temelini oluşturmaktadır. Aile yaşamında

demokratik değerlerin deneyimlenmesi, okulda verilen eğitime destek olmaktadır. Ayrıca ailenin de eğitim süreçlerine dâhil olması açısından, okulda karar verme süreçlerine katılması, etkinliklerin düzenlenmesi ve yürütülmesinde aktif rol alması ve yönetici ve öğretmenlerle iletişim kurması, demokratik okul kültürünün oluşmasına da katkıda bulunmaktadır (Şişman ve diğerleri, 2010, s. 177). Bu katılımcı yapı, aynı zamanda ailelerinin çocuklarının eğitimi konusunda kendilerini geliştirmelerine olanak sağlar. Bu noktada ailenin eğitim düzeyi ile demokratik davranışlar arasında doğru bir orantıdan söz edilebilir. Ailenin demokrasi konusunda bilinçli olması, demokratik yaşantılar sunabilmesi çocuklarının aile ortamında demokratik tutum ve beceriler kazanmasına olumlu katkılar sağlamaktadır (Çullu ve Samancı, 2016, s. 83).

Bireylere demokratik değerlerin öğretilmesinde ve benimsetilmesinde okullar tek başına yeterli olmamaktadır. Başta aile kurumu olmak üzere tüm boyutlarıyla toplumsal kurum ve kuruluşlara bu konuda önemli görevler düşmektedir (Yeşil, 2002, s. 93). Bu noktada okul ve aile arasında bir işbirliğinin kurulması önem kazanmaktadır. Çocuğa demokratik davranışlar kazandırmada okul-aile işbirliğinin etkili olabilmesi, her iki kurumun da demokratik tutum ve davranışlar sergilemesini gerektirmektedir (Gökçe, 2000). Dolayısıyla demokrasinin temel ilke ve değerlerini birey ve toplum hayatında egemen kılmak için demokrasi anlayışının ve tutumunun, başta ailede olmak üzere eğitimin her kademesinde çocuklara ve gençlere kazandırılması büyük bir önem taşımaktadır (Büyükkaragöz, 1990, s. 1).

2.6.2. Okulda Demokrasi Eğitimi

Pek çok demokratik ülkede okulların birincil hedefi, toplum için karar verme süreçlerine katkı sağlayacak aktif vatandaşlar yetiştirmektir (Reichert, Chen ve Torney-Purta, 2018). Programlı eğitim faaliyetlerinin yürütüldüğü okullar, öğrencileri akademik ve mesleki yönden hayata hazırlamanın yanında, öğrencilere vatandaşlık bilinci gibi değerleri aktaran en önemli eğitim kurumlarıdır. Bu açıdan okulun öğrencilere kazandıracığı en önemli değerlerden biri de demokrasi anlayışdır (Can, 2007, s. 21). Okulda demokrasi kavramı, okuldaki eğitim öğretim süreçlerinde demokratik uygulamaların hayata geçirilmesi sonucunda bireylerin gelecekte demokratik birer vatandaş olarak yetiştirilmesi düşüncesi ve çabasını ifade eder (Gülen Morhayim, 2008, s. 30). Okullar demokrasinin ilke ve değerlerinin öğretildiği ve yaşatıldığı yerler olmalıdır. Bireysel ve toplumsal anlamda demokrasi bilincini

oluşturabilmek, demokrasiyi bir yaşam tarzı olarak benimsemekle mümkündür. Demokratik değerleri kazanmış, özgür ve eleştirel düşünebilen, problem çözme becerisine sahip ve farklılıklara saygılı bireyleri yetiştirmek, sosyal bir yaşam alanı olan okulların, demokrasiyi teorik olarak öğretmesinin yanında demokrasi kültürünü yaşam deneyimleri yoluyla bireylere aktarmasıyla gerçekleştirilebilir (Şişman ve diğerleri, 2010, s. 167).

Dewey'e göre (2010b) eğitim, bir yaşam biçimi olmalıdır ve mevcut eğitim sistemlerinin en temel sorunu, okulun insan topluluğundan oluşan bir yaşam alanı olarak değil de sadece bilgi aktarılan, ders öğretilen ve belli alışkanlıklar kazandırılan bir yer olarak görülmesidir. Ona göre, demokratik bir toplumun okulları, bireylerde demokrasiyle ilgili bilgi ve anlayış oluşturma sürecine katkıda bulunmalıdır. Demokrasi, bir yönetim şekli olmasının yanı sıra, öncelikle bir ortak yaşama biçimi olduğundan okullar da birer demokratik örgüt olarak kabul edilmelidir (Dewey, 2010a). Dewey, okulların; çocuğu toplumsal yaşama hazırlayan, hak sorumluluklarının bilincinde olmayı öğreten ve toplum özel olarak düzenlenmiş küçük bir örneği olması gerektiğini ifade etmiştir. Bunun gerçekleşmesinin ise okulun demokratik ilkelere göre düzenlenmesi ile mümkün olduğunu vurgulamıştır (Demir, 2010, s. 25). Demokrasi düşüncesi, demokratik yaşam deneyimleri içinde öğrenilir. Bu yönüyle okul, demokrasinin deneyimlendiği bir yer olmalıdır. Demokrasi eğitimi verilen bir okulda iki durumun düzenlenmesi gerekmektedir. Bunlar, okul yaşamının tüm boyutlarına, demokratik yapı ve süreçleri yansıtmak ve demokrasiyi deneyimlemelerine zemin hazırlayan bir müfredat programını uygulayabilmektir (Apple ve Beane, 2016).

Okulları demokratik eğitim kurumları haline getirmek, gelişmiş bir toplum olmanın göstergelerinden birisidir. Eğitim kurumlarının amaçladığı gibi yaratıcı ve eleştirel düşünen, sorgulayan, hoşgörülü, adil, sorunlara duyarlı ve üretken vatandaşlar yetiştirmek yalnızca teorik bilgi aktarımı ile değil, yaparak yaşayarak öğrenme ile mümkündür. Bu açıdan değerlendirildiğinde, demokrasi eğitiminin de demokratik kültüre sahip okullarda verilmesi bu hedefi daha ulaşılabilir hale getirecektir (Şişman ve diğerleri, 2010, s. 179). Bu yüzden demokratik vatandaş yetiştirmenin yolu öncelikle okullarda demokratik bir okul kültürünün egemen olmasından geçmektedir (Edgar ve diğerleri, 2002).

Demokratik okul iklimi, öğrencilerin karar verme ve etkinlikleri organize etme süreçlerine katıldığı, demokratik değerleri merkeze alan bir okul iklimi olarak tanımlanmaktadır. Öğrenciler demokratik okul iklimine maruz kaldıklarında, sosyal işlevleri ve toplumsal rolleri hakkındaki bilişsel yapılarının değişmesi süreci yoluyla demokratik değerleri öğrenme fırsatı bulurlar (Lenzi ve diğerleri, 2014). Öğrenciler demokratik tutum ve değerleri demokratik okullarda verilecek demokrasi eğitimi ile öğrenebilir ve yaşama biçimine dönüştürebilirler. Okul, sadece resmî ideolojinin ve tarihsel belleğin kazandırılması işlevinin öne çıktığı bir yer değil, öğrencilerin sahip oldukları farklılıklara bakılmaksızın eşit davranıldıkları bir ortamdır. Bu ortam, bireylerin insan onuru ve hukuksal açıdan eşit muamele görmeleri gerektiği düşüncesine dayanmaktadır (Hotaman, 2010, s. 33).

Bireyleri demokratik toplum yaşamına hazırlama işlevi olan okulların üstlendiği görev, öğrencilere sadece demokrasinin ne olduğuna dair teorik bilgi aktarmak, insan hak ve özgürlüklerini ezberletmek değil, bireylerin yaşamları boyunca benimseyecekleri ve uygulayabilecekleri demokratik değerleri ve becerileri onlara kazandırmaktır (Demirtaş, 2008). Demokrasi yaşanmadan, kişisel olarak deneyimlenmeden öğrenilemeyeceği için gerçek anlamda bir demokrasi eğitiminin, demokratik kuralları benimseyen ve bunları yaşatan okullarda verilmesi günümüzde bir gereklilik olduğu açıktır. Çünkü okulun bu konudaki rolü, her anlamda eğitim yaşantılarının merkezi olmaktır. Okuldaki ders içi ve ders dışı öğrenme süreçleri, çok boyutlu bir yaşantıya dönüştürülmedikçe, öğrencilerin demokrasi anlayışını kazanmalarında istenilen başarı elde edilemeyecektir (Şişman ve diğerleri, 2010, s. 172). Bu açıdan öğrencilerin demokrasiyi özümsemeleri için okul ortamında demokrasinin ne olduğu ile ilgili bilgilerin aktarılması dışında yaşatılarak demokratik tutum ve becerilerin kazandırılmasına önem verilmeli ve bununla ilgili olarak aktif öğrenme ortamları oluşturulmalıdır. Öğrencilere demokratik bir toplumda yaşamının ne anlama geldiğini yaşayarak anlamalarına olanak sağlayan ortamlar yaratılmalı, kendilerini ilgilendiren konulara ve karar verme süreçlerine katılımları sağlanmalıdır (Sadık ve Sarı, 2012, s. 58).

Bu doğrultuda yakın geçmişte Türkiye’deki okullarda, daha etkili bir demokrasi eğitimi verilmesi ve demokrasi kültürünün geliştirilmesi amacıyla MEB tarafından çeşitli çalışmalar başlatılmıştır. MEB okullarda öğrenci katılımını sağlamak amacıyla 2001 yılında “Avrupa Konseyi (AK) Demokratik Vatandaşlık Eğitimi Projesi”

alışmalarına başlayarak “Okullarda Demokratik Vatandaşlık Eğitimi Uygulamalarının Gerçekleştirilebileceği Yeni Yapıların Kurulması” konulu bir alt proje yürütmüştür. Bu proje ile demokrasiye ilişkin tutum ve beceriler olan; katılım, karar alma, grup yeliği ve topluma dâhil olma bilinci geliştirilerek demokrasi kültürünün ve sivil toplumun alt yapısının oluşturulması ile ilgili süreçlerin başlatılması amaçlanmıştır (Kepenekçi, 2003; Tezgel, 2006).

Bir sonraki gelişme olan Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclislerine yönelik hazırlık anlamındaki ilk pilot uygulama, 18-19 Nisan 2002 tarihlerinde Ankara’da gerçekleştirilen “I. Öğrenci Kurulu” alışması olmuştur. Kurulun alışmaları “Okulumu Seviyorum Kampanyası” adı altında 18 Ocak 2002 tarihinde başlatılmıştır. Okul delege adayları iki hafta boyunca, demokratik bir ortamda belirli konularda propaganda süreci yürütmüşlerdir. Çalışmanın son aşamasında ğrenci kurulu toplanarak okullardaki sorunları tartışmış ve çözüm önerilerini içeren bildiriler sunulmuştur (Emir ve Kaya, 2004; Kepenekçi, 2003).

Öğrencilerin okul yaşantısı içerisinde demokrasinin içerdiği temel ilke, değer ve tutumları yaşayarak öğrenebilmeleri ve benimseyebilmeleri düşüncesinden hareketle, 13 Ocak 2004’te MEB ile TBMM Başkanlığı arasında imzalanan bir protokolle “Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Projesi (DEOMP)” başlatılmıştır. Proje ile okullarda verilen demokrasi eğitiminin uygulamalı olarak hayata geçirilmesi ve eğitim kurumlarında demokratik ortam ve demokrasi kültürünün geliştirilmesi amaçlanmıştır (Gömleksiz ve Cüro, 2011). DEOMP 2003-2004 eğitim-ğretim yılında bütün illerden seçilen pilot ilk ve ortaöğretim okullarında uygulamaya koyulmuştur (Emir ve Kaya, 2004, s. 73). Projenin okullarda uygulanması amacıyla MEB (2004a) tarafından “Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Yönergesi” çıkarılmıştır. 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu, BM ocuk Hakları Sözleşmesi ile ocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi ve TBMM ile MEB arasında yapılan DEOMP protokolü temel alınarak oluşturulan bu proje yönergesi, 2004-2005 eğitim-ğretim yılından itibaren Türkiye genelinde uygulanmaya başlanmıştır.

MEB Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Yönergesinin beşinci maddesinde projenin amacı şöyle ifade edilmiştir (MEB, 2004a):

Cumhuriyetimizin demokrasi ile güçlendirilmesi; ğrencilerimizde yerleşik bir demokrasi kültürünün oluşturulması, hoş gr ve çoğulculuk bilincinin geliştirilmesi, kendi kültürünü özümsemiş, millî ve manevî değerlere bağlı, evrensel değerleri benimseyen nesillerin yetiştirilmesi; öğrencilere seçme, seçilme

ve oy kullanma kültürünün kazandırılması; katılımcı olma, iletişim kurabilme, demokratik liderliği benimseyebilme ve kamuoyu oluşturabilme becerilerinin kazandırılması amaçlanmaktadır.

MEB Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Yönergesinin “Uygulama İlkeleri” başlıklı altıncı maddesine göre Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri uygulamasında aşağıdaki ilkeler göz önünde bulundurulmuştur (MEB, 2004a):

a) İnsan hak ve hürriyetlerinin vazgeçilmezliğini ve devredilemezliğini, ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü temel kabul etme, b) Bireysel, toplumsal, insanî değerlere önem verme, c) Başkalarının hak ve hürriyetlerine saygı duyma, insanlara eşit ve adil davranma, d) Bireysel farklılıkları ve ortak hukuk kurallarının gerekliliğini kabul etme, e) Toplumsal gelişmelere duyarlı olma, barış içerisinde çözümler üretme, f) Kendi kültürünü bilme, benimseme; farklı kültürleri tanıma ve onlara hoşgörü ile yaklaşma, g) Eşitlik ilkesine önem verme ve uygulama, h) Demokratik ilkeleri benimseme ve içerisinde bulunduğu ortamlarda uygulama, ı) Kişisel sorumluluğun önemine inanma, kişinin sürekli gelişimini ana ilke olarak kabul etme, j) Her türlü ön yargı ve ayrımcılıktan uzak bir anlayış geliştirme.

DEOMP üç aşamalı bir meclis yapısı ortaya çıkarmıştır (MEB, 2004a, Md. 26-29). Bunlar sırasıyla şöyledir:

Okul Öğrenci Meclisi, İl Öğrenci Meclisi ve Türkiye Öğrenci Meclisi’dir. Projenin ilk uygulama basamağı her okulun kendi öğrenci meclisini seçmesidir. Okul Öğrenci Meclisi öğrencilerin kendi sınıflarında seçtiği sınıf temsilcilerinden oluşur ve sınıf temsilcileri arasından yine öğrencilerin seçtiği başkan tarafından yönetilir. Okul öğrenci meclisi başkanları, bir üst meclis olan İl Öğrenci Meclisi’nde okullarını temsil ederler. İl öğrenci meclisinde yer alan başkanlar kendi aralarından bir başkan seçerler. Seçtikleri bu başkan İl öğrenci meclisini yönetir ve Türkiye Öğrenci Meclisi’nde kendi ilindeki tüm öğrencileri temsil eder. En üst meclis olan Türkiye Öğrenci Meclisi, il öğrenci meclisi başkanlarından oluşur ve tüm Türkiye’deki öğrencileri temsil eder.

Söz konusu yönerge, “*ilköğretim 2-8. sınıflar ile ortaöğretim kurumlarına devam eden her öğrenciyi bir seçmen, ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarındaki her şube ile her birleştirilmiş sınıfı bir seçim bölgesi, her tür ve derecedeki ilköğretim ve ortaöğretim kurumunu da seçim çevresi*” olarak tanımlamıştır (Md. 4). Yönergeye göre, yapılan tüm seçim ve temsil işlemleri demokratik ortamda, seçme, seçilme ve oy kullanma bilinci ve kültürünün oluşturulması ilkeleri çerçevesinde yerine getirilecektir (MEB, 2004a).

İlköğretim ve ortaöğretim kurumlarında uygulanan DEOMP demokrasinin özündeki değer ve tutumları, öğrencilerin okul yaşamında dâhil oldukları her yapıda deneyimleyebilecekleri ve demokratik tutuma dönüştürebilecekleri düşüncesinden hareketle geliştirilmiştir. Okullardaki DEOMP uygulamaları ile demokrasinin bir yönetim sistemi olmasından çok, bir yaşam biçimi ve kültür olduğu düşüncesinin öğrencilere benimsetilmesi hedeflenmiştir (Gömlüksiz ve Cüro, 2011, s. 64). Okulların

ve okul öğrenci meclislerinin kendisine özgü kurumsal bir kültürleri vardır. Yönetici, öğretmen ve meclislerde görev alan öğrencilerin bu kurum kültürü içinde rol ve sorumluluklar üstlenmeleri, farklı bir yönetim ve demokrasi algısının oluşmasını sağlamaktadır. Bu algının özünde, tarafsız olma, sorumlulukları ciddiyetle yerine getirme, iyi iletişim kurma ve güvenilir olma düşüncesi yer almaktadır (Bilge ve Akbaba, 2014, s. 79).

MEB ile TBMM Başkanlığı arasında 2004 yılında imzalanan bir protokolle başlatılan DEOMP, 2013 yılında TBMM Başkanlığının ilgili proje faaliyetlerine dâhil olmayacağını bildirmesiyle 2019 yılına kadar MEB tarafından yürütülmüştür. Bu bağlamda, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında son kez uygulanan DEOMP ve ilgili yönergenin, MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın (TTKB) 17.04.2019 tarihli ve 7821597 sayılı makam oluru ile 2019-2020 eğitim-öğretim yılından itibaren uygulamadan kaldırıldığı ve Türkiye Öğrenci Meclisi çalışmalarının iptal edildiği duyurulmuştur. Böylece Türkiye'deki temel eğitim ve ortaöğretim kurumlarında seçme, seçilme ve demokrasi kültürü oluşturma açısından çok geniş öğrenci katılımı sağlayan bir demokrasi eğitimi uygulaması yürürlükten kaldırılmıştır.

Tüm bu gelişmelerin yanı sıra, 2000'li yılların başından itibaren Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne (AB) üyelik sürecinin de etkisiyle MEB tarafından; BM Çocuklara Yardım Fonu (United Nations International Children's Emergency Fund [UNICEF]), AB ve AK gibi uluslararası kuruluşların da desteği ile okullardaki öğrenci katılımını sağlamak, öğrencilerde demokrasi, demokratik okul kültürü ve demokratik vatandaşlık bilincini geliştirmek amacıyla temel eğitim kademesinde sırasıyla; Çocuk Dostu Okul (ÇDO), Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Standartları uygulaması, Demokrasi Kuşağı-Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi ve Temel Eğitim Kurumlarında Demokrasi Kültürünün Güçlendirilmesi Projesi gibi çalışmalar yürütülmüş ve bir kısmı yürütülmeye devam etmektedir. Bu çalışmalara aşağıda kısaca değinilmeye çalışılmıştır.

Çocuk haklarının okul ortamında ve eğitim süreçlerinde yaşanabilir hale gelmesi için MEB ve UNICEF iş birliği ile 2003 yılında “Çocuk Dostu Okul Kılavuzu” yayınlanmış, 2003-2004 eğitim-öğretim yılında 25 ilköğretim okulunda “Çocuk Dostu Okul (ÇDO)” çalışmaları başlatılmıştır. 2005-2007 yılları arasında Türkiye genelinde 326 ilköğretim okulunda uygulanan ÇDO çalışmaları, tüm ilköğretim okullarında niteliğin artırılması hedefi doğrultusunda süreç içerisinde ulusal bir program olarak

İlköğretim Kurumları Standartları'na (İKS) dönüştürülmüştür. Bu kapsamda ÇDO çalışmalarının içeriğindeki hak tabanlı eğitim anlayışı ve çocuk hakları, İKS'ye yansıtılmıştır. (MEB ve UNICEF, 2015).

Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Standartları, MEB ve UNICEF işbirliği ile çocuk haklarına duyarlı, çocuk katılımını önemseyen, standartlara dayalı bir öz değerlendirme aracı olarak kurgulanmıştır. Bir başka ifade ile kurum standartları sistemi okulun kendisini olduğu gibi görebileceği bir ayna olarak tanımlanmıştır. Pilot uygulamaların yapılmasının ardından ülke genelinde “İlköğretim Kurumları Standartları (İKS)” modülü adıyla ilk kez 3 Mayıs 2011 tarihinde uygulanmaya başlanan çalışma için 29 Haziran 2011 tarihinde “İlköğretim Kurumları Standartları Uygulama Yönergesi” yayımlanmıştır. İKS bünyesine okul öncesi eğitim kurumları ve imam hatip ortaokullarının da dâhil edilmesi için 2014 yılının Kasım ayında Ankara Gölbaşı'nda bir çalıştay düzenlenmiştir. Çalıştay sonucunda İKS sistemi isim değişikliğine uğrayarak “Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Standartları Sistemi” ismini almıştır. 25 Aralık 2014 tarihinde “Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Standartları Uygulama Yönergesi” çıkarılmıştır (MEB ve UNICEF, 2015). Görüldüğü üzere kurum standartları çalışması uygulanmaya başlandığı günden itibaren sürekli bir güncelleme süreci içinde olmuştur.

Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Standartlarında öncelikle çocuk haklarının, çağdaş eğitim ve gelişimsel yaklaşımın uygulanmasına aracılık etmesi öngörülmüştür. Bu nedenle de odak noktası çocuktur. İçerik olarak toplumsal cinsiyete, dezavantajlı çocukların eğitim ve gelişim haklarına, demokratik okul iklimine ve rehberlik uygulamalarına duyarlıdır. Bu anlayışa dayalı olarak kurum standartlarının uygulanması açısından dayandığı temel ilkeler şunlardır (MEB ve UNICEF, 2015):

- a) Çocuk odaklı olmak ve çocuğun yüksek yararını esas almak, b) İlköğretimin genel amaç ve hedefleriyle tutarlı olmak, c) Karar alma, uygulama ve değerlendirme süreçlerinde toplumsal cinsiyete duyarlı olmak, d) Dezavantajlı çocukların eğitim ve gelişim haklarına duyarlı olmak, e) Tarafsız, şeffaf ve gelişmelere açık olmak, f) Eğitimde niteliği artırmaya yönelik geçmiş ve mevcut çalışmalardan yararlanmak, g) Kurum Standartları verilerini öz değerlendirme anlayışıyla okulun sürekli gelişimi için kullanmak, h) Kurum Standartları verilerini okullar arası rekabet yerine, okulun kendi içinde bu standartlara erişimini hedefleyen bir yaklaşımla kullanmak, ı) Kurum Standartları verilerini okulun denetiminde esas alınacak bir ödül ya da ceza aracı olarak görmemek, okulu geliştirmenin, desteklemenin ve rehberlik etmenin bir aracı olarak kullanmak, i) Kurum Standartları verilerini okul, ilçe, il ve Bakanlık merkez teşkilatı düzeyinde durum saptama, ihtiyaçları belirleme, planlama, kaynakları

yönlendirme, izleme-değerlendirme, rehberlik ve danışma süreçlerinde operasyonel bir araç olarak kullanmak.

Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Standartları üç temel standart alandan meydana gelmektedir. Bunlar; eğitim yönetimi, öğrenme-öğretim süreçleri ve destek hizmetlerdir (sağlık, beslenme, güvenlik vs.). Eğitim yönetimi standart alanı altında bulunan 1.1.7. numaralı alt standart alan doğrudan çocukların okul yönetimine katılımlarıyla ilgilidir (MEB ve UNICEF, 2015). Diğer pek çok standart alanın da içerik bakımından çocuk katılımıyla ilişkili olduğu veya çocukların görüşleri doğrultusunda ilgili durumun saptanmasının ve geliştirilmesinin hedeflendiği görülmektedir (Sarışık ve Tüzün, 2015, s. 42).

Temel standartlar ve alt standart alanlarının dışında, doğrudan ifade edilmeyen, ancak alt standartlarla yapılacak yeni gruplamalarla birbiriyle tematik olarak ilişkilendirilebilen; demokratik ortam, toplumsal cinsiyet gibi konulara ilişkin örtük standartlar da mevcuttur. Bunlardan okullardaki demokrasi eğitimi ile doğrudan ilişkili olan standart alan, “Demokratik Okul İklimi” örtük standart alanıdır. Demokratik Okul İklimi örtük standart alanının alt standartları şunlardır (MEB ve UNICEF, 2015, s. 46-47):

a) Okul personeli, mesleki gelişimlerini çağdaş yaklaşımlar ve çocukların ihtiyaçları doğrultusunda yürütür ve personelin mesleki gelişim çalışmaları değerlendirilirken, meslektaşlarının, okul yöneticilerinin, maarif müfettişlerinin, çocukların ve velilerin görüşlerinden yararlanır. b) Çocukların okul yönetim sürecine etkin katılımı ile görüş ve eleştirilerini açıklamaları için olanaklar vardır ve bunlar çocuklar tarafından aktif olarak kullanılmaktadır. c) Velilerin okul yönetim sürecine etkin katılımı sağlanır. d) Anaokulu/anasınıfında velilerin eğitim sürecine etkin katılımı sağlanır. e) Öğretmenlerin okul yönetim sürecine etkin katılımı sağlanır. f) Okulda çocukların, velilerin ve personelin hizmete ve/veya kişiye özel bilgilerin gizliliği korunur. g) Okul çevre ile işbirliği sağlayarak eğitim öğretimi geliştirir. h) Okul, olanaklarını çevrenin kullanımına sunarak okul ve çevre bütünleşmesini sağlayıp, çevrenin eğitimini destekler.

Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Standartları modülünde bulunan algısal yarar ölçekleri, okullarda görev yapan kadrolu yönetici ve öğretmenler, 2-8. sınıf öğrencileri, okul öncesi eğitim ve ilköğretim okullarında çocuğu bulunan veliler tarafından e-Okul ve Millî Eğitim Bakanlığı Bilişim Sistemleri (MEBBİS) üzerinden doldurulmaktadır (MEB ve UNICEF, 2015, s. 37). Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Standartları ile okulların, belirli standartlar temelinde mevcut durum göstergeleri, performans göstergeleri ve algıya dayalı göstergeler aracılığıyla gelişme alanlarını saptaması ve bunlar üzerine çalışması amaçlanmaktadır. Kurum standartlarının; tüm unsurlarıyla, tüm okullarda yaşama geçmesi, okulların öz

değerlendirme ve gelişimlerini planlama süreçlerinde çocukların görüşlerine ve katılımlarına yer vermesi, okullarda verilen uygulamalı demokrasi eğitimi ve demokratik okul kültürünün geliştirilmesi bakımından önemli bir girişim olduğu söylenebilir (Sarıışık ve Tüzün, 2015, s. 42).

Okullarda yürütülen vatandaşlık eğitimi uygulamaları, özellikle temel eğitim kademesindeki çocukların demokrasiyle ilgili çeşitli bilgi, beceri ve tutumları kazanmaları amacıyla kullanılan yararlı araçlardır. Bu açıdan, MEB'in, "Demokrasi Kuşağı: Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi", hem bireyler düzeyinde (öğrenciler, öğretmenler ve yöneticiler) hem de okul düzeyinde demokrasinin yerleşmesine yönelik hedefler ve etkinlikler içermektedir. Temel amacı ilk ve orta dereceli okullarda demokratik bir okul kültürü oluşturulması ve yaygınlaştırılması olarak ifade edilen, MEB TTKB tarafından yürütülen proje, AK ve AB tarafından mali ve teknik açıdan desteklenmiştir. Projenin asıl hedefi, yeni öğretim programları ve materyaller geliştirilerek, demokratik vatandaşlık ve insan hakları konularına ilişkin, yöneticilere ve ilgili dersleri verecek öğretmenlere eğitimler verilmesidir (Sarıışık ve Tüzün, 2015, s. 45).

Demokrasi Kuşağı Projesi'nin 2011 yılında başlatılması ile birlikte, 2010 yılında pilot uygulaması yapılan Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi dersi tüm sekizinci sınıf öğrencilerine zorunlu hale getirilmiştir. 2012 yılında TTKB tarafından ilköğretim ders çizelgelerinde değişiklik yapılarak sekizinci sınıflarda zorunlu ders olarak okutulan Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi dersinin kaldırılmasına ve dördüncü sınıf çizelgelerine İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi isimli dersin zorunlu ders olarak eklenmesine karar verilmiştir. 2014 yılında Demokrasi Kuşağı Projesi'nin bir yıl daha yürütülmesine karar verilerek 2014-2015 eğitim öğretim yılında Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi dersi sekizinci sınıf öğrencilerine son kez okutulmuş ve dördüncü sınıflarda okutulacak olan İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersinin öğretim programının hazırlanması çalışmalarına başlanmıştır. İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersini okutacak olan sınıf öğretmenlerine yeni dersin öğretim programının tanıtıldığı hizmet içi eğitim seminerleri verilmiştir. 2015-2016 eğitim öğretim yılından itibaren İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersinin ilkökul dördüncü sınıflarda zorunlu ders olarak okutulmaya başlanması ile birlikte misyonunu tamamlayan Demokrasi Kuşağı Projesi sona ermiştir (Sarıışık ve Tüzün, 2015, s. 46).

Demokrasi Kuşağı Projesi'nin devamı niteliğinde olan ve bu dönemde yürütülmeye devam edilen “Temel Eğitimde Demokrasi Kültürünün Güçlendirilmesi Projesi”, AB ve AK'nin finansman desteği ile MEB Temel Eğitim Genel Müdürlüğü (TEGM) tarafından 2 Ağustos 2018 tarihinde başlatılmıştır. Projenin amacı şöyle ifade edilmiştir (MEB, 2019):

Projenin amacı, temel eğitim kurumlarına devam eden öğrenciler ve okullarda görev yapan tüm personel ile ailelerin de proje sürecine dâhil edilerek evrensel temel değerlerin yanı sıra temel hak ve özgürlükleri içine alan demokratik bir okul kültürünü eğitim sistemine yerleştirmek ve toplumun genelinde demokratik kültür uygulamalarını güçlendirmek şeklinde açıklanmıştır. Projenin hedef kitlesini okul öncesi, ilkokul ve ortaokul kademelerine devam eden öğrenciler oluşturmaktadır. Proje, 10 ilde toplamda 110 okulda uygulanacak olup pilot okullar TEGM web sayfasında yayınlanmış olan ilana başvuran okullar arasından seçilmiş ve ilan edilmiştir. Projenin uygulanacağı iller; Adana, Aydın, Burdur, Çanakkale, Iğdır, Kars, Muğla, Sinop, Sivas ve Yozgat olarak belirlenmiştir.

Proje kapsamında dört ana sonuca ulaşılması hedeflenmiştir. Bu sonuçlar şunlardır (MEB, 2019):

a) İnsan haklarına ve demokrasiye ilişkin farkındalık eşliğinde demokratik kültür yetkinliklerinin temel eğitim sistemine ve okul uygulamalarına dâhil edilmesine yönelik bir stratejik eylem planı için politika önerileri geliştirilmesi, b) Temel eğitim kurumları için insan hakları, demokrasi ve evrensel temel değerlere dayanan eğitim materyalleri geliştirilmesi, c) Temel eğitimde görev yapan okul öğretmenleri ve eğitim uygulayıcıları demokratik kültür yetkinlikleri ile donatılması, d) Temel eğitim kurumlarının yanı sıra okul toplulukları ve toplumun demokratik okul kültürüne ilişkin farkındalığın ve anlayışın artması.

Görüldüğü üzere, yakın dönemde MEB'in ilgili kurum ve kuruluşların da desteği ile gerçekleştirdiği proje çalışmaları, okullarda teorik olarak verilen demokrasi eğitiminin yanında uygulamalı bir demokrasi eğitimini de hayata geçirerek bireylerde demokrasi bilincinin güçlenmesini ve bununla beraber demokratik okul kültürünün gelişerek yaygınlaşmasını amaçlamıştır. Sonuç olarak, bu çalışmalar çocukların okullarda kendilerini ilgilendiren kararlara katılımını destekleyecek unsurlar barındırdığı için çocuk katılımı ve okulda demokrasi uygulamalarını deneyimlemek ve geliştirmek açısından önemli bir fırsat sunduğu söylenebilir (Sarıışık ve Tüzün, 2015, s. 49).

Demokrasinin toplumda bir yaşam biçimi olarak yerleşebilmesi için özellikle aile ve okul kurumlarında egemen olan demokratik değerlerin birbirini desteklemesi ve beslemesi gerekir. Yalnızca demokratik bir okul ve sınıf ortamının oluşturulmasının yeterli olmayacağı, dolayısıyla okullarda, demokrasiyi içselleştirmiş eğitimciler ve demokrasiyi içeren öğretim programları ile bireylere demokrasi eğitiminin verilmesi önem taşımaktadır (Karakütük, 2001). Bu açıdan okulda teorik ve uygulamalı olarak

verilecek demokrasi eğitiminde, okul ve sınıf ortamı, okul yöneticileri ve öğretmenlerin rolü ile öğretim programlarının etkisi önemli faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu faktörlere başlıklar halinde kısaca değinilmeye çalışılmıştır.

2.6.2.1. Okul ve Sınıf Ortamı

Okul, içinde farklılıklar barındıran büyük bir koalisyondur. Bu farklılıkları ortaya çıkarmak ve bir arada uyum içinde yaşatmak için demokratik eğitim ortamlarına ihtiyaç vardır (Şişman ve diğerleri, 2010, s. 170). Şişman'a (2006) göre, genelde eğitim sisteminin, özelde ise okul ve sınıf ortamları ile öğrenme süreçlerinin demokratik olması gerekmektedir. Bu ortamlar demokratik yaşamın bir laboratuvarı olarak görülmelidir. Demokratik bir okul ve sınıf ortamında yetişmiş öğrencilerden yetişkin olduklarında demokratik davranışlar sergilemeleri beklenebilir (Yağcı, 1998). Dewey (2010a) toplumsal yaşamda bireylerde bulunması gereken özelliklerin, okul aracılığı ile kazandırılması gerektiğine dikkat çekmiştir. Okullardaki eğitim-öğretim süreçlerinde, sınıf içi ve dışındaki öğrenci katılımına dayalı etkinliklerin de etkisiyle, öğrencilerin eleştirel düşünme ve katılım gösterme gibi becerileri geliştirilerek, demokratik yaşamın gerektirdiği değer, tutum ve davranışları kazandırmak amaçlanır. Bu özelliklerin kazandırılması, toplum yaşamında öğrencilerin demokratik ve aktif birer vatandaş olmalarına yardımcı olur (Perry, 2009). Bir başka ifadeyle, demokratik bir okul ortamı içinde eğitim gören öğrenciler, sorunlara karşı duyarlı, sorumluluk sahibi ve üretken birer vatandaş olarak yetişip toplum yaşamında aktif görev alırlar (Şişman ve diğerleri, 2010, s. 180).

Demokratik okullar genellikle öğrencileri aktif vatandaşlığa hazırlamakla yakından ilişkilidir. Bu ilişki, demokratik okullarda öğrenci katılımının, öğrencilerin okuldan ayrıldıktan sonra etkin bir vatandaş olarak sivil faaliyetlere katılma eğilimini artırabileceği düşüncesiyle açıklanmaktadır (Biesta, 2011). Demokratik bir okul ortamında öğrenci katılımı belirleyici bir etkidir (Apple ve Beane, 2016; Edgar ve diğerleri, 2002; Morrison, 2008; Şişman, 2006; Şişman ve diğerleri, 2010). Öğrencilerin toplumsal olaylara karşı duyarlı bireyler olarak yetişmeleri için öncelikle muhatap alınmaları ve karar süreçlerine dâhil edilmeleri gerekmektedir (Can, 2007, s. 26). Öğrencilerin katılım göstermeleri, bilişsel, sosyal ve duygusal yönlerden gelişimleri ve demokrasiye ilişkin olumlu algı, beceri ve tutum geliştirmeleri açısından önemlidir (Şişman, 2010). Allen'a (1999) göre, demokratik bir okul ortamı bireylerde sorun çözme becerilerini geliştirmeye önemli katkı sağlar. Tartışma ve katılım ile

alınan kararlar, okulu daha etkili kılmaktadır ve öğrencilerin eğitim-öğretim süreçleri için daha iyi bir örgütsel çevre sunmaktadır. Demokratik bir okul ortamında, yönetsel konularda, ders içi ve ders dışı eğitim-öğretim etkinliklerinde geniş bir katılımın gerçekleşmesi beklenir. Okulda oluşturulan kurul ve komisyonlarda yönetici ve öğretmenler ile birlikte öğrenciler, veliler ve diğer paydaşlar da karar alma süreçlerine katılırlar. Böylece yapılan etkinlikler, öğretim programları ile teorik olarak öğretilen demokrasi konularına uygulamalı bir şekilde katkıda bulunarak okuldaki demokrasi kültürünü destekleyici rol oynar (Şişman ve diğerleri, 2010, s. 172).

Okullardaki demokratik ortam, eşit hak ve sorumlulukların, ifade ve eylem özgürlüğünün, içsel bir motivasyonla karar verme süreçlerine katılım göstermenin pratikte hayata geçirilebilmesi için oldukça önemlidir. Böyle bir okul ortamında akranların bir araya gelmesi, birbirlerini geliştirmeye yönelik iletişim kurmalarına olanak sunar. Sınıf içinde veya dışındaki eğitim öğretim etkinliklerinde ortak ilgilere sahip farklı yaş grubundan öğrenciler de birbirleriyle tanışırlar. Böylece öğrenciler arasında diyalog kurma, fikir paylaşımı ve karşılıklı öğrenme çabası ortaya çıkar. Dersler ve bir araya gelinen toplantılar dışında okul bahçesi de karşılıklı öğrenmelerin gerçekleşmesi için önemli bir ortam sağlar. Çocukların kendi kurallarını koydukları oyunlar, kurallar dâhilinde özgür hareket etmeyi, eşitliği, yarışma yerine yardımlaşmayı ve iş birliğinin önemini öğretir (Hecht ve Ram, 2010).

Demokrasi eğitimi demokratik ortamlarda yapıldığı zaman etkilidir. Demokratik ilkeler bu ilkelere uygun olarak şekillenmiş ortamlarda benimsenir ve gelişir (Yeşil, 2002, s. 102). Demokratik bir okul ortamının özellikleri şöyle sıralanmıştır (Apple ve Beane, 1995, akt. Şişman ve diğerleri, 2010, s. 173):

- a) Farklı düşüncelere önem vermek, eleştirel düşünce ve analizlerden yararlanmak, b) Bireysel veya grupta ilgili sorunların çözümüne odaklanmak, c) Başkalarını da önemseyerek, “genel iyi” için duyarlı olmak, d) Demokrasi değerlerini yaşamak ve yaşatmak, bu değerlerin insan ve toplum hayatında yol gösterici olmasını sağlamak, e) Toplumsal bir kurum olarak okulun, demokratik toplum yaşamını desteklemesi ve sürdürmesidir.

Okul içerisinde demokrasinin ilke ve değerlerinin öğretilmesi ve yaşatılması gereken en önemli ortamlardan biri de sınıflardır. Sınıf ortamı temel olarak öğretme ve öğrenme etkinliklerinde işbirliği ve sosyal desteğe odaklanan genel bir kavramdır (Schulz, Ainley, Fraillon, Kerr ve Losito, 2010). Sınıf mevcutları, öğrencilerin eğitim öğretim etkinliklerine katılım gösterme isteği, seçilen öğrenme-öğretme yaklaşımı, öğretim yöntem ve tekniklerinin çağdaş ve öğrenci merkezli olması; özgür, katılımcı

ve demokratik sınıf ortamlarının oluşturulmasına etki eden başlıca faktörlerdir (Hotaman, 2010, s. 38). Radz (1983) ve Kubow (1996) demokratik sınıfın özelliklerini; aktif katılım, ders kitabının baskın olmasından kaçınma, yansıtıcı düşünme, öğrencinin karar vermesi ve problem çözme seçeneği üretmesi, tartışmalı konular, bireysel sorumluluk, insan onurunun gözetilmesi ve uygun öğretim yönteminin uygulanması şeklinde sıralamışlardır (Akt. Kubow ve Kinney, 2000) Richardson (1979), demokratik bir sınıf ortamını oluşturan etkenleri şöyle ifade etmektedir (Akt. Kepenekçi, 2003):

- a) Öğrencilerin demokratik ilke ve değerlerin okul ve sınıf ortamında hayata geçirildiğini ve bunların önemsendiğini görmesi, b) Öğrencilerin, başkalarına saygı ve güven duymalarının sağlanması, c) Öğrencilerin başarılarının ödüllendirilerek özgüvenlerinin artırılması, d) Okulda veya sınıftaki sorunlara çözüm odaklı yaklaşılması, e) Dersin ve sınıfın yönetimi konusunda öğrencilere görev ve sorumluluklar verilmesi.

Demokratik bir sınıf ortamının varlığı, öğrenci başarısını etkilediği kadar, öğrencilerde demokratik tutum ve davranışların geliştirilmesinde de önemli bir rol oynar (Yağcı, 1998, s. 21). Sınıf ortamının demokratik olması aynı zamanda, öğrencilerin bireysel olarak karar verme ve özdenetim becerilerinin gelişimine de katkı sağlayacaktır (İlgar, 1996, akt. Çullu ve Samancı, 2016, s. 82). Sınıf içinde oluşturulan demokratik ortam aynı zamanda öğrencilerin zihinsel becerilerinin gelişmesine de katkı sağlamaktadır. Anlama, düşünme, sorgulama, eleştirme, ilişki kurma, analiz, sentez ve değerlendirme yapma gibi zihinsel beceriler demokratik sınıf ortamından beslenmektedir (Güneş, 2007). Öte yandan demokrasi düşüncesinin temelini oluşturan özgürlük, eşitlik, adalet, katılımcılık, hoşgörü ve insan hakları gibi kavramların soyut olması, temel eğitim kademesindeki öğrenciler tarafından kavranmasını zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla bu kavramların; demokratik bir sınıf atmosferi içerisinde tartışma ortamları yaratılarak, örnekler verilmesi yoluyla somutlaştırılarak ve en önemlisi de öğrencilere görev ve sorumluluk bilinci verilerek kazandırılması gerekmektedir. Böyle yaşantısal ortamlarda sunulan demokrasi eğitimi, çocukların demokrasiyi içselleştirmelerine ve demokratik değerleri davranışa dönüştürmelerine katkı sağlayacaktır (Gürbüz ve Gündüz, 2011, s. 19).

2.6.2.2. Okul Yöneticilerinin ve Öğretmenlerin Rolü

Çocukların, geleceğin demokrasiyi benimsemiş aktif vatandaşları ve yöneticileri olacağı göz önünde bulundurulduğunda ve okul yönetiminin, ülke yönetiminin küçük bir uygulaması olduğu düşünüldüğünde, okul yöneticilerine ve öğretmenlere okulda

demokratik bir kültür oluşturulmasında önemli görevler düşmektedir (Çullu ve Samancı, 2016, s. 81). Okul yöneticileri ve öğretmenler, öğrencilere demokratik değer ve tutumların benimsetilmesi konusunda model oluşturarak önemli katkılar sağlayabilirler (Can, 2007, s. 21).

Demokratik bir okul yönetiminin; şeffaf, denetlenebilir ve sorgulanabilir olması ve bunun yanı sıra; sevgi, saygı, hoşgörü, işbirliği ve çalışanların fikirlerine değer vermesi gereklidir. Böyle bir okul yönetim iklimi, hem etkili bir okul yönetimi açısından hem de okulda eğitim gören çocuklara model oluşturması bakımından önemlidir (Çullu ve Samancı, 2016, s. 81). İlgar (1996) demokratik bir okul yöneticisinin özelliklerini şöyle sıralamıştır (Akt. Çullu ve Samancı, 2016, s. 81):

a) Okuldaki diğer personellerle sürekli işbirliği halindedir, b) Birlikte çalıştığı kişilere önem ve değer verir, onların sorunlarına hassasiyet gösterir, c) Eleştiriye açık bir ortam oluşturur, 'her şeyin en iyisini ben bilirim' tavrından sakınır, d) Okuldaki bütün personellerle fikir alışverişinde bulunur ve onların fikirlerinden faydalanır. Okulu ilgilendiren tüm konularda ortak kararlar alınmasına özen gösterir.

Bireylerin aileden ve çevreden edinmiş olabilecekleri bazı temel demokratik değerleri okulda bir adım ileriye taşıyabilecek en önemli kişi öğretmendir (Çiftçi, 2015). Öğretmenler, okulda ders içi ve dışındaki eğitim öğretim süreçlerinde üstlendikleri önemli rol ile öğrencilere demokratik değerleri ve demokrasi bilincini kazandırmada yol gösterici olabilirler (Yılman, 2006). Bu yönüyle, okul içinde demokrasinin teorik ve uygulamalı olarak öğretilebileceği ve yaşatılabileceği demokratik bir ortamın oluşturulmasında öğretmenlerin vereceği katkı önemli bir odak noktasıdır (Schulz ve diğerleri, 2010).

Öğretmenin otorite olduğu ve nesnel bilgiyi aktardığı geleneksel öğretmen rolü, demokratik eğitim ve öğretimdeki ihtiyaçları karşılayamaz (Print, Ørnstrøm ve Nielsen, 2002). Demokrasi kültürünün yaşatıldığı bir okul ortamında öğretmenler, demokratik ilke ve değerlere verdikleri önemi sadece sözel olarak anlatarak değil davranışlarıyla da göstererek, model olarak, demokratik yaşamın destekleyicisi olmalı ve öğrencilerinin demokrasi düşüncesini içselleştirebilmeleri için özendirici bir ortam ve uygun fırsatlar hazırlamalıdır (Genç, 2006, s. 44). Böyle bir ortamda öğretmenler, ders içi ve ders dışı eğitim öğretim etkinliklerini öğrenci merkezli olarak gerçekleştirirler. Bu süreçte öğretmenler; öğrenciler arasındaki farklılıkları dikkate alarak, öğrenmeyi etkili hale getirme ve öğrenciler arası işbirliğini sağlamaya yönelik etkinlikler planlarlar (Şişman ve diğerleri, 2010, s. 175). Özellikle derslerde; öğrenci

katılımının sağlandığı, ezbercilikten uzak, sorgulayıcı ve öğrencilerin etkin oldukları bir ortamın oluşturulması, büyük ölçüde öğretmenlerin kontrolünde yürüyen bir süreçtir (Karakütük, 2001).

Okul içindeki eğitim öğretim ortamlarında; öğrencilerine karşı hoşgörölü, haklara ve kişiliklere saygılı, tartışmaya açık, yol gösterici ve tutarlı demokratik davranışlar sergileyebilen öğretmenler, yıllarca süren ve kitaplar dolusu verilebilecek demokrasi derslerinden çok daha etkili olacak ve kalıcı izler bırakacaktır (Gömleksiz, 1988, s. 17, akt. Çiftçi, 2015, s. 49). Örneğin, sınıf kurallarının oluşturulmasında öğrenci katılımına yer vererek onlardan gelecek yeni görüş, öneri ve eleştirilere açık olan bir öğretmen, onların bu kuralları sahiplenmesini ve benimsemesini sağlayarak kurallara uygun davranışlar sergilemelerinin de yolunu açacaktır (Çullu ve Samancı, 2016, s. 82). Öğrencilerine, demokratik katılımın önemini öğreten ve bunu deneyimleyebilmeleri için fırsatlar yaratan eğitimciler, öğrencilerinin yeni fikirler üretmelerine ve bu fikirlerini özgürce ifade etmelerine yardımcı olurlar. Bu sayede öğrenciler, okul yaşantısının yanı sıra toplumsal yaşama da eleştirel bir gözle bakmayı öğrenirler (Hotaman, 2010, s. 32).

Öğretmenin öğrencilerine bilimsel düşüncenin önemini kavratmasının yanı sıra, tarafsız bir şekilde ve onları eşit bireyler olarak görerek demokratik davranışlar kazandırmaya çalışması okuldaki demokrasi eğitimi açısından önemlidir (Şişman ve diğerleri, 2010, s. 176). Özellikle temel eğitim kademesindeki (ilkokul ve ortaokul) çocukların, birçok şeyi, görerek ve kendileri deneyimleyerek öğrendiklerini göz önüne aldığımızda, öğretmen, davranışlarıyla yeni yetişen çocuklara model olmalıdır (Gürbüz ve Gündüz, 2011, s. 19). Bu yönüyle öğretmenler, bilgiyi aktaran ve ezberleten kişiler değil, çocuklara rehberlik eden, okulda düzenlenen etkinliklere katılmalarını teşvik ederek onlara öğrenmeyi öğreten kişiler olmalıdır (Çullu ve Samancı, 2016, s. 80).

2.6.2.3. Öğretim Programlarının Etkisi

Öğretim programlarının hazırlanmasında ve geliştirilmesinde öncelikle cevap aranan soru: “Nasıl bir insan yetiştirmek istiyoruz?” sorusudur. Böyle bir sorunun sorulmasını gerekli kılan unsur ise, dünyada yaşanan değişimlerdir (Köksal, 2019, s. 44). Demokrasi ile yönetilen ülkelerin eğitim kurumlarından, öğrencilerine demokrasinin ilke ve değerlerini öğretmesi ve benimsetmesi beklenir (Gömleksiz ve Cüro, 2011, s. 63). Demokrasi bir yaşama biçimi olduğundan yaşandığı ve yaşatıldığı ortamlarda bir

düşünce ve davranış şekline dönüşebilir ancak teorik ve uygulamalı dersler ile bu derslerin işlenme tarzı demokrasi düşüncesinin öğrenilmesinde oldukça önemlidir (Hotaman, 2010, s. 32). Okul ve sınıf ortamında demokrasi eğitiminin sistematik bir şekilde yapılabilmesi için demokrasi ile ilgili ünite, konu ve kazanımlar içeren ve demokratik değerlerin dikkate alındığı öğretim programlarına ihtiyaç vardır. Bu öğretim programları okulda teorik ve uygulamalı olarak yapılacak demokrasi eğitimine dayanak oluştururlar (Kuş, 2012, s. 62).

Türkiye’de temel eğitim ve ortaöğretim kademelerindeki okullarda uygulanan tüm öğretim programları, MEB TTKB tarafından hazırlanmakta ve geliştirilmektedir (Köksal, 2019, s. 45). Öğretim programları, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanununun ikinci maddesinde ifade edilen “Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları” ve “Türk Millî Eğitiminin Temel İlkeleri” esas alınarak hazırlanmıştır. Öğretim programları ile yürütülen tüm çalışmalar; temel eğitim ve ortaöğretim kademelerinde birbirini tamamlayıcı amaçlara ulaşmaya yöneliktir (MEB, 2018a, s. 3). Öğretim programlarının bakış açısını ifade eden “Öğretim Programlarının Perspektifi” başlığı altında yer alan “Yetkinlikler” alt başlığında, öğrencilerin ulusal ve uluslararası düzeyde; kişisel, sosyal, akademik ve iş hayatlarında ihtiyaç duyacakları tüm yetkinliklerin “Türkiye Yeterlilikler Çerçevesine (TYÇ)” göre belirlendiği ifade edilmiştir. TYÇ ile belirlenmiş sekiz anahtar yetkinlik içerisindeki altıncı yetkinlik olan sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır (MEB, 2018a, s. 4-5):

Bu yetkinlikler kişisel, kişilerarası ve kültürlerarası yetkinlikleri içermekte; bireylerin farklılaşan toplum ve çalışma hayatına etkili ve yapıcı biçimde katılmalarına imkân tanıyacak; gerektiğinde çatışmaları çözecek özelliklerle donatılmasını sağlayan tüm davranış biçimlerini kapsar. Vatandaşlıkla ilgili yetkinlik ise bireyleri, toplumsal ve siyasal kavram ve yapılarla ilişkin bilgiye, demokratik ve aktif katılım kararlılığına dayalı olarak medeni hayata tam olarak katılmaları için donatmaktadır.

Temel eğitim ve ortaöğretim kademelerinde okutulan; Hayat Bilgisi, İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi, Sosyal Bilgiler, T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Tarih, Sosyoloji, Demokrasi ve İnsan Hakları gibi derslerin öğretim programlarında teorik olarak demokrasi eğitiminin yapılacağı içerikler bulunmaktadır. Bu açıdan demokrasi eğitimi, her kademedeki öğretim programları içerisinde belirli yoğunluklarda yerini almıştır (Karatekin ve Elvan, 2016, s. 1407). Özellikle temel eğitim kademesi vatandaşlık ve demokrasi eğitiminin verilmesi açısından ayrı bir önem taşımaktadır

(Yeşil, 2002, s. 80). Türkiye’de ilkokul ve ortaokulda teorik olarak vatandaşlık ve demokrasi eğitiminin verildiği derslerin başında, doğrudan vatandaşlık bilgisi ve demokrasi ile ilgili öğrenme alanı, konu ve kazanımlar içermesi nedeniyle dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler dersi gelmektedir (Karatekin ve Elvan, 2016, s. 1407; Kuş, 2012, s. 66). Temel eğitim kademesinin ortaokul kısmında teorik olarak vatandaşlık ve demokrasi eğitiminin verildiği bir diğer önemli ders ise Sosyal Bilgiler dersinin devamı olarak görülen ve sekizinci sınıflarda okutulan T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersidir (Kuş, 2012, s. 67).

2.7. Sosyal Bilgiler Dersi ve Demokrasi Eğitimi

Birey toplumsal bir varlık olduğu için eğitim bireyi sosyalleştirmeye çalışır. Doğumundan itibaren çevresiyle etkileşim halinde olan birey dünyayı keşfetme ve anlama çabası içindedir. Bu çaba okullarda sistemli ve çok boyutlu bir şekilde desteklendiği sürece pek çok kazanım elde edilmektedir. Sosyal Bilgiler eğitiminin bu noktadaki yaklaşımı; nasıl “sosyal”, “etkin”, “katılımcı” ve “yetkin” bir birey ve “iyi bir vatandaş” yetiştirilebileceği ve bunun Sosyal Bilgiler dersi aracılığı ile nasıl mümkün olabileceği üzerinedir. Bu yüzden “ideal insan” ve “iyi vatandaş” yetiştirme tartışmaları yapılmakta ve bunu gerçekleştirmek için sosyal bilim disiplinlerinden ve vatandaşlık bilgisi konularından belli ölçülerde yararlanılmaktadır. Çünkü Sosyal Bilgiler dersi disiplinler arası bir çalışma alanı sunmaktadır. Bu anlamda Sosyal Bilgiler dersi; kültürel değerler, vatanseverlik, anayasa ve kanunlara bağlılık, seçme ve seçilme, hak, özgürlük, yönetim, devlet, hükümet, cumhuriyet, demokrasi vb. siyasal konu ve kavramları barındıran zengin bir içeriğe sahiptir. Dolayısıyla dersin kapsam olarak siyasal sosyalleşme fonksiyonu oldukça yüksektir (Bektaş, 2019, s. 1-3).

MEB TTKB 2017 yılında ilkokul ve ortaokullarda okutulan diğer derslerle birlikte Sosyal Bilgiler dersi için de çeşitli paydaşların görüşlerini alarak yeni bir öğretim programı hazırlamıştır. Yeni hazırlanan öğretim programı, 2017-2018 eğitim öğretim yılında dördüncü ve beşinci sınıflarda, 2018-2019 eğitim öğretim yılından itibaren ise tüm sınıf kademelerinde (4-7. sınıflar) okutulmaya başlanmıştır. Yeni hazırlanan programda 2018 yılı ocak ayında kapsamlı bir güncelleme yapılarak öğrenme alanları yeniden düzenlenmiş ve kazanım sayıları azaltılmıştır (Çakmak ve Kara, 2019, s. 89).

İlgili literatür pek çok tanım içermesine rağmen 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda önceki programın aksine Sosyal Bilgiler dersinin tanımına yer verilmemiştir (Köksal, 2019, s. 42). Yapılandırmacı yaklaşıma göre hazırlanan 2004 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda (MEB, 2004c, s. 4-5) ise dersin tanımı şöyle yapılmıştır:

Sosyal Bilgiler, bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi Sosyal Bilimleri ve Vatandaşlık Bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fizikî çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersi.

Sosyal Bilgiler dersinin tanımında yer alan “bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olmak” ifadesi ile toplumsal yaşama ve devlet yönetimine katılım gösteren etkin vatandaşlar yetiştirmek amaçlanmıştır. Bu dersin temel hedefi öğrencilere çeşitli bilgiler ezberletmekten ziyade onlara olumlu değer ve tutumlar kazandırarak etkin bir vatandaş olarak yetişmelerini sağlamaktır. Etkin vatandaşın özelliklerinden biri de demokrasi düşüncesini benimsemesi ve bunu davranış haline getirerek bir yaşam biçimine dönüştürmesidir (Kuş, 2012, s. 66).

Yeni uygulanmaya başlanan 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda “öğretim programının uygulanmasına dikkat edilecek hususlar” başlığının birinci maddesinde: “*Sosyal Bilgiler öğrenme alanlarında; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimler ile insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi konuları bütünleştirilmiş olarak ele alınmaktadır.*” ifadesine yer verilerek dersin öğretim mantığına uygun şekilde, farklı disiplinlere ait konuların ayrı ayrı değil, disiplinler arası bir yaklaşımla işlenmesi gerektiği vurgulanmıştır (MEB, 2018a, s. 10). Görüldüğü üzere; insan hakları, vatandaşlık ve demokrasi konularının diğer sosyal bilim disiplinlerinin konuları ile bütünlük bir şekilde ele alınması ve işlenmesi istendiğinden yeni hazırlanan öğretim programının, doğrudan okulda teorik olarak verilen vatandaşlık ve demokrasi eğitimine hizmet ettiği söylenebilir.

2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın özel amaçları içerisinde vatandaşlık ve demokrasi eğitimi ile ilgili aşağıdaki amaçlara yer verilmiştir (MEB, 2018a, s. 8):

a) Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip birer

vatandaş olarak yetişmeleri, b) Atatürk ilke ve inkılaplarının, Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrayıp demokratik, laik, millî ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmaları, c) Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilmeleri, d) Katılımın önemine inanmaları, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için görüşler belirtmeleri, e) İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçlerini ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenlemeleri.

2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda vatandaşlık ve demokrasi eğitimine ilişkin çeşitli beceri ve değerlerin öğrencilere kazandırılması hedeflenmiştir. Bunlar; *“hukuk okuryazarlığı, iş birliği, kalıp yargı ve ön yargıyı fark etme, karar verme, öz denetim, politik okuryazarlık ve sosyal katılım”* gibi temel beceriler ile *“adalet, aile birliğine önem verme, dayanışma, duyarlılık, eşitlik, özgürlük, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik”* gibi temel değerlerdir (MEB, 2018a, s. 9).

2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda vatandaşlık ve demokrasi konularına, ilgili sosyal bilim disiplinlerinin konularıyla da ilişkilendirilmiş olarak, sınıf düzeylerine göre aşağıdaki tabloda (Tablo 1) yer alan öğrenme alanları ve kazanımlar içerisinde yer verilmiştir (MEB, 2018a):

Tablo 1: Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Sınıf Düzeylerine Göre Vatandaşlık ve Demokrasi Konularının Yer Aldığı Öğrenme Alanları ve Kazanımlar

	Öğrenme Alanları	Vatandaşlık ve Demokrasi Konuları ile İlgili Kazanımlar
4. Sınıf	Birey ve Toplum	SB.4.1.4. Kendisini farklı özelliklere sahip diğer bireylerin yerine koyar. SB.4.1.5. Diğer bireylerin farklı özelliklerini saygı ile karşılar.
	Etkin Vatandaşlık	SB.4.6.1. Çocuk olarak sahip olduğu haklara örnekler verir. SB.4.6.2. Aile ve okul yaşamındaki söz ve eylemlerinin sorumluluğunu alır. SB.4.6.3. Okul yaşamında gerekli gördüğü eğitsel sosyal etkinlikleri önerir. SB.4.6.4. Ülkesinin bağımsızlığı ile bireysel özgürlüğü arasındaki ilişkiyi açıklar.
	Küresel Bağlantılar	SB.4.7.4. Farklı kültürlerle saygı gösterir.
5. Sınıf	Birey ve Toplum	SB.5.1.1. Sosyal Bilgiler dersinin, Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin bir vatandaşı olarak kendi gelişimine katkısını fark eder. SB.5.1.3. Sahip olduğu haklarının farkında olan bir birey olarak katıldığı gruplarda aldığı rollerin gerektirdiği görev ve sorumluluklara uygun davranır. SB.5.1.4. Çocuk olarak haklarından yararlanmaya ve bu hakların ihlal edildiği durumlara örnekler verir.
	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	SB.5.5.6. Bilinçli bir tüketici olarak haklarını kullanır.

	Etkin Vatandaşlık	SB.5.6.1. Bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar ile bu ihtiyaçların karşılanması için hizmet veren kurumları ilişkilendirir. SB.5.6.2. Yaşadığı yerin yönetim birimlerinin temel görevlerini açıklar. SB.5.6.3. Temel hakları ve bu hakları kullanmanın önemini açıklar. SB.5.6.4. Millî egemenlik ve bağımsızlık sembollerimizden Bayrağımıza ve İstiklâl Marşına değer verir.
6. Sınıf	Birey ve Toplum	SB.6.1.1. Sosyal rollerin zaman içerisindeki değişimini inceler. SB.6.1.2. Sosyal, kültürel ve tarihî bağların toplumsal birlikteliğin oluşmasındaki yerini ve rolünü analiz eder. SB.6.1.3. Toplumda uyum içerisinde yaşayabilmek için farklılıklara yönelik ön yargıları sorgular. SB.6.1.4. Toplumsal birlikteliğin oluşmasında sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı destekleyici faaliyetlere katılır. SB.6.1.5. Bir soruna getirilen çözümlerin hak, sorumluluk ve özgürlükler temelinde olması gerektiğini savunur.
	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	SB.6.5.4. Vatandaşlık sorumluluğu ve ülke ekonomisine katkısı açısından vergi vermenin gereğini ve önemini savunur.
	Etkin Vatandaşlık	SB.6.6.1. Demokrasinin temel ilkeleri açısından farklı yönetim biçimlerini karşılaştırır. SB.6.6.2. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde yasama, yürütme ve yargı güçleri arasındaki ilişkiyi açıklar. SB.6.6.3. Yönetimin karar alma sürecini etkileyen unsurları analiz eder. SB.6.6.4. Toplumsal hayatımızda demokrasinin önemini açıklar. SB.6.6.5. Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin bir vatandaşı olarak hak ve sorumluluklarının anayasal güvence altında olduğunu açıklar. SB.6.6.6. Türk tarihinden ve güncel örneklerden yola çıkarak toplumsal hayatta kadına verilen değeri fark eder.
7. Sınıf	Birey ve Toplum	SB.7.1.4. İletişim araçlarından yararlanırken haklarını kullanır ve sorumluluklarını yerine getirir.
	İnsanlar, Yerler ve Çevreler	SB.7.3.4. Temel haklardan yerleşme ve seyahat özgürlüğünün kısıtlanması halinde ortaya çıkacak olumsuz durumlara örnekler gösterir.
	Bilim, Teknoloji ve Toplum	SB.7.4.4. Özgür düşüncenin bilimsel gelişmelere katkısını değerlendirir.
	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	SB.7.5.3. Kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rollerine örnekler verir.
	Etkin Vatandaşlık	SB.7.6.1. Demokrasinin ortaya çıkışını, gelişim evrelerini ve günümüzde ifade ettiği anlamları açıklar. SB.7.6.2. Atatürk'ün Türk demokrasisinin gelişimine katkılarını açıklar. SB.7.6.3. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temel niteliklerini toplumsal hayattaki uygulamalarla ilişkilendirir. SB.7.6.4. Demokrasinin uygulanma süreçlerinde karşılaşılan sorunları analiz eder.
	Küresel Bağlantılar	SB.7.7.3. Çeşitli kültürlerle yönelik kalıp yargıları sorgular. SB.7.7.4. Arkadaşlarıyla birlikte küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri geliştirir.

Ortaokul sekizinci sınıfta vatandaşlık ve demokrasi konularının öğretildiği bir diğer önemli ders T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersidir. Bu ders ile öğrencilere kazandırılması hedeflenen özellikler şöyle ifade edilmiştir (MEB, 2018b, s. 9):

Türkiye devletinin kurulmasına zemin hazırlayan olaylar, kuruluş sürecinde yaşananlar ve Cumhuriyetimizin temelini oluşturan Atatürk ilke ve inkılapları hakkındaki bilgiler ile bu bağlamda çeşitli beceri ve değerlerin kazandırılması hedeflenmektedir. Bu derste ayrıca öğrencilerin günümüz gelişmelerini doğru analiz etmeleri ve bir tarih bilinci kazanmaları beklenmektedir.

Sekizinci sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programı'nın özel amaçları içerisinde vatandaşlık ve demokrasi eğitimi ile ilgili aşağıdaki amaçlara yer verilmiştir (MEB, 2018b, s. 8):

1. Millî Mücadele örneğinden hareketle Türk milletinin millî birlik ve beraberlik anlayışı içerisinde özgürlük, bağımsızlık ve vatanseverlik duyguları ile her türlü zorluğun üstesinden gelebileceğini anlamaları,
2. İnsan hakları, ulusal egemenlik, tam bağımsızlık, milliyetçilik, demokrasi, çağdaşlık, laiklik ve cumhuriyet kavramlarının Türk milleti için ifade ettiği anlam ve önemi kavramaları,
3. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip, millî, manevi ve evrensel değerleri benimseyen birer vatandaş olarak yetişmeleri,
4. Türk milletinin bir mensubu ve insanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak Türkiye'yi ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri."

Sekizinci sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programı'nda vatandaşlık ve demokrasi konuları ile ilgili ünite ve kazanımlara aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde yer verilmiştir (MEB, 2018b):

Tablo 2: Sekizinci Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programı'nda Vatandaşlık ve Demokrasi Konularının Yer Aldığı Ünite ve Kazanımlar

Üniteler	Vatandaşlık ve Demokrasi Konuları ile İlgili Kazanımlar
Millî Uyanış: Bağımsızlık Yolunda Atılan Adımlar	İTA.8.2.6. Misak-ı Millî'nin kabulünü ve Büyük Millet Meclisinin açılışını vatanın bütünlüğü esası ile "ulusal egemenlik" ve "tam bağımsızlık" ilkeleri ile ilişkilendirir.
Millî Bir Destan: Ya İstiklal Ya Ölüm	İTA.8.3.4. Türk milletinin millî birlik, beraberlik ve dayanışmasının bir örneği olarak Tekâlî-i Millîye Emirleri doğrultusunda yapılan uygulamaları analiz eder.

Atatürkçülük ve Çağdaşlaşan Türkiye	İTA.8.4.1. Çağdaşlaşan Türkiye'nin temeli olan Atatürk ilkelerini açıklar. İTA.8.4.2. Siyasi alanda meydana gelen gelişmeleri kavrar. İTA.8.4.3. Hukuk alanında meydana gelen gelişmelerin toplumsal hayata yansımalarını kavrar. İTA.8.4.5. Toplumsal alanda yapılan inkılapları ve meydana gelen gelişmeleri kavrar. İTA.8.4.8. Cumhuriyet'in sağladığı kazanımları ve Atatürk'ün Türk milleti için gösterdiği hedefleri analiz eder. İTA.8.4.9. Atatürk ilke ve inkılaplarını oluşturan temel esasları kavrar.
Demokratikleşme Çabaları	İTA.8.5.1. Atatürk Dönemi'ndeki demokratikleşme yolunda atılan adımları açıklar. İTA.8.5.3. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelik tehditleri analiz eder.
Atatürk'ün Ölümü ve Sonrası	İTA.8.7.5. Türkiye'de çok partili siyasi hayata geçişi hızlandıran gelişmeleri, demokrasinin gerekleri açısından analiz eder.

2.8. İlgili Çalışmalar

Demokrasi, tarihi de düşünüldüğünde uzun yıllardır pek çok bilimsel araştırmaya konu olmuştur. İlgili literatür incelendiğinde yurt içi ve yurt dışında; demokrasi, demokrasi eğitimi, demokratik vatandaşlık eğitimi, demokratik eğitim ve demokratik okul kültürü gibi konular ile ilgili çok sayıda çalışma yapıldığı görülmektedir. Ancak bu çalışmalar içerisinde, öğrencilerin demokrasi kavramına ilişkin bilişsel yapılarını ortaya çıkaran, demokrasi algılarının incelendiği çalışmaların sayısı az ve yetersizdir. İlköğretim öğrencilerinin genel anlamdaki demokrasi algılarının incelendiği (Bal ve Yiğittir, 2013; Çiftçi, 2013; Doğan, 2019; Kaldırım, 2005; Karatekin ve Elvan, 2016; Karatekin ve diğerleri, 2010; Kuş, 2012; Sadık ve Sarı, 2012; Üztemur ve diğerleri, 2018) ve tez çalışmasının da konusu olan ilköğretim öğrencilerinin ve ortaöğretim öğrencilerinin okul ortamındaki demokrasi algılarının incelendiği az sayıdaki çalışmalar (Atalay Kabasakal ve diğerleri, 2015; Bektaş Öztaşkın ve İçen, 2015; Ersöz ve Duruhan, 2015; Sarıçam ve Özbey, 2018; Simó ve diğerleri, 2016) dışında; demokrasi ile ilgili öğrenci, öğretmen adayı, öğretmen görüşleri, kavram yanılgıları ve tutumlarına yönelik çok sayıda çalışma (Büyükkaragöz ve Kesici, 1996; Gömleksiz ve Çetintaş, 2011; Gömleksiz ve diğerleri, 2012; Gömleksiz ve Kurt, 2007; Gürbüz, 2006; Gürbüz ve Gündüz, 2011; Karatekin ve diğerleri, 2013; Kaya, 2011; Kılıç, 2015; Topper, 2007; Yoğurtcu, 2010) bulunmaktadır.

Aşağıda tez çalışmasının konusuyla ilgili görülen, yurt içi ve yurt dışında yapılmış bazı çalışmalar sırasıyla; tez çalışmasında uygulanan ölçeğin kullanıldığı çalışmalar,

ortaokul, lise ve üniversite öğrencileri (öğretmen adayları) ile yapılan çalışmalar, öğretmenler ve yöneticilerle yapılan çalışmalar şeklinde özetlenmeye çalışılmıştır.

Ersöz ve Duruhan (2015) “okul ortamında demokrasi yaşantıları” adlı çalışmalarında yedinci sınıf öğrencilerinin okul yaşantılarındaki demokrasi algılarını ve bu algıları etkileyen değişkenleri incelemişlerdir. Araştırmanın örneklemini, Malatya il sınırlarındaki farklı sosyoekonomik düzeylerden beş devlet ortaokulu ile bir özel ortaokul oluşturmaktadır. Aynı araştırmacılar tarafından geliştirilen “Okulda Demokrasi Algıları Ölçeğinin (ODAÖ)” kullanıldığı çalışma, 2012-2013 eğitim-öğretim yılında, belirtilen ortaokulların yedinci sınıflarında öğrenim gören 276 öğrenciye uygulanmıştır. Araştırmanın bulgularında öğrencilerin; okul yaşantılarındaki etkinliklere katılımlarının yüksek olduğu, haklarının ve görevlerinin farkında oldukları, yüksek düzeyde vatandaşlık eğitimi aldıklarını düşündükleri, okul ortamında alınan kararlarda katılımlarının olduğu fakat liderlik yapabilme konusunda çekingen davranabildikleri sonucu ortaya çıkmıştır. Ebeveyn özellikleri ile ilgili olarak ise; okuldaki haklar ve görevler konusunda annesi lise mezunu olan öğrencilerin, annesi okuma-yazma bilmeyen öğrencilere göre daha bilinçli oldukları; babası yüksek lisans mezunu olan öğrencilerin, babası ilköğretim ve ortaokul mezunu olan öğrencilere göre daha duyarlı oldukları belirlenmiştir.

Ortaokul öğrencilerinin “hoşgörü eğilimleri” ile “demokrasi algıları” arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla Bektaş Öztaşkın ve İçen’in (2015) yaptıkları çalışmada, veri toplama aracı olarak “Hoşgörü Eğilim Ölçeği” ile ODAÖ kullanılmıştır. 2013-2014 eğitim-öğretim yılında yapılan çalışmanın örneklemini, MEB’e bağlı İstanbul İli ortaokullarında öğrenim gören ve tesadüfi yöntemle seçilen 56’sı erkek, 59’u kız toplam 115 öğrenci oluşturmaktadır. Bulgulara dayalı yapılan analizler sonucunda; cinsiyet değişkenine göre öğrencilerin “hoşgörü eğilimleri” ve “demokrasi algıları” arasında anlamlı bir fark olduğu ve “hoşgörü eğilimleri” ile “demokrasi algıları” arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Sarıçam ve Özbey (2018) tarafından ortaokul öğrencileri ile yapılan çalışmada; demokrasi algısı, deontik adalet ile toplumsal değerler arasındaki olası ilişki incelenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu İzmir’in Buca İlçesi’ndeki üç ortaokuldan uygun örnekleme yoluyla seçilmiş 177 kız ve 183 erkek öğrenci oluşturmaktadır. Çalışmada Deontik Adalet Ölçeği, ODAÖ ve Toplumsal Değerler Algı Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın verileri incelendiğinde; okul ve yaş

değişkenine göre demokrasi algısı, toplumsal değerler algısı ve deontik adalet tutumlarında anlamlı farklılık bulunmuştur. Cinsiyet değişkenine göre ise deontik adalet ve demokrasi algısında farklılık olmadığı görülürken toplumsal değerler algısında anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Demokrasi algısı, deontik adalet ve toplumsal değerler algısı arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde ilişkiler bulunmuştur. Demokrasi algısı ve deontik adalet anlayışının toplumsal değerler algısını yordamada önemli değişkenler olduğu görülmüştür.

Crick (1998) tarafından yapılan “Vatandaşlık İçin Eğitim ve Okulda Demokrasiyi Öğrenme” isimli çalışmada, soyut bir kavram olan demokrasinin sürekli tekrar edilerek öğretilebileceği ve demokrasi yaşantıları ile ilgili okul içerisinde sürekli etkinlikler düzenlenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu etkinliklere örnek olarak; okul içerisinde seçimler organize edilmesi gerektiği, öğrencilerin tartışarak ve karar alma süreçlerine katılarak demokrasiyi öğrenebilecekleri ve özellikle okul öğrenci meclislerinin bu etkinliklere katkı sunacağı vurgulanmıştır.

Ortaokul öğrencileri ile yapılan diğer çalışmalara bakıldığında, ilköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersi içerisinde yer alan demokrasi ile ilgili kavramları nasıl algıladıklarını ve bunda nelerin etkili olduğunu belirlemeyi amaçlayan Kaldırım’ın (2005) çalışmasında, Ankara ilindeki 12 okuldan toplam 464 sekizinci sınıf öğrencisinden anket yoluyla veri toplanmıştır. Sekizinci sınıf öğrencilerinin demokrasi içerisinde yer alan eşitlik, özgürlük, millî egemenlik ve siyasi partiler ile ilgili bazı kavramları yanlış algıladıkları tespit edilmiştir. Öğrencilerin demokrasi algılarını etkileyen en önemli faktörün anne ve babanın eğitim düzeyi olduğu ortaya çıkmıştır.

Vieno, Perkins, Smith ve Santinello (2005) tarafından yapılan bir diğer çalışma, yaşları 11-15 arasında değişen altıncı, sekizinci ve onuncu sınıf öğrencileri ile yürütülmüş, okulda topluluk duygusunun bireysel ve okul düzeyinde belirleyicilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Hiyerarşik lineer model kullanılarak birey (demografik bilgiler, ebeveynler tarafından kontrol ve izleme, demokratik okul iklimi algısı), sınıf ve okul özellikleri (ortalama demokratik okul iklimi, demografik bilgiler, etkinlikler, okul büyüklüğü, kamu - özel okul olması) arasındaki ilişkileri incelenmiştir. Kuzeydoğu İtalya’nın Veneto bölgesindeki 134 okuldan toplam 4.092 öğrenci çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Araştırma sonucunda; bireysel, sınıf ve okul düzeyinde eşzamanlı olarak modellenen demokratik bir okul iklimi algısının bireysel ve

bağlamsal değişkenlerin her birinin, okulun topluluk duygusu için önemli bir yordayıcı olduğu görülmüştür. Bireysel düzeyde daha fazla ebeveyn izlemesi ve daha az ebeveyn kontrolü de yordayıcı bulunmuştur. Okul büyüklüğü, tesisler (fiziksel alan kaynakları), okulun toplumla etkileşim düzeyi, kamu veya özel okul olması ve sunulan ders dışı etkinliklerin sayısının anlamlı bir yordayıcı olmadığı görülmüştür. Sonuçlar, öğrenci, sınıf ve okul düzeylerindeki okul topluluk duygusunda önemli farklılıklar olduğunu ve öğrencilerin kural koymaya, etkinlik düzenlemeye katılımı, ifade özgürlüğü ve algılanan adalet gibi demokratik okul uygulamalarının oynadığı rolün önemli olduğunu göstermektedir.

Gülen Morhayim (2008) tarafından alternatif bir okul türü olan demokratik okula ilişkin ilk ve ortaöğretim öğrencilerinin yatkınlıklarını incelemek amacıyla yapılan çalışmanın verileri, kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi ile iki uç sosyoekonomik düzeyde yer alan iki resmi ilköğretim okulu ve iki özel ortaöğretim okulundaki altıncı, sekizinci, dokuzuncu ve onuncu sınıf düzeylerinden toplam 375 öğrenciden toplanmıştır. Çalışmanın verileri, öğrencilerin demokratik okulla ilgili yatkınlıklarını ölçmek amacıyla öğrencilere verilen yönerge kapsamında yazdıkları yazılardan toplanmış ve bu yazılar içerik analizine tabi tutulmuştur. Elde edilen veriler, araştırmanın amaçları doğrultusunda ve demokratik okul perspektifinden yorumlanmaya çalışılmıştır. Araştırma sonucunda, öğrencilerin demokratik okulların temelini oluşturan ölçütlerle ilgili farkındalıklarının yüksek olduğu, yazılarında demokratik okulda olması gereken alt boyutlara paralellik ve karşıtlık içeren atıflarda bulundukları görülmüştür.

İlköğretim öğrencilerinin demokrasinin nitelikleriyle ilgili algılarının incelendiği diğer bir çalışma da Karatekin ve diğerleri (2010) tarafından yapılmıştır. Ankara, Kırşehir ve Tokat illerinde öğrenim gören altı, yedi ve sekizinci sınıftan toplam 862 öğrenci ile yapılan çalışmada veri toplama aracı olarak “öğrencilerin demokratik algılarını değerlendirme” ölçeği kullanılmıştır. Bu çalışma ile; öğrencilerin demokrasinin nitelikleri ile ilgili bazı algılarının doğru, bazı algılarının eksik ve yanlış olduğu, öğrencilerin demokrasi algılarının cinsiyet, anne-baba eğitim durumu ve gelir durumuna göre farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Gürbüz ve Gündüz’ün (2011) öğrencilerin demokrasi unsurlarına ilişkin algılarını belirlemek amacıyla, Bolu iline bağlı bir ilköğretim okulunda yedinci ve sekizinci sınıflara devam eden 100 öğrenci ile yaptıkları çalışmada, araştırmacılar tarafından

geliştirilmiş “Vatandaşlık Dersi İçeriğine İlişkin Algı Ölçeği” kullanılmıştır. Çalışma sonucunda; öğrencilerin demokrasinin unsurları içerisinde en fazla “özgürlük” kavramına ilişkin ifadeler katıldıkları, katılımlarının en az olduğu kavramın ise “demokrasi eğitimi” olduğu gözlenmiştir. En fazla kararsız kaldıkları unsurun “vatandaşlık” olduğu görülürken, en fazla kararsız kaldıkları görüş ise “Bireyin nasıl bir vatandaş olabileceği alacakları eğitime bağlıdır.” ifadesi olmuştur. Demokrasinin unsurlarından “eşitlik, özgürlük, hoşgörü, vatandaşlık ve demokrasi anlayışı” kavramları ile ilgili öğrenciler arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür.

İlköğretim yedinci sınıf öğrencilerinin demokrasi konusundaki bazı kavramlara ilişkin görüşlerini ve kavram yanılgılarını tespit etmek amacıyla Kaya (2011) tarafından yapılan araştırmanın çalışma grubunu, Aksaray ili merkezindeki şehir merkezi ve köyde bulunan iki ilköğretim okulunda 2009–2010 eğitim öğretim yılı ikinci döneminde öğrenim gören 18 yedinci sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Öğrenciler bir önceki yılın Seviye Belirleme Sınavı (SBS) puanlarına göre seçilmiştir. Araştırmanın verileri görüşme formu ile toplanmıştır. Araştırma sonucunda, öğrencilerin kavramları farklı kelimelerle ifade edebildikleri ancak SBS puanları düştükçe kavramları ifade ettikleri kelime sayısında azalma olduğu görülmüştür. Her iki okulun öğrencileri de en çok “hoşgörü, kamuoyu, egemenlik, yurttaşlık ve cumhuriyet” gibi kavramlarda yanılgıya düştükleri belirlenmiştir. Şehirde bulunan okulun öğrencilerinin köyde bulunan okulun öğrencilerine göre daha fazla kavram yanılgısına düştükleri tespit edilmiştir.

Kuş’un (2012) ilköğretim öğrencilerinin demokrasi algılarını çeşitli değişkenler açısından inceleyerek ortaya çıkan sonuçları yurt içinde ve yurt dışında elde edilen verilerle karşılaştırmayı amaçladığı çalışmasında, veri toplama aracı olarak “Demokrasi Algısı Ölçeği” kullanılmıştır. Çalışma, 2011-2012 eğitim öğretim yılında, Türkiye geneli 26 ilden tabakalı örnekleme yolu ile seçilen altıncı, yedinci ve sekizinci sınıflarda öğrenim gören toplam 1667 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, ilköğretim öğrencilerinin demokrasiyi tam olarak anlamadıkları ve bazı yanlış algılara sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. İlköğretim öğrencilerinin demokrasi algıları cinsiyet, sınıf düzeyi, anne-baba eğitim durumu, ailenin gelir durumu, yaşadıkları yer değişkenlerine göre anlamlı farklılık göstermektedir. Araştırmada dikkat çeken bir diğer nokta, Türkiye’de öğrenim gören öğrencilerin ölçekteki olumlu ifadeler ile ilgili demokrasi algılarının düşük olduğu,

olumsuz ifadelerle ilgili demokrasi algılarının ise karşılaştırma yapılan diğer 28 ülkedeki öğrencilere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmış olmasıdır. Ayrıca ilköğretim öğrencilerinin ulusal ve uluslararası konuları aile bireyleri, öğretmenleri ve yaşlıları ile fazla tartışmadıkları ortaya çıkmıştır.

Sadık ve Sarı'nın (2012) ilköğretim öğrencilerinin demokrasi algılarını metaforlar aracılığıyla incelemek amacıyla yaptıkları çalışmada veri toplama aracı olarak "Demokrasi Metaforları Anketi" kullanılmıştır. Çalışma grubunu farklı sosyoekonomik çevrelerde bulunan üç ilköğretim okulundaki altıncı, yedinci ve sekizinci sınıflara devam eden 167 kız, 165 erkek olmak üzere toplam 332 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma sonucuna göre, öğrencilerin demokrasiye yönelik çok sayıda metafor geliştirdikleri ve demokrasiyi daha çok eşitlik, özgürlük ve adalet kavramlarıyla eş anlamlı bir yönetim biçimi olarak algıladıkları görülmüştür. Öğrencilerin demokrasi ile ilgili görüşleri genellikle okuldaki demokratik etkinlikler, demokrasinin ne olduğunun anlatılması ve sınıf başkanı seçimleri şeklindedir. Öğrenciler demokrasi ile ilgili görüşlerini en çok etkileyen faktörlerin aile, öğretmen ve okul yöneticileri olduğunu en az etkileyen faktörlerin ise televizyon dizileri, okuldaki ders dışı etkinlikler ve büyük anne, büyük baba ve diğer yakınları olduğunu belirtmişlerdir.

Thornberg ve Elvstrand (2012) tarafından çocukların okuldaki günlük yaşama ilişkin demokrasi ve öğrenci katılımı hakkındaki görüş ve deneyimlerini ortaya koymak amacıyla yapılan nitel çalışmanın verileri İsveç'teki üç ilkokulda yürütülen iki etnografik araştırma projesinden elde edilmiştir. Üç okuldan ikisinde araştırma yapılan sınıflarda, yetişkinler, okul ve sınıf kuralları hakkında karar vericilerdir. Öğrencilere nadiren açık tartışmalar yoluyla resmi kurallar oluşturma, değiştirme veya yürürlükten kaldırma fırsatı verilmektedir. Buna karşılık, üçüncü okulda çocukların katılımı ve söz sahibi olma becerilerine sahip olmaları, öğretmenler için önemli bir açık hedeftir. Ancak araştırma sonucunda, diğer iki okulda olduğu gibi, bu okulda bile okul demokrasisini engelleyen engeller ve sınırlamalar bulunmuştur. Sonuçlarda ortaya çıkan temalar şu şekilde sınıflandırılmıştır: süreksizlik, okul ve öğretmenin gücü sonucunda bilinçli demokratik katılımdan ziyade otoriteye uyumun teşvik edilmesi ve öğrenci itaati örüntüsü, öğretmene güce dayalı bir güven duyma, çocukların seslerini bastırmada okul süreçleri ve öğretmenler tarafından yapılan adaletsiz tutarsızlıklar.

İlköğretim ve ortaöğretim öğrencilerinin demokrasi ile ilgili algılarını tespit etmek için Bal ve Yiğittir (2013) tarafından yapılan çalışma, ilköğretim 4-8. sınıflar ile ortaöğretim 9-12. sınıflar düzeyinde toplam 270 öğrencinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; öğrencilerin çoğunluğunun ailede kendi görüşlerinin alınmasını, okulda başkanlık seçimlerini, tarihte ise yöneticilerin seçimle belirlenmesini demokrasi konusuna örnek gösterdikleri tespit edilmiştir.

Ortaokul öğrencilerinin sosyal bilgiler dersine yönelik tutumları ile demokrasi kavramı algıları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla Çiftçi (2013) tarafından yapılan çalışmaya, 333'ü kız, 332'si erkek olmak üzere toplam 665 ilköğretim yedinci sınıf öğrencisi katılmıştır. Veriler sosyal bilgilere yönelik tutum ölçeği ve demokrasi algıları ölçeği aracılığıyla toplanmıştır. Araştırma sonucunda, öğrencilerin sosyal bilgiler dersine yönelik tutumları ile demokrasi algıları arasında pozitif bir ilişki olduğu ortaya koyulmuştur. Ayrıca öğrencilerin sosyal bilgiler dersine yönelik tutumları ile demokrasi kavramına ilişkin algıları arasında cinsiyetleri açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Yılmaz'ın (2013) ilköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin vatandaşlık eğitimi ile ilgili temel kavramlara ilişkin algılarını incelediği çalışmasında, İstanbul ilinde bulunan beş ilçedeki okullardan seçilen katılımcılar, beş kız ve beş erkek olmak üzere toplam 10 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, cinsiyetin öğrencilerin vatandaşlık kavramlarına yönelik algılarında kısmen etkili olduğu, kız öğrencilerin sorumluluk algılarının erkek öğrencilere göre daha gelişmiş bir düzeyde olduğu ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin çoğunun hak ve sorumluluk kavramlarına ilişkin algılarının yeterli düzeyde olduğu ancak bazı öğrencilerin eşitlik, vatandaşlık ve egemenlik gibi kavramları eksik algıladıkları ve kavram yanılgısı içerisinde oldukları görülmüştür.

Vatandaşlık bağının algılanan demokratik okul iklimi ile ilişkisinin bir modelle incelendiği Lenzi ve diğerleri (2014) tarafından yapılan çalışmada, bireylerin vatandaşlık sorumluluğu ve gelecekteki katılımları için niyetlerini ilişkilendiren teorik bir model ortaya konmuştur. Araştırmanın katılımcıları, yaşları 11 ila 15 arasında değişen 403 ergenden oluşmaktadır. Yol analizi sonuçları önerilen teorik modeli kısmen doğrulamıştır. Sonuçlara göre, yüksek düzeyde demokratik okul iklimi, daha yüksek düzeyde vatandaşlık sorumluluğu ile ilişkili bulunmuştur; bu ilişkiye

vatandaşlıkla ilgili tartışmaların ve okulda algılanan adaletin tam olarak aracılık ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Ergenlerin vatandaşlık sorumluluğu, gelecekte vatandaşlıkla ilgili alanlara katılmak için daha güçlü bir niyete sahip olmakla olumlu yönde ilişkili bulunmuştur.

İlköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi dersindeki kavram yanlışlarını belirlemek amacıyla Kılıç (2015) tarafından yapılan araştırmanın çalışma grubunu, 2011-2012 eğitim öğretim yılında Malatya il merkezinde bulunan dört ilköğretim okulundaki 70 sekizinci sınıf öğrencisi oluşturmuştur. Araştırmanın verileri yarı yapılandırılmış anket formu ile toplanmıştır. Araştırma sonucunda, öğrencilerin “eşitlik, özgürlük, hak, cumhuriyet ve iş birliği” kavramlarına verdikleri cevaplarda doğru tanımlarının sayısının yüksek olduğu tespit edilirken, “çoğulculuk, vatandaşlık, adalet ve demokrasi” kavramlarında yanlış tanımlarının ve kavramları birbirinin yerine kullandıkları için kavram yanlışlarının daha fazla olduğu belirlenmiştir.

Ersoy (2016) tarafından sosyal bilgiler öğretmenlerinin ve sekizinci sınıf öğrencilerinin vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersine ilişkin algılarını ortaya koymak amacıyla yapılan çalışmaya, 10 sosyal bilgiler öğretmeni ile 15 sekizinci sınıf öğrencisi katılmıştır. Araştırmanın verileri, katılımcı gözlem ve yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, dersin içeriğinin öğrencilere vatandaşlık yeterliliklerini kazandırmada yeterli olmadığı, derse gereken önemin verilmediği, öğretmen ve öğrenci memnuniyetinin düşük olduğu tespit edilmiştir.

Sekizinci sınıf öğrencilerinin demokrasi kavramına ilişkin bilişsel yapılarını ortaya koymayı amaçlayan Karatekin ve Elvan (2016) tarafından yapılan çalışmada, veri toplama aracı olarak kelime ilişkilendirme testi kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini 2014-2015 eğitim öğretim yılında Türkiye’nin tüm coğrafi bölgelerinden seçilmiş ikişer ilde öğrenim gören toplam 420 sekizinci sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırma sonucunda, öğrencilerin bilişsel yapılarındaki demokrasi kavramının bölgelere ve illere göre farklılaştığı ortaya konmuştur. Çalışmada, öğrencilerin bilişsel yapılarında demokrasi ile ilgili hiyerarşik bir yapının olduğu ve demokrasiyi daha çok insan hakları, hukuk, devlet ve devlet yönetimi gibi kavramlarla ilişkilendirdikleri görülmüştür. Öğrencilerin demokrasiyi daha az ilişkilendirdikleri

kategorilerin ise Atatürk ve ilkeleri, vatandaşlık ve değer kategorileri olduğu belirlenmiştir.

Simó ve diğerleri (2016) ortaokul öğrencilerinin demokrasi ve katılım kavramlarını nasıl anladıklarını ve deneyimlediklerini ortaya koymayı amaçladıkları çalışmalarında, üç farklı okuldan 15 ve 16 yaşındaki gönüllü 6-10 öğrenciden oluşan altı tartışma grubundan veri toplamışlardır. Durum çalışması deseninde yürüttükleri araştırmada, öğrencilere demokrasi, katılım, kapsayıcılık kavramlarını temel alan altı tartışma sorusu sorulmuştur. Sorulardan üçü, sizce okul, öğrencilere demokrasiyi ve katılımı arttırmayı öğretiyor mu? Okulda kendinizi nasıl hissediyorsunuz? Hangi alanlarda ve akademik faaliyetlerde sesinizin duyulduğunu hissediyorsunuz? şeklindedir. Araştırma bulguları okullarda farklı deneyimler olduğunu, üç okulun da literatürde tanımlandığı şekliyle demokratik olmadığını ortaya koymaktadır. Örneğin B ve C okullarında öğrenci katılımını ve demokratik bir ortamı geliştirmek için çaba harcadığı ve güvene dayalı güçlü, sağlam ve yakın öğretmen-öğrenci ilişkisini amaçladıkları ve böylece demokratik okul ortamı yaratıldığında, öğrencilerin okulda kendilerini güvende ve rahat hissettiği, fikirlerini ifade edebildiği görülmüştür. A okulunda ise öğrencilerin bazı öğretmenleri ile iyi bir ilişkilerinin olmadığı, öğrencilerin, kendilerinin görüşlerinin alındığı ancak karar verme süreçlerine yansımadağı düşüncesine sahip oldukları anlaşılmıştır.

Üztemur ve diğerlerinin (2018) yaptıkları çalışmanın amacı sekizinci sınıf öğrencilerinin demokratik değerlerin temelini oluşturduğu varsayılan eşitlik, özgürlük ve adalet değerlerine yönelik algılarını incelemektir. Çalışma grubu 2014-2015 eğitim öğretim yılında Manisa ili Yunusemre ilçesindeki bir devlet okulunda uygun örnekleme ile belirlenmiş 4 kız, 6 erkek olmak üzere toplam 10 öğrenciden oluşmaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşme ile elde edilen verilere fenomenolojik analiz yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğrenciler eşitlik değerini siyasi, sosyal, hukuksal ve eğitim gibi farklı açılardan değerlendirerek eşitlik ve adalet kavramlarının ayrımını yapmışlardır. Günlük yaşamlarında adil davranmaya çalıştıklarını belirterek adaletin toplum yaşamı açısından önemine değinmişlerdir. Özgürlük değerini, temel insan haklarına sahip olma, her istediğini yapabilme ve kişisel sınırların kaldırılması temaları altında açıklamışlardır. Öğrencilerin eşitlik, özgürlük ve adalet değerlerine ilişkin algılarının kişiye, duruma ve mekâna göre farklılaştığı görülmüştür.

Doğan'ın (2019) 15 Temmuz kalkışma hareketi bağlamında ortaokul sekizinci sınıf öğrencilerinin demokrasi algılarını ortaya koymayı amaçladığı çalışmasına, Sakarya ili Adapazarı ilçesinde bulunan ve farklı sosyoekonomik düzeyi temsil eden iki okuldan toplam 115 ortaokul sekizinci sınıf öğrencisi katılmıştır. Araştırmanın verileri yapılandırılmış soru formu ile toplanmıştır. Araştırma sonucunda; öğrencilerin büyük çoğunluğunun demokrasi algısına sahip oldukları, darbe ve kalkışma hareketlerine karşı oldukları ve böyle bir karmaşa ortamında vatani savunmanın en öncelikli tercihleri olduğu ortaya çıkmıştır.

Lise öğrencileri ile yapılan çalışmalar da mevcuttur. Ortaöğretim öğrencilerinin demokrasi bilincini farklı değişkenler açısından ortaya koymayı amaçlayan Akan'ın (2011) çalışmasının örneklemini, Sakarya İlindeki farklı türde devlet liselerinin her bir grubundan tesadüfi örnekleme yöntemiyle birer lise olacak şekilde beş liseden seçilen 249 lise son sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri araştırmacı tarafından geliştirilen “Demokrasi Bilinci Ölçeği” ile toplanmıştır. Araştırma sonucunda genel olarak cinsiyet, ailenin ekonomik durumu, ailenin yaşadığı yer, ailenin başarı durumu ve ebeveyn tutumları ile demokrasi bilinci arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Buna karşılık öğrencilerin okudukları okul türü ve başarı durumu ile demokrasi bilinci arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Lise öğrencilerinin demokratik okul kültürü algılarını çeşitli değişkenler açısından incelemeyi amaçlayan bir başka çalışma da Atalay Kabasakal ve diğerleri (2015) tarafından yapılmıştır. Araştırmanın verileri, araştırmacılar tarafından geliştirilen “Demokratik Okul Kültürü Ölçeği” ile 307 lise öğrencisinden toplanmıştır. Araştırma sonucunda, lise öğrencilerinin demokratik okul kültürü algılarının cinsiyete, kardeş sayısına ve baba eğitim durumuna göre farklılaşmadığı, buna karşılık öğrencilerin eğitim aldıkları okul türüne, sınıf düzeyine, anne eğitim durumu ve gelir düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmüştür.

Spor liselerinde okuyan öğrencilerin demokratik okula kültürüne ilişkin algılarının farklı değişkenlere göre analiz edildiği Işıkgöz'ün (2016) çalışmanın verileri “Demokratik Okul Kültürü Algı Ölçeği” ile toplanmıştır. Araştırmanın örneklemini, Sakarya ve Batman illerindeki spor liselerinde okuyan 216 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin demokratik okul kültürüne ilişkin algıları sınıf düzeyinde farklılık gösterirken, cinsiyete ve kardeş sayısına göre anlamlı farklılık göstermemiştir.

Üniversite öğrencileri (öğretmen adayları) ile yapılan çalışmalara bakıldığında, Akın ve Özdemir (2009) tarafından Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi'nde okuyan öğretmen adaylarının demokratik değerlerini çeşitli değişkenler açısından incelemek amacıyla yapılan çalışmada, veri toplama aracı olarak “Öğretmen Adayları Demokratik Değerler Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini 176 dördüncü sınıf öğrencisi oluşturmuştur. Araştırma sonucunda, öğretmen adaylarının demokratik değerlerinin yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca kadın öğretmen adaylarının ve herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olan adayların daha yüksek demokratik değerlere sahip oldukları, öğretmen adaylarının demokratik değerlerinin bölümlerine ve aylık ortalama harcama miktarlarına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının demokratik değerlerinin çeşitli değişkenler açısından incelendiği Yazıcı'nın (2011) çalışmasında veri toplama aracı olarak “Demokratik Değerler Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini, 15 üniversitenin eğitim fakültelerinin, sosyal bilgiler öğretmenliği bölümlerinde (1-4. sınıf) öğrenim gören 3302 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırma sonucunda; öğretmen adaylarının özgürlük, dayanışma ve eğitim hakkı alt boyutlarında demokratik değerlerinin yüksek olduğu, babanın eğitim durumu ve öğrenim görülen üniversite değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık ortaya çıkarken; cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, mezun olunan lise türü, öğretim türü, sınıf düzeyi, yetiştiği yerleşim birimi, annenin eğitim durumu ve gelir düzeyleri değişkenlerinin ise anlamlı bir farklılık ortaya çıkarmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Gömleksiz ve diğerlerinin (2012) sosyal bilgiler öğretmen adaylarının demokrasi kavramına ilişkin algılarını metaforlar yoluyla belirlemeyi amaçladıkları çalışma, 2011-2012 eğitim öğretim yılında Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği son sınıf öğrencileri ile yapılmıştır. Araştırmanın verileri, gönüllülük esasına göre belirlenen 20 kız 21 erkek toplam 41 öğrenciden, “Demokrasi ..... ya benzer; çünkü.....” biçiminde eksik bırakılmış bir cümlemin bulunduğu formlarla toplanmıştır. Araştırma sonucunda; “eşitlik/özgürlük, çeşitliliği barındırma, kargaşa ve zayıflık, gereklilik ile ulaşılamama” kavramlarından oluşan beş ayrı kategori elde edilmiştir.

Yağan Güder ve Yıldırım'ın (2014) okulöncesi öğretmen adaylarının demokrasi kavramını nasıl algıladıklarını metaforlar aracılığıyla ortaya koymayı amaçladıkları

çalışmada veri toplama aracı olarak açık uçlu anket formu kullanılmıştır. Bunun için Anadolu Üniversitesi Okulöncesi Öğretmenliği Programında okuyan ve araştırmaya gönüllü olarak katılan 166 öğrenciden 125'inin anket verileri değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda; “özgürlük, farklı düşüncelerin bir arada bulunması, işbirliği, yaşamsal önem taşıması, eşitlik-adalet, insiyatife bağlı değişebilme, imkânsızlık” gibi demokrasi kavramına ilişkin dokuz farklı kategori ortaya çıkmıştır. Öğretmen adayları en fazla metaforu eşitlik-adalet kategorisinde oluşturmuşlardır. En sık tekrarladıkları metafor ise terazidir. Öğretmen adaylarının demokrasi kavramını tüm boyutlarıyla ele almadıkları, en çok siyaset ve ülke yönetimi boyutuna yoğunlaştıkları belirlenmiştir.

Türkiye ve Polonya'daki Sınıf Öğretmeni adaylarının demokrasi algılarını karşılaştırmak amacıyla Kartal, Öksüz, Baba Öztürk ve Güven Demir (2018) tarafından yapılan çalışma, Ondokuz Mayıs Üniversitesi ve Kazimierz Wielki Üniversitesi'nde öğrenim gören 36 sınıf öğretmeni adayı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın verileri zihin haritaları aracılığıyla toplanmıştır. Araştırma sonucunda, her iki ülkede öğrenim gören sınıf öğretmeni adayları arasındaki en temel benzerliğin, “özgürlük” kavramında olduğu, her iki grupta da “vatandaş/insanlar” unsurunun ön plana çıktığı görülmektedir. Türkiye'deki öğretmen adayları “eşitlik” ilkesini ön plana çıkarırken, Polonya'daki öğretmen adaylarının “anayasa/kurallar” ilkesini ön plana çıkardıkları görülmüştür.

Öğretmen, öğrenci ve yöneticiler ile yapılan çalışmalar da mevcuttur. ABD'de bir ilköğretim okulundaki demokrasi kavramının ve demokrasi kültürünün nasıl öğretildiğini belirlemek amacıyla Gündoğdu (2001) tarafından yapılan çalışmanın verileri 1-6. sınıfları okutan altı öğretmen ile yapılan görüşme ve üç ay süreyle sınıflarda ve okulda yapılan gözlemlerle toplanmıştır. Araştırma sonucunda tüm öğretmenler; teorik ve uygulamalı olarak yapılacak demokrasi eğitiminin ilköğretimin erken yaşlarından itibaren başlaması gerektiğini ifade etmişlerdir. Demokrasi eğitiminde saygı ve sevgiyi öğretmeye, barış eğitimi vermeye, karakter eğitime, öğrencilerin seçimlere katılmalarına, sınıf ve okul kurallarına uymalarını sağlamaya, sorumluluklarını yerine getirmelerine önem vermeye çalıştıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin demokrasi eğitimi verirken, daha çok tartışma, beyin fırtınası ve drama gibi öğrenci merkezli yöntem ve tekniklere yer verdikleri, derslerinde görsel materyallerden yararlandıkları ve okulda sosyal etkinliklere önem verdikleri belirlenmiştir.

İlköğretim okullarındaki öğretmen ve öğrencilerin okuldaki demokrasi algılarını ve vatandaşlık eğitimi uygulamalarını incelemeyi amaçlayan Balake, Brady ve Sanchez (2003) tarafından yapılan çalışmanın verileri anket, grup görüşmeleri ve ders planlarının incelenmesi ile toplanmıştır. Araştırma sonucunda, öğretmenlerin ders planlarında vatandaşlık konusundaki temel kavramlara çoğunlukla yer verdikleri, buna karşın okullarda öğrencinin demokrasiyi yaşayabileceği yeterli ortam oluşturamadıkları ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin demokrasinin ilke ve değerlerini teorik olarak bilmelerine karşın bunları yaşamlarında uygulamadıkları belirlenmiştir. Ayrıca öğretmenlerin programların hazırlanması ve herhangi bir eğitsel etkinliğin gerçekleştirilmesi süreçlerinde okul yönetiminin aldığı kararlara katılmadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

MEB'in 2004 yılında başlattığı DEOMP'ye yönelik öğretmen görüşlerini ortaya koymak amacıyla Emir ve Kaya (2004) tarafından yapılan araştırmanın çalışma grubunu, Bolu İl merkezinde ilgili projenin pilot uygulamasının gerçekleştirildiği okullarda görev yapan 104 öğretmen oluşturmuştur. Araştırma verileri araştırmacıların hazırladığı anket aracılığı ile toplanmıştır. 26 maddeden oluşan anket verilerinin analizleri % ve frekans olarak hesaplanarak tablolar oluşturulmuş ve çok sayıda sonuca ulaşılmıştır.

Köse (2009) tarafından okul öncesi öğretmenlerinin öğretim sürecindeki demokrasi anlayışlarını incelemek amacıyla yapılan araştırmanın çalışma grubunu, 2006-2007 eğitim öğretim yılında on ilköğretim okulunda görev yapan toplam 20 okul öncesi öğretmeni oluşturmuştur. Araştırmanın verileri gözlem yolu ile toplanmıştır. Araştırma sonucunda, okulöncesi öğretmenlerinin mezuniyet dereceleri, mesleki deneyimleri ve sınıflarında bulunan öğrenci sayısı değişkenlerine göre sergiledikleri olumlu ve olumsuz demokratik davranışların farklılaştığı ortaya çıkmıştır.

İlköğretim okullarında uygulanan okul öğrenci meclislerinin etkililik düzeylerine ilişkin öğretmenlerin ve okul öğrenci meclis üyesi olan öğrencilerin görüşlerini almak amacıyla Gömleksiz ve diğerleri (2010) tarafından yapılan çalışmanın verileri araştırmacıların geliştirdikleri 20 maddelik bir ölçek ile toplanmıştır. Çalışmada 199 öğretmen ve 245 öğrenci yer almıştır. Çalışma sonucunda, hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin okul öğrenci meclisi uygulamalarını olumlu, yararlı ve etkili buldukları görülmüştür.

Korkmaz (2013) tarafından okullarda demokratik eğitim ortamının gerçekleşmesine yönelik öğretmen algılarını incelemek amacıyla yapılan araştırmanın çalışma grubu, İstanbul’da görev yapan 1091 öğretmenden oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak “Demokratik Eğitim Ortamı Ölçeği”, anket ve açık uçlu bir sorunun yer aldığı soru formu kullanılmıştır. Bulgular, öğretmenlerin demokratik eğitim ortamı oluşturma ölçütlerinden, karar alma ile eğitim programı-öğretim alt boyutlarını çoğu zaman; öğretmen-ilişkiler alt boyutunu ise her zaman gerçekleştirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Demokratik eğitim ortamı ölçütlerine ilişkin alt boyutlarda ve tüm ölçekten alınan puanlarda, eğitim kademesi, lise türü ve branşa göre anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur. Sınıf içinde demokratik eğitim ortamı ölçütlerinin gerçekleşmesine engel olan altı temel problem alanı belirlenmiş, bu problem kaynaklarının her eğitim kademesi için öncelik sıralaması değişse de kademeye göre anlamlı farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada sözü edilen problem kaynakları ise, fiziki alt yapı ve eğitim teknolojilerinden kaynaklı problemler, aile kaynaklı problemler, eğitim politikaları kaynaklı problemler, öğrenciyle ilgili problemler, eğitim/öğretim programları kaynaklı problemler ve öğretmen kaynaklı problemler olarak sınıflandırılmıştır.

Bilge ve Akbaba (2014) tarafından ilköğretim yönetici, öğretmen ve öğrenci temsilcilerinin DEOMP’ye ilişkin görüşlerini ortaya koymak amacıyla yapılan çalışma, Van ilinde farklı eğitim bölgelerinde bulunan 15 okulda, toplamda 45 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın verileri yedi soruluk yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Çalışma sonucunda; yönetici, öğretmen ve öğrencilerin DEOMP’nin amaçları ile ilgili olumlu görüşlere sahip oldukları, öğrencilerin vaat ettikleri şeylerin bir kısmını yerine getiremedikleri, okulda alınacak her türlü karara öğrencilerin etkin katılımlarının sağlanması gerektiği ve projenin daha etkin bir şekilde uygulanabilmesi için okullara ödenek çıkarılması gerektiği gibi sonuçlara ulaşılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, nicel ve nitel veri toplama süreçlerini içermesi yönüyle bir karma yöntem araştırması olup açıklayıcı desen kullanılmıştır. Bu desen, nicel veri toplama sürecinin ardından nitel veri toplama süreci yürütüldüğü için kullanılmıştır. Bu araştırmada nicel bulguların ardından, öğrencilerin demokrasi algılarını ortaya koymak amacıyla metaforlardan ve kelime ilişkilendirmelerinden yararlanılmış, cümle tamamlama ve açık uçlu sorularla aile ve okul ortamındaki demokrasiye ilişkin algılarını yansıtan deneyimleri öğrenilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla elde edilen nicel sonuçlara dayanarak nitel veriler ile daha detaylı bilgi edinilmesi amaçlanmıştır (Creswell ve Plano Clark, 2011).

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni, 2018-2019 eğitim öğretim yılında Antalya ilinin beş merkez ilçesinde (Aksu= 1091, Döşemealtı= 845, Kepez= 7155, Konyaaltı= 1561 ve Muratpaşa= 5275) öğrenim gören toplam 15927 sekizinci sınıf öğrencisinden oluşmaktadır. Araştırmanın nicel verilerinin toplandığı örneklem grubunu ise Antalya ilinin merkez ilçeleri olan Aksu (n= 66, %7,3), Döşemealtı (n= 49, %5,5), Kepez (n= 402, %44,8), Konyaaltı (n= 83, %9,2) ve Muratpaşa'daki (n= 298, %33,2) 19 farklı ortaokuldan, küme örnekleme yöntemi ile belirlenen 898 sekizinci sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Bu örnekleme yöntemi ile büyük bir evren daha küçük ve çalışılabilir parçalara ayrılmaktadır (Patton, 2005). Örneklemi oluşturan öğrenci sayılarının belirlenmesinde, ilçelerdeki öğrenci sayısının, beş merkez ilçedeki toplam öğrenci sayısına oranları göz önünde bulundurulmuştur. Böylece alt grupların evrendeki ağırlıkları oranında temsil edilmeleri amaçlanmıştır. Ayrıca sosyoekonomik açıdan farklı okulların seçilmesine özen gösterilmiştir.

Araştırmanın Antalya ili merkez ilçelerinde öğrenim gören sekizinci sınıf öğrencileri ile yürütülmesinin nedenleri; sekizinci sınıf öğrencilerinin ortaokul beş, altı, yedi ve sekizinci sınıf düzeylerindeki Sosyal Bilgiler ve T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük derslerinde teorik olarak demokrasi kavramına ilişkin öğrenme alanı, ünite, konu ve kazanımları öğrendiklerinin varsayılması, bilişsel gelişim açısından diğer sınıf düzeylerine göre daha soyut düşünebilmeleri ve araştırmacının Antalya'nın merkez

ilçelerinden birinde görev yapıyor olmasıdır. Nicel verilerin toplandığı örneklemin özellikleri Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3: Nicel Verilerin Toplandığı Örneklemin Özellikleri

Katılımcılar	f	%
Cinsiyet		
Kız	428	47,7
Erkek	470	52,3
Anne Eğitim Düzeyi		
Okuryazar değil	65	7,2
İlkokul	226	25,2
Ortaokul	196	21,8
Lise	262	29,2
Üniversite	124	13,8
Lisansüstü	17	1,9
Baba Eğitim Düzeyi		
Okuryazar değil	18	2
İlkokul	155	17,3
Ortaokul	198	22
Lise	310	34,5
Üniversite	181	20,2
Lisansüstü	24	2,7
Annenin Mesleği		
Memur	65	7,2
Serbest Meslek	43	4,8
İşçi	80	8,9
Esnaf	33	3,7
Çiftçi	32	3,6
Çalışmıyor	500	55,7
Babanın Mesleği		
Memur	107	11,9
Serbest Meslek	157	17,5
İşçi	201	22,4
Esnaf	111	12,4
Çiftçi	51	5,7
Çalışmıyor	28	3,1
Diğer	233	25,9

Araştırmanın nitel verilerinin toplanacağı çalışma grubunu belirlemek için nicel veri toplama sürecinde duyuru yapılmıştır. Beş merkez ilçenin her birinden seçilen ikişer ortaokulda gönüllü olarak araştırmaya katılmak isteyen öğrenciler belirlenmiştir. Öğrenciler belirlenirken, farklı cinsiyetlerden eşit sayıda öğrenci seçilmesine ve öğrencilerin farklı akademik düzeylerden olmasına da dikkat edilmiştir. Okul ortamındaki demokrasi algısıyla ilgili farklı durumları içeren temaları yansıtmayı amacıyla maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi (Neuman, 2014) ile belirlenen 10 kız ve 10 erkek öğrenci olmak üzere toplam 20 öğrenci ile yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Nitel verilerin toplandığı çalışma grubunun özellikleri şöyledir (Tablo 4):

Tablo 4: Nitel Verilerin Toplandığı Çalışma Grubunun Özellikleri

Katılımcılar	n
Cinsiyet	
Kız	10
Erkek	10
Anne Eğitim Düzeyi	
Okuryazar değil	1
İlkokul	5
Ortaokul	4
Lise	9
Üniversite	1
Baba Eğitim Düzeyi	
İlkokul	5
Ortaokul	2
Lise	6
Üniversite	5
Lisansüstü (Yüksek Lisans)	2
Annenin Mesleği	
Memur	2
İşçi	1
Esnaf	2
Çiftçi	2
Çalışmıyor	13
Babanın Mesleği	
Memur	6
Serbest Meslek	3
İşçi	6
Esnaf	3
Çiftçi	2
Kardeş Sayısı	
Tek çocuk	2
İki kardeş	7
Üç kardeş	10
Dört kardeş	1

3.3. Veri Toplama Araçları

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından hazırlanan bu form, öğrencinin; cinsiyet, anne-baba eğitim durumu, anne-baba mesleği, kardeş sayısı, ailede karar alma durumu, ailenin ortalama aylık geliri ve okulda aktif olarak herhangi bir organizasyonda yer alma durumuna ilişkin bilgilerini belirlemeyi amaçlayan maddelerden oluşmaktadır (Ek 1).

3.3.2. Okulda Demokrasi Algıları Ölçeği (ODAÖ)

Duruhan ve Ersöz (2013) tarafından ortaokulda demokrasi algılarını belirlemeye yönelik geliştirilen beşli likert tipindeki ölçeğin okulda katılım-etkinlik, okulda haklar ve görevler, okulda öz değerlendirme ve okulda vatandaşlık eğitimi olmak üzere dört alt boyutu bulunmaktadır (Ek 2). Ölçeğin Cronbach alpha güvenirlik katsayısı .87 bulunmuştur. Alt boyutlar için ise güvenirlik katsayıları sırayla, .80, .78, .80, .73 olarak

belirlenmiştir. Bu araştırma için güvenirlik katsayısı, alt boyutlar için sırayla .75, .72, .83, .86, tüm ölçek için ise .85 bulunmuştur. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 20, en yüksek puan 100'dür. Ölçekten alınan toplam puanlar arttıkça öğrencinin okul ortamını daha fazla demokratik algıladığı anlaşılmaktadır. Ölçeği geliştiren Ersöz ve Duruhan (2015) yürüttükleri bir diğer çalışmada, ODAÖ'den alınan puanların yorumlanması amacıyla puan aralıkları belirlemişlerdir (Tablo 5).

Tablo 5: Okulda Demokrasi Algıları Ölçeğinden Alınan Puanların Yorumlanması Amacıyla Belirlenen Puan Aralıkları

Alt Boyutlar	Her Boyut İçin Puan aralıkları					
	Min-Maks. Puan	Hiçbir Zaman	Nadiren	Orta Sıklıkta	Çoğu Zaman	Her Zaman
Okulda Katılım-Etkinlik	6 - 30	6,0-10,8	10,8-15,6	15,6-20,4	20,4-25,2	25,2-30
Okulda Haklar ve Görevler	7 - 35	7,0-12,6	12,6-18,2	18,2-23,8	23,8-29,4	29,4-35,6
Okulda Öz Değerlendirme	4- 20	4-7,2	7,2-10,4	10,4-13,6	13,6-16,8	16,8-20
Okulda Vatandaşlık Eğitimi	3 - 15	3-5,4	5,4-7,8	7,8-10,2	10,2-12,6	12,6-15

3.3.3. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Araştırmanın nitel veri toplama sürecinde, bireylerin görüşlerini, deneyimlerini ve duygularını ortaya çıkarmayı amaçlayan, iletişimde yaygın olarak kullanılan konuşmayı temel alan görüşme (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 155) kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulurken: a) literatürden yararlanılarak görüşme soruları taslağı hazırlama, b) soruların araştırma sorularına hizmet edip etmeyeceğini inceleme, c) sosyal bilgiler eğitimi alan uzmanı görüşü alma, d) görüşme formunun son halinin verilmesi aşamaları izlenmiştir. Oluşturulan taslak görüşme formu için iki alan uzmanından görüş alınmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda, öğrencilerin demokrasi algılarını ortaya koyacak metafor ve kelime ilişkilendirme soruları, cümle tamamlama soruları ve sınırlandırılmış açık uçlu sorular yer almaktadır (Ek 3).

3.4. Veri Toplama Süreci

Araştırmanın verileri, 2018-2019 eğitim öğretim yılının ikinci döneminde toplanmıştır. Veriler, etik kurul (Ek 4) ve İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinler (Ek 5) alındıktan sonra okullarda, sınıflarda toplanmıştır. Araştırmacı nicel

verileri toplarken, araştırmanın amacını, ölçeğin nasıl doldurulacağı gibi bilgileri aktarmıştır. Uygulamalar ortalama 15 dakika sürmüştür.

Nitel veri toplama sürecinde öncelikle katılımcılara araştırmanın amacı, kapsamı ve sonuçların nasıl kullanılacağı gibi konularda bilgilendirme yapılmış, sonuçların gizli tutulacağı konusunda bilgi verilmiş ve onayları alınmıştır. Katılımcıların bilgisi dâhilinde tüm bireysel görüşmeler ses kaydına alınmıştır. Söz konusu kayıtların titizlikle korunması ve saklanması konusunda katılımcılar bilgilendirilmiştir. Yüz yüze yapılan görüşmeler, okul yönetimi tarafından belirlenen gizliliği sağlamaya uygun bir ortamda gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler yaklaşık 10 dakika sürmüştür.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırmanın nicel verileri SPSS 21 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Kayıp verilerin olmadığından emin olunduktan sonra katılımcıların her bir alt boyuttan ve tüm ölçekten aldığı toplam puanlar rapor edilmiştir. Verilerin analizine başlamadan önce normallik varsayımı test edilmiş, alt boyutlar ve toplam puan için normallik varsayımının sağlandığı görülmüştür. Sekizinci sınıf öğrencilerinin okul ortamındaki demokrasi algılarının cinsiyet, anne-baba eğitim durumu ve anne-baba mesleğine, kardeş sayısına, ailede karar alma şekline, ailenin ortalama aylık gelirine ve öğrencinin okuldaki faaliyetlere aktif katılımına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla bağımsız gruplar için t-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır.

Nitel veriler, içerik analizi ile analiz edilmiştir. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. İçerik analizi ile birbirine benzeyen veriler belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilir ve bunlar okuyucunun anlayacağı bir biçimde düzenlenerek yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 242). Analiz sürecine hazırlık için, görüşmeler yazıya dökülmüş ve araştırmacı tarafından belirli aralıklarla okunmuştur. Katılımcıların kullandığı metafor ve kelime ilişkilendirmeleri tablolastırılmış, anlamlı birliklerden oluşan veriler kodlanarak temalar oluşturulmuştur. Oluşturulan kod ve temalara ilişkin uzman görüşü alınarak fikir birliğine varılmıştır.

3.6. Nitel Veriler İçin Alınan Geçerlik Güvenirlik Önlemleri

Araştırmada güvenirlik ve geçerlilik için bazı önlemler alınmıştır. İnandırıcılığı arttırmak için alınan önlemlerden ilki araştırmanın planlanması ve yarı yapılandırılmış görüşme formunun hazırlanmasında uzman görüşüne başvurulmasıdır. Aynı zamanda veri toplama sürecine başlamadan önce bir pilot görüşme yapılmış, soruların anlaşılabilirliği test edilmiş ve yaklaşık görüşme süresi belirlenmiştir. Aktarılabilirliği sağlamak amacıyla farklı katılımcılardan doğrudan alıntılara yer verilerek veriler ayrıntılı bir şekilde rapor edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Tutarlılık için alınan önlemlerden biri de görüşmelerin, katılımcıların izni doğrultusunda kayıt altına alınarak veri kaybının önlenmesidir. Kayıtlar ve ham veriler araştırmacı tarafından muhafaza edilmektedir (LeCompte ve Goetz, 1982).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

IV. BULGULAR

4.1. Nicel Bulgular

Araştırma kapsamında sekizinci sınıf öğrencilerinin okul ortamındaki demokrasi algılarının; cinsiyet, anne-baba eğitim durumu, anne-baba mesleği, kardeş sayısı, ailede son kararı verme durumu, ailenin aylık ortalama geliri ve öğrencilerin okulda aktif görev alma durumu değişkenlerine göre nasıl farklılaştığı incelenmiştir. Öncelikle öğrencilerin ölçeğin alt boyutlarından ve tümünden aldıkları puan ortalamaları ve standart sapmaları hesaplanmıştır (Tablo 6). Bu puan ortalamaları, Ersöz ve Duruhan'ın (2015) çalışmasındaki öğrencilerin ODAÖ'den aldıkları puanların yorumlanması amacıyla kullanılan puan aralıkları ile karşılaştırıldığında, “çoğu zaman” kategorisine karşılık geldiğinden öğrencilerin okul ortamındaki demokrasi algılarının yüksek olduğu şeklinde yorumlanmıştır.

Tablo 6: Okulda Demokrasi Algıları Ölçeğinin n, $\bar{X}$ ve SS Değerleri

Okulda Demokrasi Algıları Ölçeği	n	$\bar{X}$	Ss
Okulda Katılım-Etkinlik	898	20,06	5,07
Okulda Haklar ve Görevler	898	25,56	5,19
Okulda Öz Değerlendirme	898	16,3	3,36
Okulda Vatandaşlık Eğitimi	898	11,3	3,34
Toplam Puan	898	73,23	12,13

4.1.1. Cinsiyet Değişkenine Göre Öğrencilerin Okul Ortamındaki Demokrasi Algılarına İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci sorusu kapsamında, cinsiyet değişkenine göre, sekizinci sınıf öğrencilerinin demokrasi algılarının anlamlı farklılık gösterip göstermediği bağımsız gruplar t testi ile incelenmiştir. Tablo 7’de sunulduğu üzere, kız ve erkek öğrencilerin, okulda katılım-etkinlik, öz değerlendirme ve vatandaşlık eğitimi alt boyutlarından ve tüm ölçekten aldıkları toplam puanlar arasında anlamlı farklılık olduğu ($p<.01$), kızların puan ortalamalarının erkeklerin puan ortalamalarından yüksek olduğu görülmüştür. Okulda haklar ve görevler alt boyutundan alınan puanlarda ise kız ve erkek öğrenciler arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>.05$).

Tablo 7: Okulda Demokrasi Algıları Ölçeği Toplam ve Alt Boyut Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre t-Testi Sonuçları

Alt Boyutlar	Cinsiyet	<i>n</i>	$\bar{X}$	<i>SS</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Okulda Katılım-Etkinlik	Kız	428	20,61	4,81	3,14	.002*
	Erkek	470	19,56	5,24		
Okulda Haklar ve Görevler	Kız	428	25,68	5,37	.64	.51
	Erkek	470	25,46	5,01		
Okulda Öz Değerlendirme	Kız	428	16,78	3,30	4,21	.00*
	Erkek	470	15,84	3,36		
Okulda Vatandaşlık Eğitimi	Kız	428	11,69	3,28	3,42	.001*
	Erkek	470	10,93	3,36		
Toplam Puan	Kız	428	74,78	12,04	3,7	.00*
	Erkek	470	71,81	12,04		

* $p < .01$

4.1.2. Anne Eğitim Durumu Değişkenine Göre Öğrencilerin Okul Ortamındaki Demokrasi Algılarına İlişkin Bulgular

Öğrencilerin puanlarında anne eğitim durumuna göre anlamlı farklılık olup olmadığı tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 8’de de sunulduğu üzere, hem alt boyutlardan alınan puanlarda hem de toplam puanda anne eğitim durumuna göre farklılaşma görülmemiştir ($p > .05$).

Tablo 8: Okulda Demokrasi Algıları Ölçeği Puanlarının Anne Eğitim Durumu Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

		n, $\bar{X}$ ve SS Değerleri				ANOVA Sonuçları				
Alt Boyutlar	Anne Eğitim Durumu	n	$\bar{X}$	SS	Var. K.	K.T.	SD	K.O.	F	p
Okulda Katılım-Etkinlik	Okuryazar değil	65	20,2	4,31	G. Arası	78,15	5	15,63	.613	.69
	İlkokul	226	20,45	5,06	G. İçi	22527,76	884	25,48		
	Ortaokul	196	20,1	4,88	Toplam	22605,91	889			
	Lise	262	19,72	5,23						
	Üniversite	124	20,15	5,25						
	Lisansüstü	17	19,23	4,78						
	Toplam	890	20,08	5,04						
Okulda Haklar ve Görevler	Okuryazar değil	65	24,66	5,08	G. Arası	249,01	5	49,80	1,89	.09
	İlkokul	226	25,5	4,98	G. İçi	23273,48	884	26,32		
	Ortaokul	196	26,17	4,86	Toplam	23522,5	889			
	Lise	262	25,16	5,16						
	Üniversite-	124	26,31	5,68						
	Lisansüstü	17	26,52	5,37						
	Toplam	890	25,62	5,14						
Okulda Öz değerlendirme	Okuryazar değil	65	15,41	3,6	G. Arası	76,41	5	15,28	1,38	.22
	İlkokul	226	16,46	3,16	G. İçi	9737,63	884	11,01		
	Ortaokul	196	16,27	3,37	Toplam	9814,04	889			
	Lise	262	16,29	3,29						
	Üniversite-	124	16,66	3,27						
	Lisansüstü	17	16,67	4,11						
	Toplam	890	16,32	3,32						
Okulda Vatandaşlık Eğitimi	Okuryazar değil	65	11,41	3,19	G. Arası	112,27	5	22,45	2,02	.07
	İlkokul	226	11,78	3,29	G. İçi	9794	884	11,07		
	Ortaokul	196	11,40	3,09	Toplam	9906,8	889			
	Lise	262	11,11	3,41						
	Üniversite-	124	10,83	3,56						
	Lisansüstü	17	10,23	3,78						
	Toplam	890	11,31	3,33						
Toplam Puan	Okuryazar değil	65	71,69	11,1	G. Arası	756,57	5	151,3	1,05	.38
	İlkokul	226	74,20	11,93	G. İçi	126585,0	884	143,1		
	Ortaokul	196	73,95	11,08	Toplam	127341,6	889			
	Lise	262	72,3	12,32						
	Üniversite-	124	73,96	12,93						
	Lisansüstü	17	72,76	12,54						
	Toplam	890	73,34	11,96						

4.1.3. Baba Eğitim Durumu Değişkenine Göre Öğrencilerin Okul Ortamındaki Demokrasi Algılarına İlişkin Bulgular

Benzer şekilde okulda demokrasi algıları puanlarının baba eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin ANOVA sonuçları Tablo 9’da verilmiştir. Sonuçlar yalnızca okulda öz değerlendirme alt boyutunda anlamlı bir farklılık olduğunu ortaya koymaktadır ($p<.01$). Bu farklılığın kaynağının hangi gruplar arasında olduğunu ortaya koymak için varyansların ve örneklem sayısının eşit olmadığı durumlarda kullanılan Tamhane (Kayri, 2014) Post Hoc testi yapılmış,

sonuçlar farkın okuryazar olmayan babalar ile üniversite mezunu babaların arasındaki farktan kaynaklandığını ortaya koymuştur. Babası üniversite mezunu olan öğrencilerin öz değerlendirme alt boyutundan aldıkları puanların ortalaması daha yüksektir.

Tablo 9: Okulda Demokrasi Algıları Ölçeği Puanlarının Baba Eğitim Durumu Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Alt Boyutlar	Baba Eğitim Durumu	<i>n, $\bar{X}$ ve SS Değerleri</i>			<i>ANOVA Sonuçları</i>					
		<i>n</i>	$\bar{X}$	<i>SS</i>	<i>Var. K.</i>	<i>K.T.</i>	<i>SD</i>	<i>K.O.</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Okulda Katılım-Etkinlik	Okuryazar değil	18	19,33	3,94	G. Arası	92,92	5	18,58	.71	.60
	İlkokul	155	20,48	5,14	G. İçi	22746,63	880	25,84		
	Ortaokul	198	20,44	4,75	Toplam	22839,56	885			
	Lise	310	19,91	5,14						
	Üniversite	181	19,73	5,28						
	Lisansüstü	24	19,83	5,66						
	Toplam	886	20,08	5,08						
Okulda Haklar ve Görevler	Okuryazar değil	18	23	4,49	G. Arası	280,19	5	56,03	2,09	.06
	İlkokul	155	25,96	4,44	G. İçi	23588,27	880	26,8		
	Ortaokul	198	25,44	5,13	Toplam	23868,46	885			
	Lise	310	25,21	5,54						
	Üniversite-	181	26,29	4,98						
	Lisansüstü	24	25,62	6,64						
	Toplam	886	25,58	5,19						
Okulda Öz değerlendirme	Okuryazar değil ^a	18	14,27	4,11	G. Arası	177,57	5	35,51	3,16	.008*
	İlkokul	155	16,39	3,15	G. İçi	9873,54	880	11,22		
	Ortaokul	198	16,09	3,48	Toplam	10051,12	885			
	Lise	310	16,10	3,55						
	Üniversite ^b	181	16,97	2,69						
	Lisansüstü	24	16,41	4,4						
	Toplam	886	16,30	3,37						
Okulda Vatandaşlık Eğitimi	Okuryazar değil	18	11,27	3,59	G. Arası	36,90	5	7,382	.66	.65
	İlkokul	155	11,56	3,31	G. İçi	9829,49	880	11,17		
	Ortaokul	198	11,48	3,12	Toplam	9866,39	885			
	Lise	310	11,28	3,42						
	Üniversite-	181	10,98	3,35						
	Lisansüstü	24	11,08	3,85						
	Toplam	886	11,31	3,33						
Toplam Puan	Okuryazar değil	18	67,88	12,10	G. Arası	999,33	5	199,8	1,36	.23
	İlkokul	155	74,4	11,77	G. İçi	129366,75	880	147		
	Ortaokul	198	73,47	11,71	Toplam	130366,09	885			
	Lise	310	72,52	12,49						
	Üniversite-	181	73,99	11,59						
	Lisansüstü	24	72,96	16,26						
	Toplam	886	73,28	12,13						

* $p < .01$

4.1.4. Anne ve Baba Mesleği Değişkenine Göre Öğrencilerin Okul Ortamındaki Demokrasi Algılarına İlişkin Bulgular

Öğrencilerin okulda demokrasi algıları puanlarının anne ve baba mesleğine göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek üzere yapılan ANOVA sonuçları (Tablo

10 ve Tablo 11) anne ve baba mesleğine göre öğrencilerin okul ortamındaki demokrasi algılarının anlamlı farklılık göstermediğini ortaya koymuştur ($p>.05$).

Tablo 10: Okulda Demokrasi Algıları Ölçeği Puanlarının Annenin Mesleği Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

		<i>n, $\bar{X}$ ve SS Değerleri</i>				<i>ANOVA Sonuçları</i>				
Alt Boyutlar	Anne meslek	n	$\bar{X}$	SS	Var. K.	K.T.	SD	K.O.	F	p
Okulda Katılım-Etkinlik	Memur	65	19,52	5,37	G. Arası	115,38	6	19,23	.75	.60
	Serbest Meslek	43	20,27	4,82	G. İçi	22734,73	889	25,57		
	İşçi	80	20,11	5,17	Toplam	22850,12	895			
	Esnaf	33	18,57	5,39						
	Çiftçi	32	20,43	3,93						
	Çalışmıyor	500	20,24	4,97						
	Diğer	143	19,98	5,33						
	Toplam	896	20,08	5,05						
Okulda Haklar ve Görevler	Memur	65	25,45	6,35	G. Arası	143,07	6	23,84	.89	.49
	Serbest Meslek	43	24,89	5,9	G. İçi	23679,99	889	26,63		
	İşçi	80	25,97	5,01	Toplam	23823,0	895			
	Esnaf	33	27,3	3,88						
	Çiftçi	32	26	3,89						
	Çalışmıyor	500	25,53	5,06						
	Diğer	143	25,39	5,22						
	Toplam	896	25,59	5,15						
Okulda Öz değerlendirme	Memur	65	16,44	3,46	G. Arası	29,22	6	4,87	.431	.85
	Serbest Meslek	43	15,88	3,76	G. İçi	10043,20	889	11,29		
	İşçi	80	15,91	3,46	Toplam	10072,42	895			
	Esnaf	33	16,36	2,52						
	Çiftçi	32	16,43	3,55						
	Çalışmıyor	500	16,29	3,39						
	Diğer	143	16,53	3,11						
	Toplam	896	16,3	3,35						
Okulda Vatandaşlık Eğitimi	Memur	65	10,53	3,71	G. Arası	122,02	6	20,33	1,83	.09
	Serbest Meslek	43	11,11	3,82	G. İçi	9863,72	889	11,09		
	İşçi	80	11,28	3,46	Toplam	9985,74	895			
	Esnaf	33	10,93	3,96						
	Çiftçi	32	12,03	2,66						
	Çalışmıyor	500	11,54	3,15						
	Diğer	143	10,83	3,49						
	Toplam	896	11,31	3,34						
Toplam Puan	Memur	65	71,96	13,72	G. Arası	349,07	6	58,17	.39	.88
	Serbest Meslek	43	72,17	14,16	G. İçi	129834,58	889	146,0		
	İşçi	80	73,28	11,73	Toplam	130183,58	895			
	Esnaf	33	73,18	10,95						
	Çiftçi	32	74,9	10,12						
	Çalışmıyor	500	73,62	11,86						
	Diğer	143	72,74	12,22						
	Toplam	896	73,29	12,06						

Tablo 11: Okulda Demokrasi Algıları Ölçeği Puanlarının Babanın Mesleği Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

		<i>n, $\bar{X}$ ve SS Değerleri</i>				<i>ANOVA Sonuçları</i>				
Alt Boyutlar	Baba meslek	<i>n</i>	$\bar{X}$	<i>SS</i>	Var. K.	K.T.	SD	K.O.	F	<i>p</i>
Okulda Katılım-Etkinlik	Memur	107	20,46	5,10	G. Arası	235,63	6	39,17	1,52	.16
	Serbest Meslek	157	20,63	5,02	G. İçi	22691,43	881	25,75		
	İşçi	201	20,25	4,92	Toplam	22927,06	887			
	Esnaf	111	19,98	5,23						
	Çiftçi	51	20,80	4,28						
	Çalışmıyor	28	19,25	5,21						
	Diğer	233	19,36	5,28						
	Toplam	888	20,08	5,08						
Okulda Haklar ve Görevler	Memur	107	25,95	5,79	G. Arası	198,07	6	33,01	1,22	.29
	Serbest Meslek	157	25,69	5,49	G. İçi	23705,93	881	26,90		
	İşçi	201	25,81	5,06	Toplam	23904	887			
	Esnaf	111	25,65	5,08						
	Çiftçi	51	26,01	4,31						
	Çalışmıyor	28	23,50	5,58						
	Diğer	233	25,16	4,95						
	Toplam	888	25,56	5,19						
Okulda Öz değerlendirme	Memur	107	16,84	3,26	G. Arası	56,965	6	9,49	.83	.54
	Serbest Meslek	157	16,28	3,23	G. İçi	9998,73	881	11,34		
	İşçi	201	16,35	3,36	Toplam	10055,7	887			
	Esnaf	111	16,03	3,60						
	Çiftçi	51	16,35	3,32						
	Çalışmıyor	28	15,57	4,20						
	Diğer	233	16,20	3,29						
	Toplam	888	16,29	3,36						
Okulda Vatandaşlık Eğitimi	Memur	107	11,57	3,25	G. Arası	110,46	6	18,41	1,65	.12
	Serbest Meslek	157	11,51	3,15	G. İçi	9797,24	881	11,12		
	İşçi	201	11,51	3,18	Toplam	9907,71	881			
	Esnaf	111	11,50	3,31						
	Çiftçi	51	11,49	2,75						
	Çalışmıyor	28	11,57	3,79						
	Diğer	233	10,72	3,66						
	Toplam	888	11,31	3,34						
Toplam Puan	Memur	107	74,84	13,52	G. Arası	1648,46	6	274,7	1,87	.08
	Serbest Meslek	157	74,13	12,40	G. İçi	129033,7	881	146,4		
	İşçi	201	73,94	11,40	Toplam	130682,1	887			
	Esnaf	111	73,17	12,45						
	Çiftçi	51	74,66	9,93						
	Çalışmıyor	28	69,90	13,54						
	Diğer	233	71,46	11,86						
	Toplam	888	73,25	12,13						

4.1.5. Kardeş Sayısı Değişkenine Göre Öğrencilerin Okul Ortamındaki Demokrasi Algılarına İlişkin Bulgular

Kardeş sayısına göre öğrencilerin demokrasi algılarının farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin ANOVA sonuçları Tablo 12’de sunulmuştur. Tüm alt boyutlarda ve toplam puanda kardeş sayısına göre anlamlı farklılık olmadığı görülmüştür ($p>.05$).

Tablo 12: Okulda Demokrasi Algıları Ölçeği Puanlarının Kardeş Sayısı Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Alt Boyutlar	Kardeş Sayısı	<i>n, $\bar{X}$ ve SS Değerleri</i>				<i>ANOVA Sonuçları</i>				
		<i>n</i>	$\bar{X}$	SS	Var. K.	K.T.	SD	K.O.	F	<i>p</i>
Okulda Katılım-Etkinlik	1	82	20,10	4,98	G. Arası	27,13	3	9,045	.351	.789
	2	386	20,07	5,22	G. İçi	22971,15	891	25,78		
	3	257	19,81	5,08	Toplam	22998,29	894			
	4 ve üzeri	170	20,32	4,74						
	Toplam	895	20,05	5,07						
Okulda Haklar ve Görevler	1	82	25,71	5,30	G. Arası	95,493	3	31,83	1,179	.317
	2	386	25,86	5,39	G. İçi	24057,85	891	27,00		
	3	257	25,08	5,09	Toplam	24153,35	894			
	4 ve üzeri	170	25,53	4,81						
	Toplam	895	25,56	5,19						
Okulda Öz değerlendirme	1	82	16,06	3,62	G. Arası	43,897	3	14,63	1,291	.276
	2	386	16,44	3,28	G. İçi	10100,75	891	11,33		
	3	257	16,39	3,31	Toplam	10144,65	894			
	4 ve üzeri	170	15,88	3,50						
	Toplam	895	16,29	3,36						
Okulda Vatandaşlık Eğitimi	1	82	10,73	3,52	G. Arası	41,177	3	13,72	1,226	.299
	2	386	11,22	3,45	G. İçi	9971,36	891	11,19		
	3	257	11,42	3,28	Toplam	10012,53	894			
	4 ve üzeri	170	11,52	3,07						
	Toplam	895	11,29	3,34						
Toplam Puan	1	82	72,62	12,54	G. Arası	152,89	3	50,96	.345	.793
	2	386	73,61	12,55	G. İçi	131692,2	891	147,8		
	3	257	72,72	11,92	Toplam	131845,1	894			
	4 ve üzeri	170	73,27	11,37						
	Toplam	895	73,20	12,14						

4.1.6. Ailede Karar Verme Değişkenine Göre Öğrencilerin Okul Ortamındaki Demokrasi Algılarına İlişkin Bulgular

Ailede karar verme şekli değişkenine göre öğrencilerin demokrasi algılarının farklılaşıp farklılaşmadığı ANOVA testi ile incelenmiştir. Sonuçlarda (Tablo 13) öğrencilerin okulda haklar ve görevler, $F(3,888)= 6.07$, $p=.00$, öz değerlendirme, $F(3,888)= 7.59$, $p=.00$, vatandaşlık eğitimi alt boyutlarından $F(3,888)= 4.64$, $p=.003$ aldıkları puanların ve toplam puanların ailede karar verme şekli değişkenine göre anlamlı farklılık gösterdiği görülmüştür. Tüm alt boyutlarda ve toplam puan

ortalamları incelendiğinde, evde ortaklaşa karar verildiğini belirten öğrencilerin puan ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 13: Okulda Demokrasi Algıları Ölçeği Puanlarının Ailede Karar Verme Şekli Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Alt Boyutlar	Ailede Karar Verme	<i>n, $\bar{X}$ ve SS Değerleri</i>				<i>ANOVA Sonuçları</i>				
		<i>n</i>	$\bar{X}$	<i>SS</i>	<i>Var. K.</i>	<i>K.T.</i>	<i>SD</i>	<i>K.O.</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Okulda Katılım-Etkinlik	Annem	76	18,61	5,21	G. Arası	197	3	65,66	2,56	.053
	Babam	97	19,68	5,27	G. İçi	22648,69	885	25,59		
	Annem ve Babam	332	20,15	5,04	Toplam	22845,69	888			
	Ortaklaşa	384	20,3	4,98						
	Toplam	889	20,03	5,07						
Okulda Haklar ve Görevler	Annem ^a	76	24,61	5,31	G. Arası	484,38	3	161,46	6,07	.00**
	Babam	97	25,21	5,37	G. İçi	23521,58	885	26,57		
	Annem ve Babam ^b	332	24,94	5,05	Toplam	24005,96	888			
	Ortaklaşa ^{a,b}	384	26,41	5,15						
	Toplam	889	25,57	5,19						
Okulda Öz değerlendirme	Annem ^a	76	15,41	3,78	G. Arası	254,18	3	84,73	7,59	.00**
	Babam	97	15,95	3,49	G. İçi	9874,81	885	11,15		
	Annem ve Babam ^b	332	15,91	3,38	Toplam	10128,99	888			
	Ortaklaşa ^{a,b}	384	16,89	3,16						
	Toplam	889	16,3	3,37						
Okulda Vatandaşlık Eğitimi	Annem ^{a,b}	76	10,11	3,96	G. Arası	154,91	3	51,63	4,64	.003*
	Babam	97	10,79	3,31	G. İçi	9831,79	885	11,10		
	Annem ve Babam ^b	332	11,44	3,18	Toplam	9986,70	888			
	Ortaklaşa ^a	384	11,51	3,32						
	Toplam	889	11,28	3,35						
Toplam Puan	Annem ^a	76	68,76	13,26	G. Arası	3324,41	3	1108,1	7,66	.00**
	Babam	97	71,64	12,09	G. İçi	128113,9	885	144,76		
	Annem ve Babam ^b	332	72,45	11,79	Toplam	131438,3	888			
	Ortaklaşa ^{a,b}	384	75,11	11,95						
	Toplam	889	73,2	12,16						

* $p < .01$, ** $p < .001$

Her bir alt boyut ve toplam puan için anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için Post Hoc testleri yapılmıştır. Okulda haklar ve görevler, öz değerlendirme ve toplam puana ilişkin Post Hoc testlerinde varyansların homojen, örneklem sayılarının farklı olduğu durumlarda kullanılması önerilen Scheffe testi, vatandaşlık eğitimi alt boyutunda ise varyansın homojen olmadığı ve örneklem sayılarının farklı olduğu durumlarda kullanılan Tamhane testi kullanılmıştır (Kayrı, 2014). Okulda haklar ve görevler alt boyutunda farklılığın “ailede kararı annem verir” diyenler ile “ailede kararı ortaklaşa veririz” diyen öğrenciler arasındaki farktan kaynaklandığı görülmüştür. Öz değerlendirme alt boyutunda ve toplam puandaki anlamlı farklılık hem “ailede kararı annem verir” diyenler ile “ailede kararı ortaklaşa veririz” diyen öğrenciler arasındaki farktan; hem de “ailede kararı annem ve babam verir” diyenler ile “ailede kararı ortaklaşa veririz” diyen öğrenciler arasındaki farktan

kaynaklanmaktadır. Vatandaşlık eğitimi alt boyutundaki anlamlı farklılık ise hem “ailede kararı annem verir” diyenler ile “ailede kararı ortaklaşa veririz” diyen öğrenciler arasındaki farktan; hem de “ailede kararı annem verir” diyenler ile “ailede kararı annem ve babam verir” diyen öğrenciler arasındaki farktan kaynaklanmaktadır.

4.1.7. Aylık Ortalama Gelir Değişkenine Göre Öğrencilerin Okul Ortamındaki Demokrasi Algılarına İlişkin Bulgular

Aylık ortalama gelire göre öğrencilerin demokrasi algılarının farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin ANOVA sonuçları Tablo 14’te sunulmuştur. Okulda katılım-etkinlik, okulda vatandaşlık eğitimi alt boyutlarında ve toplam puanda aylık ortalama gelire göre anlamlı farklılık olmadığı görülmüştür ($p>.05$).

Tablo 14: Okulda Demokrasi Algıları Ölçeği Puanlarının Aylık Ortalama Gelir Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

		<i>n, $\bar{X}$ ve SS Değerleri</i>			<i>ANOVA Sonuçları</i>					
Alt Boyutlar	Aylık Gelir	<i>n</i>	$\bar{X}$	<i>SS</i>	Var. K.	K.T.	<i>SD</i>	K.O.	<i>F</i>	<i>p</i>
Okulda Katılım-Etkinlik	0-2020	174	20,24	4,79	G. Arası	173,99	4	43,49	1,71	.14
	2021-4000	371	20,42	4,94	G. İçi	22316,46	878	25,41		
	4001-6000	190	19,61	5,31	Toplam	22490,45	882			
	6001-8000	93	19,89	5,81						
	8001 ve üzeri	55	18,85	3,96						
	Toplam	883	20,06	5,04						
Okulda Haklar ve Görevler	0-2020 ^a	174	24,86	5,02	G. Arası	331,53	4	82,88	3,12	.015*
	2021-4000	371	25,65	5,01	G. İçi	23305,11	878	26,54		
	4001-6000	190	26,14	4,96	Toplam	23636,65	882			
	6001-8000	93	24,86	6,29						
	8001 ve üzeri ^b	55	27,12	4,94						
	Toplam	883	25,61	5,17						
Okulda Öz değerlendirme	0-2020 ^a	174	15,40	3,52	G. Arası	215,84	4	53,96	4,9	.001**
	2021-4000 ^b	371	16,68	3,05	G. İçi	9651,55	878	10,99		
	4001-6000	190	16,34	3,33	Toplam	9867,40	882			
	6001-8000	93	16,14	3,87						
	8001 ve üzeri	55	16,92	3,22						
	Toplam	883	16,31	3,34						
Okulda Vatandaşlık Eğitimi	0-2020	174	11,22	3,33	G. Arası	47,468	4	11,86	1,05	.37
	2021-4000	371	11,48	3,30	G. İçi	9865,55	878	11,236		
	4001-6000	190	11,13	3,42	Toplam	9913,02	882			
	6001-8000	93	10,75	3,55						
	8001 ve üzeri	55	11,45	3,07						
	Toplam	883	11,27	3,35						
Toplam Puan	0-2020	174	71,73	12,31	G. Arası	1066,35	4	266,58	1,81	.12
	2021-4000	371	74,24	11,35	G. İçi	128715,6	878	146,6		
	4001-6000	190	73,24	12,43	Toplam	129782	882			
	6001-8000	93	71,65	14,62						
	8001 ve üzeri	55	74,36	10,43						
	Toplam	883	73,26	12,12						

* $p<.05$, ** $p<.001$

Okulda haklar ve görevler, $F(4,878)= 3.12$, $p=.015$, ve okulda öz değerlendirme alt boyutlarında, $F(4,878)= 4.9$, $p=.001$, aylık ortalama gelire göre anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Yapılan Tamhane testinde, haklar ve görevler alt boyutundaki farklılığın aylık geliri 0-2020 TL olanlar ile 8000 TL ve üzeri olanlar arasındaki farktan kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır. Öz değerlendirme alt boyutunda ise Scheffe testi sonuçları anlamlı farklılığın kaynağının hem aylık geliri 0-2020 TL olanlar ile 8000 TL ve üzeri olanlar arasındaki farktan; hem de aylık geliri 0-2020 TL olanlar ile 2021- 4000 TL olanlar arasındaki farktan olduğu belirlenmiştir.

4.1.8. Okul Faaliyetlerine Aktif Katılım Değişkenine Göre Öğrencilerin Okul Ortamındaki Demokrasi Algılarına İlişkin Bulgular

Öğrencilerin okulda sanat, spor vb. çeşitli faaliyetlerde aktif görev alıp almamalarına göre demokrasi algılarının farklılaşıp farklılaşmadığı bağımsız gruplar t testi ile incelenmiştir. Sonuçlar (Tablo 15) okulda haklar ve görevler ile öz değerlendirme alt boyutlarında ve toplam puanda okuldaki faaliyetlere aktif katılanlar ile katılmayanlar arasında anlamlı farklılık olduğunu göstermektedir ($p<.01$). Söz konusu puan farklılıkları incelendiğinde, faaliyetlere katılan öğrencilerin puan ortalamalarının katılmayanlara kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 15: Okulda Demokrasi Algıları Ölçeği Toplam ve Alt Boyut Puanlarının Okul Faaliyetlerine Aktif Katılım Değişkenine Göre t-Testi Sonuçları

Alt Boyutlar	Aktif görev alma	n	$\bar{X}$	SS	t	p
Okulda Katılım-Etkinlik	Katılırim	265	20.07	5.2	.053	.95
	Katılmam	631	20.05	5.02		
Okulda Haklar ve Görevler	Katılırim	265	27.53	4.74	7.57	.00**
	Katılmam	631	24.73	5.14		
Okulda Öz Değerlendirme	Katılırim	265	16.63	2.94	2.11	.03*
	Katılmam	631	16.14	3.52		
Okulda Vatandaşlık Eğitimi	Katılırim	265	11.58	3.15	1.68	.09
	Katılmam	631	11.17	3.41		
Toplam Puan	Katılırim	265	75.82	11.08	4.21	.00**
	Katılmam	631	72.11	12.39		

* $p<.05$, ** $p<.001$

4.2. Nitel Bulgular

Araştırmanın ikinci sorusu: “Sekizinci sınıf öğrencilerinin okul ortamındaki demokrasi algılarını ortaya koyan metafor, kelime ilişkilendirmeleri ve temalar nelerdir?” şeklindedir. Bu kapsamda öğrencilerin demokrasi algıları metaforlar ve kelime ilişkilendirmeleri aracılığıyla, “*Demokratik bir okul ortamında öğrenci olmak.....*” gibi tamamlanması istenen cümleler ve açık uçlu sorularla belirlenmeye çalışılmıştır.

4.2.1. Öğrencilerin Kullandıkları Metaforlar

Öğrencilerden, demokrasiyi herhangi bir şeye benzetmeleri ve benzetme gerekçelerini açıklamaları istenmiştir. Öğrencilerin yanıtlarında eşitlik, adalet, birliktelik kavramlarına vurgu olduğu, aynı zamanda nefes almak ve ağaç gibi benzetmelerle de demokrasinin yaşamsal önemini vurguladıkları görülmektedir. Öğrencilerin demokrasiye ilişkin benzetmeleri ve benzetme gerekçeleri Tablo 16’da sunulmuştur.

Tablo 16: Öğrencilerin Demokrasiye İlişkin Benzetmeleri ve Benzetme Gerekçeleri

Demokrasiyi ..... a/e benzetirim.	Çünkü, ...
Terazi	<i>Demokraside eşitliğin olması (Ö2). Demokraside adalet olması, Ağır basan tarafın haklı olması (Ö5). Demokratik olunca dengede durması, olmayınca bir tarafın ağır basması ve onun ne derse olması. (Ö10). Eşit kolları olduğu için, herkese eşit davranılır ve görüşü alınır, hangi düşünce üstünse o ağır basar (Ö14). Herkesin istediğini söylemesi ve eşit bir şekilde karar sürecine katılması (Ö16).</i>
Eşitlik	<i>Adaletli olma, adil yaklaşım (Ö1). Demokraside olması gerektiği için (Ö20).</i>
Ağaç	<i>Ağaçlar oksijen verdiği için olmadan yaşanamaz (Ö4). Ağaç olmadan yaşamak imkânsız demokrasi de aynı şekilde (Ö11).</i>
Hayat	<i>Her şeyin eşit olması, demokraside herkesin kendi seçimini yapması ve kendi hakkını kullanması (Ö3).</i>
Sandalye ve Masa	<i>Sandalye ve masanın birbirinin tamamlayıcısı olması (Ö1).</i>
Adalet	<i>Aklına nesne veya canlı gelmedi, sadece adaletli olmak geldi (Ö6).</i>
Tren	<i>En başta ve en güçlü olanın arkasındakileri peşinden çekmesi (Ö8).</i>
Aile	<i>Devletin de aile gibi iç içe ve bir bütün olması, anne ve baba gibi demokrasinin başındakilerin de iyi olması ve halkı iyi yönetmesi (Ö9).</i>
Nefes	<i>Nefes almadan yaşayamamak, demokrasi de aynı şekilde (Ö12).</i>
Resim tablosu	<i>Resim tablosundaki farklı renklerin bir ahenk ve bütünlük oluşturması (Ö13).</i>

Kuş	<i>Doğada özgürce dolaşabildikleri için. İnsanlar kısıtlamadığı sürece (Ö15).</i>
Balon	<i>Sıkıca tutmazsak uçar gider (Ö17).</i>
İnsan	<i>İnsan farklı duyu organlarından gelen verilere göre karar veriyor, demokraside de farklı görüşlerin sonucunda ortaklaşa bir karar alınıyor (Ö18).</i>
Demir	<i>Kırılması zor olduğu için (Ö19).</i>

4.2.2. Öğrencilerin Seçtikleri Renkler

Öğrencilere demokrasiyi bir renkle anlatmak isteseler hangi rengi, hangi gerekçeyle seçtikleri sorulmuştur. Elde edilen bulgular (Tablo 17), öğrencilerin benzettikleri renklerde ve neden o rengi seçtiklerine ilişkin açıklamalarında özgürlük, çoğulculuk, farklılık ve eşitlik kavramlarına değindiklerini göstermektedir. Aynı zamanda Türk bayrağını ve Türkiye'yi çağrıştırmaları açısından demokrasiyi kırmızı renkle anlatan öğrenciler de söz konusudur. Mavi ve lacivert rengi seçen öğrenciler, sakinliğe vurgu yapmış, demokrasiyi gökkuşağı ve rengârenk olarak tanımlayan öğrenciler ise demokrasinin her görüşü barındırmasına ve içerdikleri farklılıklara değinmişlerdir.

Tablo 17: Öğrencilerin Demokrasiyi Anlatırken Seçtikleri Renkler ve Gerekçeleri

Demokrasinin Anlatıldığı Renk	Gerekçesi
Kırmızı	<i>Türkiye ve Türk bayrağını çağrıştırmaları (Ö2). Türk bayrağının rengini akla getirmesi (Ö6). Sürekli bir tartışma ve kavga dövişün olması orta yolun bulunamaması (Ö8). Daha çok göz önünde bulunması ve kullanılması (Ö11). Çok ciddi bir renk olması, demokrasi de sıradan bir konu değil ciddi bir konu (Ö15).</i>
Siyah ve Beyaz	<i>Her şeyde olduğu gibi demokrasinin de iyi ve kötü yönlerinin olması (Ö5). Demokraside siyah kendilerini insanlardan üstün gören insanlar için, beyaz da böyle herkesi eşit gören insanlar için. O yüzden iki renk. Demokraside eşitsizlik de var eşitlik de var. Yani her demokrasi değişiyor, topluma göre (Ö7).</i>
Yeşil	<i>Doğal olduğu için (Ö3). Ağaçlar gibi temiz ve ferah olması (Ö14).</i>
Gri	<i>Farklı kesimlerin görüşleri alındığı için ortada/arada bir renk olması (Ö10). Ne çok iyi ne çok kötü olduğu için, arada bir renk (Ö19).</i>
Beyaz	<i>Sade, hoş ve iç açıcı olması (Ö12). Kişiden kişiye durumu değişebildiği için (Ö17).</i>
Mavi	<i>Sakinliği çağrıştırdığı için (Ö18). Gökyüzündeki özgürlük gibi iç açıcı (Ö20).</i>
Kırmızı-Beyaz	<i>Türk bayrağının renkleri olduğu için (Ö4).</i>
Lacivert	<i>Sakinlik vermesi (Ö1).</i>
Gökuşağı renkleri	<i>Tüm renkleri içinde barındırdığı için (Ö13).</i>
Rengârenk	<i>Her görüşü barındırması (Ö14).</i>
Sarı	<i>Çok özgür bir renk olması (Ö16).</i>
Mor	<i>Koruyup kollayan saygın bir renk olması (Ö9).</i>

4.2.3. Öğrencilerin Kelime İlişkilendirmeleri

Öğrencilere okulda demokrasi denildiğinde akıllarına gelen ilk üç kelimenin ne olduğu sorulmuştur. Bulgular, Tablo 18’de görüldüğü üzere, demokrasi kavramının öğrencilerde en çok eşitlik, seçim/seçme ve seçilme ve adalet kavramlarını çağrıştırdığını ortaya koymaktadır. Bulgular öğrencilerin kullandıkları metaforlarda ifade ettikleri benzetme gerekçeleri ile benzerlik göstermektedir.

Tablo 18: Okulda Demokrasi Denildiğinde Akla Gelen İlk Üç Kelime

Öğrenciler	Okulda Demokrasi Denildiğinde Akla Gelen İlk Üç Kelime	N
Ö1, Ö3, Ö5, Ö7, Ö10, Ö14, Ö16, Ö20	Eşitlik	8
Ö2, Ö6, Ö10, Ö14, Ö17, Ö19	Seçim, seçme ve seçilme	6
Ö1, Ö5, Ö6, Ö16, Ö17	Adalet	5
Ö5, Ö6, Ö11, Ö19	Ortak karar, istişare	4
Ö7, Ö9, Ö11, Ö12,	Saygı, saygınlık	4
Ö1, Ö2	Okul Müdürü (Yönetici)	2
Ö3, Ö4	Eğitim	2
Ö8, Ö18	Karar verme	2
Ö8, Ö9	Yönetim, yönetmek	2
Ö12, Ö18	Danışma	2
Ö13, Ö14	Liderlik, Lider	2
Ö13, Ö17	Cumhuriyet yönetimi	2
Ö15, Ö20	Oy, oy birliği	2
Ö2	Sınıf temsilcisi (seçilmesi)	1
Ö4	Vatan	1
Ö4	Millet	1
Ö7	Düzen	1
Ö8	Kural	1
Ö9	Aile	1
Ö12	Hoşgörü	1
Ö10	Çoğunluğun görüşü	1
Ö13	Egemenlik	1
Ö15	Atatürk	1
Ö15	Sandık	1
Ö16	Hak	1
Ö18	İnsan	1
Ö19	Uyum	1
Ö20	Siyaset	1

4.2.4. Öğrencilerin Aile ve Okul Ortamındaki Demokrasi Algılarına İlişkin Tema ve Kodlar

Öğrencilerin aile ve okul ortamındaki demokrasi yaşantılarına ilişkin algıları ise Tablo 19’da gösterilen tema ve kodlarla sunulmuştur. Öğrencilerin demokrasi algılarının okulda ve ailede deneyimledikleri demokrasi yaşantılarından etkilendiği görülmektedir.

Tablo 19: Aile ve Okul Ortamındaki Demokrasi Yaşantıları Algılarına İlişkin Tema ve Kodlar

Tema ve Kodlar	N
Öğrencilerin Demokrasi Yaşantıları	20
Katılımcılık	14
Haklar	13
Eşitlik	8
Dayanışma	3
Sorumluluk	2
Öğrencilerin Demokrasi Yaşantılarının Etkileri	20
Mutluluk	6
Güven	3
Özgürlük	3
Önemsenme	2
Rahatlık	2
Haksızlık	1
Ayrımcılık	1
Başarısızlık	1
İnsan İlişkilerinin Zayıflaması	1

4.2.4.1. Öğrencilerin Demokrasi Yaşantıları

Bu tema öğrencilerin ailede ve okulda demokratik buldukları yaşantıları içermektedir. Öğrencilerin, *katılımcılık, haklar, eşitlik, dayanışma, sorumluluk* gibi kavramlara karşılık gelen olumlu ve olumsuz deneyimleri olduğu görülmektedir. Öğrenciler, aile ve okul ortamlarındaki demokratik yaşantıları ile ilgili olarak görüşlerinin alınmasını ve karar alma süreçlerine katılım göstermelerini önemsemektedirler. Demokratik haklarla ilgili olarak en çok söz hakkı ve oy kullanma hakları olduğunun bilincindedirler. Ailede kardeşler arasında, okulda öğrenciler arasında eşit davranılması gerektiğini düşünmektedirler. Ev işleri konusunda iş bölümü yaparak dayanışma gösterdiklerini; ailede anne ve babaların, okulda ise idarecilerin ve öğretmenlerin koydukları kurallara uyarak sorumluluklarını yerine getirdiklerini ifade etmektedirler. Katılımcıların ifadelerinden örnekler ve yukarıda belirtilen kavramlara karşılık gelen olumlu ve olumsuz deneyimlerine ilişkin açıklamalar aşağıda sunulmuştur.

Katılımcılık: Öğrenciler, ailede ve okulda demokratik yaşantılarına ilişkin, kendi görüşlerinin alınması/alınmaması, görüşlerine saygı duyulması/duyulmaması, karar alma süreçlerinde kararlarının önemsenmesi, istenmeyen kararların alınması, öğretmenin/başkalarının karar vermesi, tek kişinin karar vermesi, okulda öğrencilerin çeşitli etkinliklerde görev alması gibi deneyimlerden söz etmiştir. Öğrencilerin ifadelerinden örnek alıntılar şöyledir:

“Çok basit bir örnek vereceğim. Bizim mezuniyetimiz olacak ve öğretmenimiz şeyi sordu mesela hangi müziği istersiniz diye bir şey sordu. Sınıfta ortaklaşa karar alacaktık biz oylamaya sunacaktık. Öğretmenimiz direk kendisi seçti (oylamaya sunmuş ama sınıfta çok fazla parmak kaldıran olmadığı için) ve dersten sonra öğretmenimizle konuşmaya gittik. Ben bunu demokratik bulmuyorum. Sonuçta insanlar kendi baskısıyla bir şeyleri uygulamaya çalışıyor. Ama demokratik olan bir ortamda öyle bir şey olmaz. İnsanlar daha rahat davranır. Düşüncelerini daha rahatlıkla ortaya koyar.” Ö15

“Önemli konularda zaten aile içinde hemen her şey konuşulur ve bize de sorulur bu demokratik. Eve yeni bir şey alınacaksa o da bize sorulur, hep birlikte karar veririz.” Ö19

“Mesela bir şey yapılacağına direk kendileri karar verip gitmek isteyenler, gitmek istemeyenler diye veya yapilsın yapılmasın diye soruyorlar... Gezi olacağı zaman direk form veriyorlar elimize, nereye gidelim diye sormuyorlar. Ben gidecektim mesela böyle olduğu için gitmedim.” Ö2

“Öğrencilerin sözleri çok dinlenmiyor mesela idare tarafından.” Ö8

“Bir etkinlik düzenleneceği zaman öğretmenler ne tür bir etkinlik düzenleyelim diye soruyorlar. Biz de ona göre bazı fikirlerimizi söylüyoruz. Ona göre etkinlik düzenliyorlar.” Ö18

“Çeşitli öğrencilere çeşitli yerlerde görev veriyorlar. Herkes bir dalda görev alabiliyor... Her öğrenciye bir alanda görev verilebiliyor. İsteyen istediği görevi alabiliyor. O konuda da demokratik buluyorum.” Ö10

“Ortak karar alınırken herkesin düşüncesini almalarını. Mesela bir balık alındı eve herkese ismi ne olsun diye soruldu ve bir ortak karar verildi.” Ö14

“Mesela biz ortaklaşa karar alarak ev işlerini nasıl yapacağımıza karar veriyoruz onu demokratik bulurum, onun dışında dersleri hep beraber hazırlıyoruz daha sonra okul saatleri falan yemek saatine de beraber karar veriyoruz.” Ö17

Haklar: Öğrenciler, alıntı örneklerinde de görüldüğü üzere haklarla ilgili olarak söz hakkı ve oy kullanma hakkı gibi hususlara değinmiştir.

“Sınıf başkanı seçilecek mesela öğretmen direk birini seçmiyor, seçim yapıyorlar.” Ö2

“Oy kullanıyoruz onu demokratik buluyorum.” Ö14

“Sınıfta başkanlık seçimi olduğunda sınıf öğretmenimiz kendi istediği kişiyi seçmişti. Aslında oylamayı yapmıştı ama oylamanın dışına çıkmıştı.” Ö6

“Herkesin söz hakkı olması ...Bir konu olunca bir istek olunca herkesin onu onaylaması ya da herkesin sözüne bakılması.” Ö3

“Ailede bir karar alınırken herkesin o kararda bir söz hakkı olmasını demokratik buluyorum.” Ö12

Eşitlik: Öğrencilerin ailede kardeşler arasında, okulda da diğer öğrenciler arasında eşit davranılıp davranılmadığına dair görüşleri söz konusudur. Bu deneyimler, öğrencilerin demokratik buldukları ya da bulmadıkları yaşantılar olarak alıntılarda sunulmuştur.

“Düşündüğüm zaman mesela bana yapılan bir şeyi gidiyorlar kardeşlerime de yapıyorlar.” Ö1

“Kardeşler arasında ayrımcılık yapmazlar. Herkese eşit yaklaşırlar.” Ö20

“Mesela ortaokul başkanlık seçimi olmuştu. Başkanlık seçiminde sadece yedilerden aday çıkarılabiliyordu ama ortaokulu kapsayan bir şeydi.” Ö6

“Mesela geçen sene bizim sınıftan bir arkadaş biber gazı vardı çantasında sınıfta biber gazı sıkı, koridora vs. yayıldı. Çocuk hala ceza almadı ve hala bu okulda okuyor. Bunu demokratik bulmuyorum.” Ö10

“Öğrenciler arasında eşit davranıyorlar. Öğretmenler eşit bir şekilde söz hakkı veriyorlar. Bir kere veya iki kere kalkanı bir daha kaldırmıyor. Eşit davranmaya çalışıyorlar.” Ö20

Dayanışma: Öğrenciler evdeki dayanışma örneği olarak aile bireyleri arasında ev işlerinin paylaşımına değinmiştir.

“Ben kendi odamı toplarım, camları silerim örnek veriyorum evde bir temizlik yapılacağı zaman... İş bölümü var evimizde. Herkesin bir görevi var. Babam işe gidiyor, annem evi topluyor, evi temizliyor. Mesela ben de ders çalışıyorum.” Ö8

Sorumluluk: Öğrenciler ailede ve okulda uyulması gereken kurallar olduğuna, bu kurallara uyma konusunda sorumluluk aldıklarına değinmişlerdir.

“Yönetim biçimi güzel yani çok serbest değil. Herkes istediğini yapamıyor. Özgürlüğü kısıtlıymış gibi geliyor ama tam tersine bence yani öğrencilerin hayatını daha güzel etkiliyor.” Ö8

“Okulun belli kurallar içerisinde eğitim ve yönetiminin sürdürülmesi demokratik.” Ö13

“Annemizin ve babamızın bize yapmamız veya yapmamamız gereken şeyleri anlatması gibi. Aklıma bu geliyor. Genelde ailem demokratiktir.” Ö13

4.2.4.2. Öğrencilerin Demokrasi Yaşantılarının Etkileri

Öğrenciler ailede ve okuldaki demokratik yaşantılarından yola çıkarak demokratik bir okulda öğrenci olmanın onları mutlu kıldığını, özgür, güvende ve rahat hissetmelerine yardımcı olduğunu ve kararlarının önemsendiğini belirtmişlerdir. Demokratik olmayan bir okulda öğrenci olmanın haksızlıkları ve ayrımcılığı beraberinde getireceğini, okulun kuralsız olacağını bunun da öğrenci başarısını düşüreceğini ve insan ilişkilerinin zayıflayacağını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin ifadelerinden alıntılar aşağıda sunulmuştur:

“Demokratik okulda genel olarak herkesin daha eşit ve mutlu olacağı bir ortam olmuş olurdu. Çünkü insanların kendi fikirleri ve kararları önemli olur böyle bir ortamda. Bu sebepten ötürü de demokratik olması bence insanların mutluluğunu ve kararlarını önemseyen bir okul olması olur. İnsanlar da böyle bir ortamdan mutluluk duyarlar. ...Sonuç olarak kendi kararlarımızın önemsenmesi insana bir mutluluk verir ama kesinlikle kendi kararları önemsenmezse, sürekli insanlar seni kendi doğrultusunda götürürse bu insanları mutsuz eder.” Ö5

“İnsan kendini mutlu hisseder demokratik bir okulda öğrenci olunca. Çünkü kararları veren sadece bir kişi olmamış oluyor, birden fazla kişi karar verince onun daha doğru olduğuna inanıyor insan.” Ö18

“Demokratik okulda kendini güvende hissediyorsun. Kurallar var yani sonuçta.” Ö8

“Biraz önce dediğim gibi öğrencilerin insan ilişkileri biraz kopar zayıflar.” Ö15

“Demokratik bir okulda ben rahat hissedirdim kendimi. Özgür hissedirdim. Hakkımın korunduğunu ve savunulduğunu hissedirdim. Güzel olurdu.” Ö16

“Demokratik olmayan bir okulda okumak bence kötüdür. Çünkü ayrımcılık olur. Bir öğrenciye haksızlık yapılır. Diğeri kayırılır.” Ö20

“Demokratik olmayan bir okulda bence herkesin dersleri düşerdi o zaman... Okuldan kaçmalar artardı.” Ö8

“Demokratik olmayan bir okulda ben haklarımın dikkate alındığını hissetmezdim. Görüşlerimin dikkate alınmadığını hissederdim. Herkesin kendine göre kararı değil de başka birinin kararıyla hareket ettiğimizi düşünürdüm. Yani rahatsız olurdum ben bu durumdan.” Ö16

“Demokratik bir okulda öğrenci olmak güzel. Yani demokratik olmasaydı herkese farklı davranılsaydı o zaman öğrencilerin psikolojisi bozulurdu ve bu yönden çok kötü etkilenirdik. Yani bu şu an iyi bir durum.” Ö17

BEŞİNCİ BÖLÜM

V. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Tartışma ve Sonuç

Sekizinci sınıf öğrencilerinin okul ortamındaki demokrasi algılarını ortaya koymayı amaçlayan bu araştırmanın nicel verileri, Duruhan ve Ersöz (2013) tarafından ortaokulda demokrasi algılarını belirlemeye yönelik geliştirilen ODAÖ ile toplanmış ve analiz edilmiştir. Nicel bulgulara göre öğrencilerin okul ortamındaki demokrasi algılarının çeşitli değişkenlere göre nasıl farklılaştığı incelenmiştir. Araştırmanın nitel bulguları ise öğrencilerin demokrasi algılarına ilişkin metafor ve kelime ilişkilendirmeleri ile aile ve okul ortamındaki demokrasi yaşantılarına ilişkin görüş ve değerlendirmelerini ortaya koymaktadır.

5.1.1. Nicel Bulgulara İlişkin Tartışma ve Sonuç

Araştırmanın ilk bulgusu, öğrencilerin okul ortamındaki demokrasi algısına ilişkin ortalama puanlarını ortaya koymaktadır. Öğrencilerin “Okulda Katılım-Etkinlik”, “Okulda Haklar ve Görevler”, “Okulda Öz Değerlendirme” ve “Okulda Vatandaşlık Eğitimi” alt boyutlarından aldıkları toplam puanlar, Ersöz ve Duruhan’ın (2015) araştırma bulgularıyla benzerlik göstermektedir. Araştırmanın alt boyutlarından elde edilen sonuçlara göre öğrencilerin okul yaşantılarında etkinliklere katılımlarının yüksek olduğu, haklarının ve görevlerinin farkında oldukları, öz değerlendirme açısından diğer kişilerin kendi davranışlarından memnun olduklarını düşündükleri ayrıca okul ortamında yüksek düzeyde vatandaşlık eğitimi aldıklarını düşündükleri sonucu ortaya çıkmıştır. Buna göre, öğrencilerin okul ortamındaki demokrasi algılarının yüksek olduğu söylenebilir. Gülen Morhayim’in (2008) çalışmasında ilk ve ortaöğretim öğrencilerinin demokratik okulların temelini oluşturan ölçütlerle ilgili farkındalıklarının yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Karatekin ve diğerleri (2010) tarafından yapılan çalışmada, ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin demokrasinin insana sağladığı haklarla ilgili doğru algılara sahip olduğu ancak demokrasinin nitelikleri ile ilgili bazı yanlış algılarının da olduğu tespit edilmiştir. Kuş’un (2012) çalışmasında, ilköğretim öğrencilerinin demokrasi kavramını tam olarak anlamadıkları ve bazı yanlış algılara sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca Türkiye’de öğrenim gören öğrencilerin ölçekteki olumlu ifadeler ile ilgili demokrasi algılarının düşük olduğu, olumsuz ifadelerle ilgili demokrasi algılarının ise karşılaştırma yapılan

diğer 28 ÷lkedeki öğrencilere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum, Türkiye’deki öğrencilerin genel anlamda olumsuz bir demokrasi algısına sahip olduğu sonucunu ortaya koymuştur. Öğretmen adaylarının demokratik değerlerinin çeşitli değişkenler aısından incelendiği Akın ve Özdemir’in (2009) alışmalarında, öğretmen adaylarının genellikle yüksek demokratik değerlere sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde Yazıcı’nın (2011) sosyal bilgiler öğretmen adayları ile yaptığı çalışmada da öğretmen adaylarının genel olarak yüksek düzeyde demokratik değerlere sahip oldukları belirlenmiştir.

Diğer bulgu ise, sekizinci sınıf öğrencilerinin okul ortamındaki demokrasi algılarının cinsiyete göre “Okulda Haklar ve Görevler” alt boyutu hariç kız öğrencilerin lehine anlamlı farklılık olduğu şeklinde dir. Ersöz ve Duruhan’ın (2015) araştırmasında yalnızca “Okulda Öz Değerlendirme” alt boyutunda, bir başka deyişle öğrencilerin okul içinde kendi davranışlarını değerlendirmesinde cinsiyete göre anlamlı farklılık bulunmuştur. Bektaş Öztaşkın ve İçen’in (2015) araştırmasının sonuçlarına göre, öğrencilerin ODAÖ’nün tümünden elde edilen puan ortalamalarında cinsiyet değerkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı fark bulunmuştur. “Okulda Katılım-Etkinlik” alt boyutu grup ortalama puanları hariç diğer tüm alt boyutların grup ortalama puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark bulunmuştur. Mevcut araştırmanın bulgularına benzer şekilde tüm alt boyutlarda kız öğrencilerin puanları erkeklerin puanlarından yüksektir. Aynı ölçeğin kullanıldığı Sarıçam ve Özbey’in (2018) araştırmasının bulgularına göre ise, kız öğrencilerin demokrasi algısı puanları yüksek olmakla birlikte istatistiksel olarak anlamlı değildir. Dolayısıyla cinsiyete göre demokrasi algısı anlamlı farklılık göstermemektedir. Bu durum, öğrencilerin okul yaşantılarındaki demokrasi uygulamalarında, öğretmen ve yöneticilerin öğrencilere olan yaklaşımlarında cinsiyet ayrımının yapılmadığını düşündüklerini ortaya koymaktadır.

Kaldırım’ın (2005) alışmasının sonuçları, öğrencilerin demokrasi kavramına ilişkin algılarının siyasi partiler ve özgürlük alt boyutlarında cinsiyete göre değermediğini; eşitlik ve millî egemenlik alt boyutlarına göre ise, kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre demokrasiyi daha doğru algıladıklarını göstermektedir. Karatekin ve diğerlerinin (2010) araştırmasında, kız öğrenciler ile erkek öğrenciler arasında demokrasi algısı aısından kız öğrenciler lehine anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kuş’un (2012) araştırmasının sonuçlarına göre, kız öğrencilerin demokrasi algılarının

erkek öğrencilerden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yılmaz'ın (2013) ilköğretim öğrencilerinin vatandaşlık eğitimi ile ilgili temel kavramlara ilişkin algılarını ortaya koymak amacıyla yaptığı çalışmada, cinsiyet değişkeninin demokrasi kavramını da içinde barındıran vatandaşlık eğitimi kavramlarına ilişkin algılarını kısmen etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre sorumluluk duygularının ve bilincinin daha gelişmiş olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Öğrencilerin genel anlamdaki demokrasi algılarını ortaya koyan diğer bir çalışma olan Akan (2011) tarafından lise son sınıf öğrencileri ile yapılan çalışmada, genel olarak cinsiyet değişkeni ile demokrasi bilinci arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Çiftçi'nin (2013) çalışmasında, yedinci sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersine yönelik tutumları ile demokrasi kavramına ilişkin algıları arasında cinsiyetleri açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır. Benzer şekilde Atalay Kabasakal ve diğerlerinin (2015) yaptığı çalışmada, lise öğrencilerinin demokratik okul kültürü algılarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşmadığı ortaya konmuştur. Öğretmen adayları ile yapılan Akın ve Özdemir'in (2009) çalışmalarında, öğretmen adaylarının demokratik değerleri cinsiyet değişkenine göre eğitim hakkı alt boyutunda farklılaşmazken, dayanışma ve özgürlük alt boyutlarında kadın öğretmen adayları lehine anlamlı bir fark bulunmuştur. Yazıcı'nın (2011) Sosyal Bilgiler öğretmen adayları ile yaptığı çalışmada ise, cinsiyet değişkenine göre öğretmen adaylarının demokratik değerlere sahip olmaları açısından anlamlı fark bulunmamıştır.

Araştırmanın bir diğer bulgusuna göre, öğrencilerin okul ortamındaki demokrasi algıları literatürdeki pek çok çalışmanın aksine anne eğitim düzeyine göre ölçeğin tamamında ve tüm alt boyutlarda anlamlı farklılık göstermezken baba eğitim düzeyi değişkenine göre sadece okulda öz değerlendirme alt boyutunda okuryazar olmayan babalar ile üniversite mezunu babalar arasında anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ersöz ve Duruhan (2015) araştırmalarında, okuldaki hakları ve görevler konusunda, annesi lise mezunu olan öğrencilerin annesi okuma-yazma bilmeyen öğrencilere göre daha bilinçli oldukları; babası yüksek lisans mezunu olan öğrencilerin, babası ilkokul ve ortaokul mezunu olan öğrencilere göre daha duyarlı oldukları sonucuna ulaşmıştır. Kaldırım'ın (2005) çalışmasında, öğrencilerin demokrasi algılarını etkileyen en önemli faktörün anne ve babanın eğitim düzeyi olduğu ortaya çıkmıştır. Uygulanan anketin tüm alt boyutlarının toplam puanlarına göre, anne ve babanın eğitim düzeyi arttıkça öğrencilerin demokrasi algısında anlamlı

farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Perliger, Canetti-Nisim ve Pedahzur'un (2006) çalışmalarında, babaları yüksek eğitilmiş olan öğrencilerin sınıf iklimi algılarının daha demokratik olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Karatekin ve diğerlerinin (2010) araştırmasında, öğrencilerin anne ve baba eğitim düzeyine göre demokrasi algılarında genel olarak anne baba eğitim düzeyi yüksek öğrenciler lehine anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kuş (2012) araştırmasında, ilköğretim öğrencilerinin demokrasi algısı ölçeğinin tamamına ve tüm alt boyutlarına ait puanlarının anne ve baba eğitim düzeyi yüksek olan öğrenciler lehine anlamlı farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Sonuçlar, anne baba eğitim düzeyi yüksek olan öğrencilerin demokrasi algılarının daha yüksek olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Lise öğrencileri ile yapılan Akan'ın (2011) araştırmasında, baba eğitim düzeyi farklı olan öğrencilerin puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı görülmüştür. Benzer şekilde Atalay Kabasakal ve diğerlerinin (2015) çalışmasında, lise öğrencilerinin demokratik okul kültürü algılarının anne eğitim düzeyine göre farklılaştığı, ancak baba eğitim düzeyine göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yazıcı'nın (2011) sosyal bilgiler öğretmen adayları ile yaptığı çalışmada ise, demokratik değerlere sahip olma açısından anne eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir fark bulunmazken, baba eğitim düzeyine göre anlamlı bir fark bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Flanagan, Gallay, Gill, Gallay ve Nti'nin (2005) araştırmalarında, ebeveyn eğitiminin ergenlerin demokrasiyi doğru tanımlama becerileriyle olumlu yönde ilişkili olduğu; evde demokrasi ile ilgili güncel olayların tartışıldığı, paylaşıldığı ailelere sahip öğrencilerin, demokrasiyi daha doğru tanımladıkları görülmüştür. Yine aynı araştırmaya göre ebeveyn eğitiminin, ergenlerin demokrasi hakkındaki bilgileri üzerindeki etkileri, sadece evdeki deneyimlerini değil, aynı zamanda daha eğitilmiş aileler tarafından sunulan -örneğin çeşitli bilgi kaynaklarına ulaşma imkânları gibi- diğer öğrenme fırsatlarını da yansıtmaktadır. Çeşitli araştırmaların sonuçları, anne ve baba eğitim düzeyi yüksek olan öğrencilerin demokrasi algılarının genel anlamda yüksek olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada literatürdeki pek çok araştırma sonucundan farklı olarak anne eğitim düzeyine göre öğrencilerin okul ortamındaki demokrasi algılarında anlamlı farklılık bulunmayışı, eğitim düzeyi düşük annelerin de özellikle ailede verilen demokrasi eğitimi konusunda daha bilinçli ve tutarlı bir tutum sergilemeye başladıklarını düşündürmektedir.

Bir diğer bulgu, anne ve baba mesleğine göre öğrencilerin okul ortamındaki demokrasi algılarının anlamlı farklılık göstermediği şeklindedir. Ersöz ve Duruhan'ın (2015)

araştırmasında, öğrencilerin puanları arasında okulda katılım-etkinlik alt boyutunda, annenin çalışma durumuna göre anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Annesi ev hanımı olan öğrencilerin okuldaki etkinliklere katılım gösterme açısından daha aktif olduğu, çalışan annelerin çocuklarının diğerlerine göre katılım beklentilerinin daha yüksek olduğu için ölçekte daha düşük puanlar verdikleri görülmüştür. Annenin çalışma durumu değişkeni bakımından diğer alt boyutlarda anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu çalışmada, anne ve baba mesleği değişkeni öğrencilerin okul ortamındaki demokrasiyi algılamalarında belirleyici olmamıştır.

Diğer bir bulguya göre, öğrencilerin kardeş sayısı değişkeni ile okul ortamındaki demokrasi algıları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu sonucun literatürdeki çalışmalarla benzer olduğu söylenebilir. Atalay Kabasakal ve diğerlerinin (2015) çalışmasında, lise öğrencilerinin demokratik okul kültürü algılarının kardeş sayısı değişkenine göre, 1 ve 2 kardeşi olan öğrencilerin ölçek puanlarının 2'den fazla kardeşi olan öğrencilerin ölçek puanlarından daha yüksek olmasına rağmen anlamlı bir farkın olmadığı görülmektedir. Benzer şekilde, dokuz ve onuncu sınıf öğrencileriyle yürüttüğü araştırmasında Işıkgöz (2016) de kardeş sayısına göre öğrencilerin okuldaki demokratik okul kültürü algılarında anlamlı farklılık olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Yazıcı'nın (2011) sosyal bilgiler öğretmen adayları ile yaptığı çalışmada da kardeş sayısına göre anlamlı farklılık bulunmamıştır. Bu sonuçlar, ailede anne ve babalar tarafından kardeşlere yönelik sergilenen demokratik tutum ve davranışların, öğrencilerin okul ortamındaki demokrasi algılarında kardeş sayısına göre farklı bir algıya yol açmadığını göstermektedir.

Araştırmanın bir diğer bulgusu, öğrencilerin okul ortamındaki demokrasi algılarının ailede karar verme durumuna göre farklılık gösterip göstermediğini ortaya koymaktadır. Tüm alt boyutlarda ve toplam puanlarda "ailede kararı ortaklaşa veririz" diyen öğrencilerin puanlarının yüksek olduğu görülmektedir. Alt boyutlara göre incelendiğinde ise, okulda haklar ve görevler alt boyutunda "ailede kararı annem alır" ve "ailede kararı annem ve babam alır" diyenler ile "ailede kararı ortaklaşa alırız" diyen öğrencilerin okul ortamındaki demokrasi algıları arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. "Ailede kararı ortaklaşa alırız" diyen öğrencilerin okulda haklar ve görevler alt boyutundan daha yüksek puan aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Okulda öz değerlendirme ve okulda vatandaşlık eğitimi alt boyutlarında ve toplam puanda ise "ailede kararı annem alır" diyenler ile "ailede kararı ortaklaşa alırız" diyen öğrenciler

arasında ve “ailede kararı annem ve babam alır” diyenler ile “ailede kararı ortaklaşa veririz” diyen öğrencilerin puanları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Bal ve Yiğittir (2013), çalışmalarında benzer olarak öğrencilerin çoğunluğunun ailede kendi görüşlerinin alınmasını demokrasiye bir örnek olarak gösterdiklerini ortaya koymuştur. Dolayısıyla öğrencilerin aile ortamında karar süreçlerine dâhil olması, demokratik bir aile ortamını deneyimlemelerinde etkili olmakta, böylece öğrenciler katılım gösterme, sorumluluk alma ve ortaklaşa karar alma gibi davranışları demokratik davranış olarak benimseyebilmektedir.

Ailenin ortalama aylık geliri değişkenine ilişkin bulgular ise okulda haklar ve görevler alt boyutunda aylık geliri 0-2020 TL olanlar ile 8001 TL ve üzeri olanlar arasında anlamlı farklılık olduğunu göstermektedir. Ayrıca okulda öz değerlendirme alt boyutunda aylık geliri 0-2020 TL olanlar ile 8001 TL ve üzeri olanlar arasında ve aylık geliri 0-2020 TL olanlar ile 2021- 4000 TL olanlar arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Aynı ölçeğin kullanıldığı Ersöz ve Duruhan’ın (2015) çalışmasında, okulda katılım-etkinlik alt boyutunda aylık geliri 2000-4000 TL olan öğrencilerin, aylık geliri 4000 TL ve üzeri olan öğrencilere göre daha fazla puan aldığı, okulda haklar ve görevler alt boyutunda, aylık geliri 2000-4000 TL olan öğrencilerin, aylık geliri 1000 TL’den az olan öğrencilere göre daha yüksek puan aldığı tespit edilmiştir. Diğer alt boyutlarda ise istatistiksel olarak anlamlı fark ortaya çıkmamıştır. Karatekin ve diğerlerinin (2010) araştırmasında, öğrencilerin demokrasi algılarının aylık gelir durumuna göre farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Gelir seviyesi en yüksek olan öğrencilerin demokrasi algısı ölçeğinden aldıkları puan ortalamalarının da en yüksek olduğu görülmektedir. Buna göre, gelir seviyesi en yüksek olan öğrencilerin demokratik değerleri daha doğru algıladıkları söylenebilir. Kuş’un (2012) çalışmasında, ilköğretim öğrencilerinin demokrasi algısı ölçeğinin tüm alt boyutlarına ve tamamına ait puanları ailenin aylık gelir durumu değişkenine göre geliri yüksek olan öğrenciler lehine anlamlı farklılık göstermektedir. Atalay Kabasakal ve diğerlerinin (2015) çalışmasında, lise öğrencilerinin demokratik okul kültürü algısının, ailenin aylık gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Gruplara ait ortalama ölçek puanları incelendiğinde, üst gelir düzeyinde olan öğrencilerin, alt gelir düzeyinde olan öğrencilere göre okul ortamlarını daha demokratik olarak algıladıkları söylenebilir. Kaldırım’ın (2005) okulların sosyoekonomik düzeyi değişkeni ile öğrencilerin demokrasi kavramına ilişkin algıları

arasındaki ilişkiyi incelendiği çalışmasının sonuçlarına göre; eşitlik, siyasi partiler ve özgürlük alt boyutlarında anlamlı bir fark olmadığı, millî egemenlik alt boyutunda ise üst sosyoekonomik düzey okul öğrencilerinin demokrasi kavramını daha doğru algıladığı görülmüştür. Akan'ın (2011) araştırmasında ise, aylık gelir düzeyi farklı olan lise öğrencilerinin demokrasi bilinci açısından puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı görülmüştür. Akın ve Özdemir'in (2009) çalışmalarında, öğretmen adaylarının demokratik değerlerinin aylık ortalama harcama miktarına göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Benzer şekilde Yazıcı'nın (2011) sosyal bilgiler öğretmen adayları ile yaptığı çalışmada, gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı fark bulunmamıştır. Görüldüğü üzere, pek çok araştırmada demokrasi algısı açısından gelir düzeyi yüksek ailelere sahip öğrenciler lehine anlamlı bir fark ortaya çıkarken bazı araştırmalarda ailenin gelir düzeyi anlamlı farklılığa neden olmamıştır. Bu sonuçlar, yüksek gelir düzeyine ve bunun getirdiği çeşitli imkânlarla sahip olan öğrencilerin demokrasi algılarının yüksek olduğunu ancak gelir düzeyi değişkeninin tek başına yeterli ve etkili olamayabileceğini göstermektedir.

Bir diğer bulgu ise okulda sanat, spor vb. çeşitli faaliyetlerde aktif görev alan öğrencilerle görev almayan öğrencilerin demokrasi algılarının farklılaştığını ortaya koymaktadır. Faaliyetlere katılan öğrencilerin puan ortalamalarının katılmayanlara kıyasla daha yüksek olduğu, okulda haklar ve görevler ve okulda öz değerlendirme alt boyutlarında ve toplam puanda okuldaki faaliyetlere aktif katılanlar ile katılmayanlar arasında anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Vieno ve diğerleri (2005) etkinlik düzenlemeye katılımı bir demokratik okul uygulaması olarak değerlendirmekte, demokratik okul iklimi algısı ve okulda topluluk duygusunun oluşmasında önemli rol oynadığını belirtmektedir. Akın ve Özdemir'in (2009) çalışmalarında, öğretmen adaylarının demokratik değerlerinin sivil toplum kuruluşlarına üyelik değişkenine göre, sivil toplum kuruluşlarına üye olanlar lehine tüm alt boyutlarda anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmüştür. Doğanay ve Sarı'nın (2009) çalışmalarında ise, vatandaşlık algısı açısından okuldaki sosyal kulüplerde görev alan ve almayan öğrencilerin puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. İlköğretim öğrencilerinin genel anlamdaki demokrasi algılarının incelendiği Kuş'un (2012) çalışmasında da okulda aktif görev alma değişkenine göre demokrasi algısı ölçeğinin tüm alt boyutlarında ve toplam puanlara göre anlamlı farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonuçları, ilgili literatürle uyumlu olarak okuldaki çeşitli etkinliklere aktif

katılım gösteren öğrencilerin okul ortamındaki demokrasi algılarının yüksek olduğunu ancak öğrencilerin demokrasi algıları üzerinde tek başına yeterli olmadığını ortaya koymaktadır.

5.1.2. Nitel Bulgulara İlişkin Tartışma ve Sonuç

Araştırmanın nitel bulguları, öğrencilerin okuldaki deneyimleri doğrultusunda demokrasiye ilişkin algılarını ortaya koymak için kullandıkları metaforlarda demokrasi kavramını; terazi, ağaç, hayat, insan, resim tablosu ve kuş gibi nesnelere benzettiklerini ve benzetme gerekçelerinde eşitlik, adalet, seçim gibi kavramları öne çıkardıklarını göstermiştir. Öğrencilerin demokrasiyi anlatırken seçtikleri renklere bakıldığında, başta kırmızı olmak üzere; yeşil, siyah-beyaz, gri, beyaz ve mavi gibi renklerin öne çıktığı ve bu renkleri ifade etme gerekçelerinin özgürlük, çoğulculuk, farklılıklara saygı ve eşitlik gibi kavramlara işaret ettiği görülmektedir. Öğrencilerin kullandıkları kelime ilişkilendirmelerinde, demokrasi ile ilgili kullandıkları metaforlarda anlatmak istediklerine benzer şekilde; eşitlik, adalet, seçim ve ortak karar gibi kavramları öne çıkardıkları belirlenmiştir.

Ortaokul yedinci ve sekizinci sınıf öğrencileri ile yapılan çalışmalardan Gürbüz ve Gündüz'ün (2011) araştırmasında, öğrencilerin demokrasinin unsurları içerisinde en çok “özgürlük” kavramına ilişkin ifadelere katıldıkları, katılımlarının en az olduğu kavramın ise “demokrasi eğitimi” olduğu görülmüştür. Dündar (2012) çalışmasında öğrencilerin kullandığı metaforlarda; kurallar, birlikte yaşama, eşitliğin sembolü kategorilerine ulaşmıştır. En çok tercih edilen metafor gökkuşağı olup, farklılıkların bir arada olması yönüyle açıklanmıştır. Bu araştırmaya benzer şekilde, Sadık ve Sarı'nın (2012) çalışmasında, öğrencilerin demokrasiyi daha çok eşitlik, özgürlük ve adalet kavramlarıyla eş anlamlı bir yönetim biçimi olarak algıladıkları görülmüştür. Karatekin ve Elvan'ın (2016) araştırmasında, öğrencilerin zihinlerinde demokrasi kavramıyla ilgili hiyerarşik bir yapının olduğu, demokrasiyi daha çok insan hakları, hukuk, devlet ve devlet yönetimi gibi kavramlarla ilişkilendirdikleri; Atatürk ve ilkeleri, vatandaşlık ve değer gibi kavramlarla ise daha az ilişkilendirdikleri görülmüştür.

Ortaokul öğrencilerinin yanı sıra öğretmen adayları ile yapılan çalışmalar da mevcuttur. Gömleksiz ve diğerlerinin (2012) sosyal bilgiler öğretmen adayları ile yaptıkları araştırma sonucunda; eşitlik/özgürlük, çeşitliliği barındırma, kargaşa ve

zayıflık, gereklilik ile ulaşılamama gibi beş ayrı kavramsal kategori elde edilmiştir. Yağan Güder ve Yıldırım'ın (2014) okul öncesi öğretmen adayları ile yaptıkları çalışmada demokrasi kavramına ilişkin; özgürlük, farklı düşüncelerin bir arada bulunması, işbirliği, yaşamsal önem taşıması, eşitlik-adalet, inisiyatife bağlı değişebilme, imkânsızlık gibi dokuz farklı kategori ortaya çıkmıştır. Bu araştırmaya benzer şekilde, öğretmen adayları en fazla eşitlik- adalet kategorisinde metafor oluşturmuşlar, en sık tekrarlanan metafor ise terazi olmuştur. Demokrasi kavramının en çok ülke yönetimi ve siyaset boyutu ile ele alındığı sonucuna ulaşılmıştır. Kartal ve diğerlerinin (2018) çalışmalarında, Türkiye ve Polonya'da öğrenim gören sınıf öğretmeni adayları arasında demokrasi algısı açısından en temel benzerliğin, "özgürlük" kavramında olduğu, her iki grupta da "vatandaş/insanlar" unsurunun ön plana çıktığı görülmektedir. Her iki grupta öne çıkarılan kavramsal farklılıklara bakıldığında ise, Türkiye'deki öğretmen adaylarının "eşitlik" ilkesini ön plana çıkardıkları, Polonya'daki öğretmen adaylarının ise "anayasa/kurallar" ilkesini ön plana çıkardıkları görülmüştür.

Öğrencilerin aile ve okuldaki demokratik yaşantılarına ilişkin ortaya çıkan olumlu ve olumsuz algıları; katılımcılık, haklar, eşitlik, dayanışma ve sorumluluk kavramlarını öne çıkarırken demokrasi yaşantılarının etkilerine ilişkin algıları; mutluluk, güven, özgürlük, önemsenme, rahatlık, haksızlık, ayrımcılık, başarısızlık ve insan ilişkilerinin zayıflaması kavramlarını öne çıkarmıştır. Bu kavramların büyük çoğunluğu literatürde de vurgulandığı üzere demokrasinin içerdiği temel kavramlar arasında olduğundan öğrencilerin doğru bir demokrasi algısına sahip oldukları söylenebilir. Ailede kararların ortak alınması, öğrencilerin görüşlerinin alınması, kardeşlere eşit davranılması ve aile içindeki işbölümü ve dayanışma gibi deneyimler öğrencilerde demokratik davranmaya ilişkin bir öğrenme olarak dikkat çekmektedir. Ailede bu demokratik yaşantılara sahip öğrenciler okulda da benzer davranışları görmeyi beklemektedir. Benzer şekilde Bal ve Yiğittir'in (2013) çalışmalarında, öğrencilerin çoğunluğunun ailede kendi görüşlerinin alınmasını ve okulda başkanlık seçimlerini demokrasi uygulamalarına örnek olarak verdikleri görülmüştür.

Özellikle eşitlik ve hak ile ilgili deneyimlerine bakıldığında öğrencilerin sıklıkla okulda yapılan seçimlerden söz ettiği görülmektedir. Bu durum uygulamadan kaldırılmış olan DEOMP'nin öğrencilere bir seçim etkinliği yaşatması ve oy kullanma hakkını kullanmalarını sağlaması bakımından oldukça etkili bir deneyim olduğunu

düşündürmektedir. Kurumsallaşmış okul demokrasisi uygulamasının en belirgin örneği, öğrenci katılımını sağlayan yapılar oluşturmaları yönüyle birçok ülkede var olan öğrenci meclisleridir (BM, 1989). Okul meclisleri, vatandaşlığın müfredatın yasal bir parçası haline getirilmesinin bir yolu olarak orta öğretim düzeyindeki okullarda “vatandaşlığı” teşvik etmek için uygun bir araç olarak görülmektedir (Cotmore, 2004). Ayrıca öğrenci meclisleri, okullarda seçim prosedürlerinin ve resmî bir temsiliyetin deneyimlenmesi ve öğrencilerin karar alma sürecine katılımlarını sağlayan resmî bir seçenek sunmaktadır (Solhaug, 2018). Okulda yapılan seçimlerde seçim sürecinin bir parçası olmak öğrencilere demokratik bir hak olarak okul yönetimine katılma deneyimi de sunmaktadır. Saha ve Print’in (2010) araştırmalarında, okul seçimlerinde oy vermenin bir yetişkin olarak oy vermeye hazır hissetme ve vatandaş olarak ülkedeki seçimlerde oy vermeye kararlı olmakla ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanında, oy kullanma ve aday belirleme sürecindeki öğretmenlerin ve okul idarecilerinin gösterdiği adaletli ya da adaletsiz tutumlar öğrencilerin okulu demokratik algılamalarında etkili olmuştur. Lenzi ve diğerlerinin (2014) araştırma sonuçlarına göre, yüksek düzeyde demokratik okul iklimi, daha yüksek düzeyde vatandaşlık sorumluluğu ile ilişkili bulunmuştur. Vatandaşlıkla ilgili tartışmaların ve okulda algılanan adaletin bu ilişkiyi ortaya çıkardığı sonucuna ulaşılmıştır. Crick (1998) çalışmasında, soyut bir kavram olan demokrasinin okulda seçimler organize edilerek, öğrencileri karar alma süreçlerine katarak ve özellikle okul öğrenci meclislerini aktif hale getirerek sürekli tekrar eden etkinlikler ve yaşantılar yoluyla öğretilebileceğini belirtmiştir. Gömleksiz ve diğerlerinin (2010) araştırmasının sonuçlarına göre hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin okul öğrenci meclisi uygulamalarını olumlu, yararlı ve etkili buldukları görülmüştür. Benzer şekilde Bilge ve Akbaba’nın (2014) çalışmalarında, yönetici, öğretmen ve öğrencilerin DEOMP’nin amaçları ile ilgili olumlu görüşlere sahip oldukları ve okul yönetimi tarafından alınacak her türlü karara öğrencilerin etkin katılımlarının sağlanması gerektiği gibi sonuçlara ulaşılmıştır. Vieno ve diğerlerinin (2005) çalışmaları da okul topluluk duygusunun oluşmasında öğrencilerin kural koymaya ve etkinlik düzenlemeye katılımı gibi demokratik okul uygulamalarının oynadığı rolün son derece önemli olduğunu göstermektedir.

Nitel bulgular, sınıf içinde öğretmenin söz hakkı verirken eşit davranmasının da öğrencide demokratik bir ortamda öğrenim gördüğü algısını yarattığını ortaya

koymaktadır. Okulda demokratik bir atmosfer yaratmanın potansiyel olarak en kapsamlı yolu, sınıfta demokratik bir kültür yaratmaktır. Olumlu, elverişli bir sınıf kültürü, demokratik vatandaşlık eğitimi için önemli bir faktördür çünkü belirli bir düzeyde, öğrencilerin demokratik becerilerini deneyimleyebilecekleri ve uygulayabilecekleri bir güven atmosferi oluşturur (Print ve diğerleri, 2002). Demokratik sınıf iklimi, demokratik tutumların içselleştirilmesi açısından çok önemli bir etkiye sahiptir. Bu tarz sınıf ortamları, öğrencilerin demokratik değerlerin ve uygulamaların avantajlarını anlamalarına yardımcı olmakta ve demokratik anlayışı benimseme fırsatı vermektedir (Hahn, 1999; Perliger ve diğerleri, 2006). Sadık ve Sarı'nın (2012) çalışmasında, öğrencilerin demokrasiyi içselleştirebilmeleri için demokrasinin sınıfta ve okulda uygulanmasının, demokrasinin ne olduğu hakkında bilgi vermek yerine demokratik davranış ve beceriler kazanmaya önem verilmesinin ve öğrencilerin gerçekten rol alacakları aktif öğrenme ortamları oluşturulmasının önemi vurgulanmaktadır. Gündoğdu'nun (2001) çalışmasında yer alan öğretmenler öğrencilere verdikleri demokrasi eğitiminde, saygı ve sevgiyi öğretmeye, barış eğitimi vermeye, karakter eğitimine, öğrencilerin seçimlere katılmalarına, sınıf ve okul kurallarına uymalarını sağlamaya ve sorumluluklarını yerine getirmeye önem vermeye çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca sınıf içerisinde daha çok tartışma, beyin fırtınası, drama gibi öğrencilerin aktif katılımını sağlayan yöntem ve tekniklere yer verdikleri ve bunların yanında okulda sosyal etkinliklere önem verdikleri belirlenmiştir.

Öğrencilerin demokrasi yaşantılarının etkilerine ilişkin algılarında özellikle okul ortamındaki demokrasi yaşantılarını öne çıkardıkları görülmektedir. Öğrenciler kendi fikirlerinin ve kararlarının önemsendiği bir okul ortamını demokratik bulduklarını, böyle bir okul ortamında kendilerini mutlu, güvende, rahat ve özgür hissettiklerini ifade etmişlerdir. Demokratik olmayan bir okul ortamında ise insan ilişkilerinin zayıflayacağını, haksızlığa ve ayrımcılığa uğrayacaklarını, başarının düşeceğini ve okuldan kaçmaların artacağını düşündüklerini belirtmişlerdir. Benzer şekilde, Vieno ve diğerlerinin (2005) çalışmalarında öğrencilerin demokratik bir okul ortamında öğrenci olmayı huzur verici, özgür ve güvende hissettirici bulmaları demokrasinin ve demokratik vatandaş yetiştirmenin önemini ortaya koymaktadır. Simó ve diğerlerinin (2016) araştırmalarında, demokratik bir okul ortamı oluşturulması sonucunda, öğrencilerin okulda kendilerini güvende ve rahat hissettiği, fikirlerini ifade edebildiği

görülmüştür. To'nun (2011) araştırmasında, demokratik aile ve okul ortamı ergenlerin psikolojik iyi oluşu ile ilişkili bulunmuştur.

Okulda demokrasi uygulamalarının tam olarak hayata geçirilemediğini ve okul demokrasisi önünde bazı engellerin olduğunu gösteren çalışmalar da mevcuttur. Balake ve diğerlerinin (2003) araştırmalarında, öğretmenlerin ders planlarında demokrasiyi de içinde barındıran vatandaşlık konusundaki temel kavramlara çoğunlukla yer verdikleri, buna karşın okullarda öğrencinin demokrasiyi yaşayabileceği yeterli bir ortam oluşturamadıkları ortaya çıkmıştır. Bunun sonucu olarak, öğrencilerin demokrasinin ilkelerini teorik olarak bilmelerine karşın bu ilkeleri yaşamlarında uygulayamadıkları belirlenmiştir. Thornberg ve Elvstrand (2012) tarafından yapılan diğer bir araştırmada ise süreksizlik, okul ve öğretmenin gücü sonucunda bilinçli demokratik katılımdan ziyade otoriteye uyumun teşvik edilmesi ve öğrenci itaati örüntüsü, öğretmene güce dayalı bir güven duyma, çocukların seslerini bastırma okul süreçleri ve öğretmenler tarafından yapılan adaletsiz tutarsızlıklar gibi okul demokrasisini engelleyen sınırlamaların olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç olarak, araştırmanın nicel bulgularına göre öğrenciler genel olarak okul yaşantılarında etkinliklere katılımlarının yüksek olduğunu, haklarının ve görevlerinin farkında olduklarını, öz değerlendirme anlamında okuldaki diğer kişilerin kendi davranışlarından memnun olduklarını ayrıca okulda yüksek düzeyde vatandaşlık eğitimi aldıklarını düşünmektedirler. Bu durum öğrencilerin okul ortamındaki demokrasi algılarının genel anlamda yüksek olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Araştırmanın nitel bulgularında, öğrencilerin okul ortamındaki demokrasi algılarına ilişkin metafor ve kelime ilişkilendirmelerinde; eşitlik, adalet, seçim ve ortak karar gibi kavramları öne çıkardıkları, öğrencilerin aile ve okul ortamındaki demokrasi yaşantıları algılarında; katılımcılık, haklar, eşitlik, dayanışma ve sorumluluk kavramlarının öne çıktığı, öğrencilerin demokrasi yaşantılarının etkilerine ilişkin algılarında ise; mutluluk, güven, özgürlük, önemsenme, rahatlık, haksızlık, ayrımcılık, başarısızlık ve insan ilişkilerinin zayıflaması gibi olumlu ve olumsuz kavramların öne çıktığı görülmüştür. Öğrencilerin demokrasinin temel kavramlarına ilişkin pek çok kavrama değinmiş olmaları doğru bir demokrasi algısına sahip olduklarını göstermektedir. Bu sonuçlara göre, araştırmanın nicel ve nitel bulgularının genel anlamda birbiri ile uyumlu ve birbirinin destekleyicisi olduğu söylenebilir.

5.2. Öneriler

Demokrasi, günümüz dünyasında en çok kabul gören bir yönetim anlayışı ve daha geniş anlamı ile bir yaşama biçimidir. Demokrasiyi yaşatabilmek, sürekli hale getirebilmek ve demokratik bir toplum düzeni oluşturabilmek ise demokrasiyi benimsemiş ve yaşama biçimine dönüştürmüş vatandaşlarla mümkündür. Demokratik bireyler, öncelikle ailede ve devamında okulda alacakları teorik ve uygulamalı bir demokrasi eğitimi ile yetiştirilebilir. Özellikle okulda, öğrencilerin demokrasiyi içselleştirebilmeleri için bazı derslerde demokrasinin teorik bilgisinin öğretilmesinin yanı sıra demokrasinin ilke ve değerlerinin yaşatıldığı, öğrencilerin aktif katılımlarının teşvik edildiği demokratik eğitim ortamlarına ihtiyaç vardır. Ancak böyle ortamlarda yetişen bireyler belli bir demokrasi algısına sahip, demokratik ilke ve değerleri benimsemiş, demokratik tutum ve davranışlar geliştirmiş vatandaşlardan oluşan bir toplum düzeni meydana getirebilirler.

Bu doğrultuda, araştırmanın ortaya koyduğu sonuçlardan da yola çıkarak yüksek düzeyde ve olumlu demokrasi algısına sahip bireyler yetiştirebilmek için aşağıdaki öneriler getirilmiştir.

- 1- Toplumsal yaşamda bireylerin demokrasiye ilişkin ilk algıları ve tutumları ailede şekillenmeye başlamaktadır. Bu nedenle özellikle anne ve babaların evde demokratik bir tutuma sahip olmaları, aile bireylerine karşı demokratik davranışlar sergilemeleri ve genel anlamda demokrasinin yaşatıldığı bir ev ortamı oluşturmaları büyük önem taşımaktadır. İlgili kurum ve kuruluşların desteğiyle özellikle anne ve babaların ailede verilecek demokrasi eğitimi konusunda daha bilinçli olmalarını sağlayabilecek eğitimler düzenlenebilir.
- 2- Aileden sonra programlı ve etkili bir demokrasi eğitiminin verilebileceği en önemli ortam okuldur. Bu nedenle okullar, öğrencilere sınıf içerisinde demokrasinin teorik olarak öğretildiği eğitim kurumları olarak kalmamalı, sınıf içinde ve dışında demokrasinin ilke ve değerlerinin yaşatılarak benimsetildiği eğitim ortamları olma amacını taşımalıdır. Okulda düzenlenen her türlü etkinlik ve karar verme süreçlerine öğrencilerin aktif katılım göstermelerine olanak sunulmalı ve desteklenmelidir.

- 3- Okul idarecileri, okul topluluğunu ilgilendiren tüm kararlarda başta öğretmenler olmak üzere tüm okul personelinin, öğrencilerin ve velilerin görüşlerini alarak onları karar alma süreçlerine dâhil etmeli böylece tüm paydaşların okul yönetimine katkı sunmasını sağlamalıdır.
- 4- Öğretmenler, öğrencilerin kişisel gelişimlerini destekleyebilmek, sosyalleşmelerini sağlamak ve onlara demokrasinin ilke ve değerlerini benimsetebilmek için sınıf içinde ve dışında öğrenci merkezli ve onların aktif katılımına dayalı yöntem ve teknikler kullanmalı, onlara çeşitli görev ve sorumluluklar yükleyerek teorik ve uygulamalı bir demokrasi eğitimi vermelidirler.
- 5- Okul idarecileri ve öğretmenler, öğrencilerin kendilerini okulun bir üyesi olarak saygın ve değerli hissetmelerini ve okula karşı aidiyet duygusu geliştirebilmelerini sağlamak amacıyla tüm öğrencilere karşı eşit ve adil bir tutum sergilemelidirler.
- 6- Kısa bir süre önce uygulamadan kaldırılan DEOMP veya benzer uygulamalar içeren demokrasi eğitimi projeleri, geleceğin etkin vatandaşları olacak öğrencilere okul ortamında gerçek bir seçim deneyimi yaşatması, oy kullanma alışkanlığı kazandırması ve öğrenci katılımını teşvik eden olanaklar sunarak okul demokrasisini güçlendirici bir rol oynaması bakımından tekrar uygulamaya konmalı, eksik veya aksayan yönleri varsa zaman içinde düzeltilerek kalıcı hale getirilmelidir.
- 7- Demokrasi ile ilgili ünite, konu ve kazanımlar içermesi bakımından ortaokul beşinci, altıncı ve yedinci sınıf Sosyal Bilgiler ve sekizinci sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersleri öğretim programlarının ve benzer nitelikteki diğer derslerin içerikleri düzenlenerek teorinin yanı sıra daha çok uygulamaya yönelik bir demokrasi eğitimi anlayışı benimsenmeli ve başta sosyal bilgiler öğretmenleri olmak üzere tüm branşlardaki öğretmenlerin katkısı ile okuldaki demokrasi kültürünü geliştirecek çalışmalar yürütülmelidir.
- 8- Okulda demokrasiyi işler hale getirme noktasında okul idarecilerine ve özellikle de öğretmenlere büyük görevler düşmektedir. Okulda demokrasi kültürü oluşturmaya ve bunu sürekli kılmaya yönelik, demokrasinin

olmazsa olmazı olan çeşitli sivil toplum kuruluşlarının da katkısı ile hizmet içi eēitimler ve seminerler düzenlenmeli, yönetici ve ēretmenlerin bu konudaki farkındalıkları arttırılmalıdır.

- 9- Algılarımız tutum ve davranışlarımıza yön vermektedir. Bu nedenle özellikle okul ortamındaki demokrasi algısını ve benzer deēiřkenleri ortaya koymaya yönelik tüm okul kademelerinde ve farklı örneklemelerde daha fazla sayıda nicel ve nitel araştırmalar yapılmalı, bu araştırmaların sonuçları okullarımızda demokrasi kültürünün yerleşmesine katkı sunacak şekilde ilgili kurumlar, okul idarecileri ve ēretmenler ile sürekli olarak paylaşılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Ajzen, I. (2001). Nature and operation of attitudes. *Annual Review of Psychology*, 52, 27-58.
- Akan, Y. (2011). *Ortaöğretimde okuyan öğrencilerin demokrasi bilinci (Sakarya ili örneği)*. (Yüksek lisans tezi). YÖK ulusal tez merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 328015).
- Akın, U. ve Özdemir, M. (2009). Öğretmen adaylarının demokratik değerlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi: Eğitim bilimleri fakültesi örneği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 42(2), 183-198.
- Allen, L. (1999). Teachers in a changing culture: Building democratic schools. *Management in Education*, 13(1), 18-19.
- Apple, M. W. ve Beane, J. A. (2016). *Demokratik okullar: Güçlü eğitimden dersler*. (Çev. Mediha Sarı) Ankara: Dipnot Yayınları.
- Arblaster, A. (1999). *Demokrasi* (Çev. N. Yılmaz). Ankara: Doruk Yayıncılık.
- Atalay Kabasakal, K., Şahin, S. G., Kelecioğlu, H., Gelbal, S., Atar, B., ve Doğan, N. (2015). Lise öğrencilerinin demokratik okul kültürü algılarının incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 21(2), 247-270.
- Bacanlı, H. (2007). *Eğitim psikolojisi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Bakır, K. (2015). *Demokratik eğitim: John Dewey'in eğitim felsefesi üzerine*. Ankara: Pegem Akademi.
- Bal, M. S. ve Yiğittir, S. (2013). İlköğretim ve ortaöğretim öğrencilerinin demokrasi algılarının incelenmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (14), 195-220.
- Balake, S., Barady, T. and Sanchez, S. (2003). Enculturation of democratic principles in the young: A vision of equity education in public schools. *Educational Research Quarterly*, 28(1), 48-59.
- Bektaş, Ö. (2019). Sosyal bilimler ve sosyal bilgiler. R. Turan ve T. Yıldırım (Yay. Haz.), *Sosyal Bilgilerin Temelleri*, (s. 1-32), Ankara: Anı Yayıncılık.
- Biesta, G. (2007). Education and the democratic person: Toward a political conception of democratic education. *Teachers College Record*, 109(3), 740-769.
- Biesta, G. J. J. (2011). *Learning democracy in school and society*. Rotherdam Sense Publishers.
- Bilen, M. (1993). *Plandan uygulamaya öğretim*. Ankara: TAKA Matbaacılık, Yayıncılık, Sanayi ve Ticaret A.Ş.
- Bilge, A. ve Akbaba, A. (2014). İlköğretim okulları yönetici, öğretmen ve öğrenci temsilcilerinin demokrasi eğitimi ve okul meclisleri projesine ilişkin görüşleri. *Millî Eğitim Dergisi*, 44(202), 76-100.
- BM (1989). United Nations Convention on the Rights of the Child. Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution

44/25 of 20 November New York //www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx adresinden elde edildi.

- Burcu, E. (1998). Gençlik teorilerinin sınıflandırılmasına ilişkin bir çalışma. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 1(1-2), 105-136.
- Büyükkaragöz, S. ve Kesici, Ş. (1996). Öğretmenlerin hoşgörü ve demokratik tutumları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 2(3), 353-365.
- Büyükdüvenci, S. (1990). Demokrasi, eğitim ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakülte Dergisi*, 23(2), 583-597.
- Büyükkaragöz, S. (1990). *Demokrasi eğitimi*. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı.
- Büyükkaragöz, S. ve Çivi, C. (1999). *Genel öğretim metotları* (10. Baskı). İstanbul: Beta Yayın Dağıtım.
- Can, Y. (2007). Demokratik değerlerin benimsenmesinde sosyal çevre faktörü. *Sosyoloji Dergisi*, 18, 15-39.
- Carlson, D. (2005). Hope without illusion: Telling the story of democratic educational renewal. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 18(1), 21-45.
- Cılga, İ. (2001). Demokrasi insan hakları kültürü ve çocuk hakları. *Millî Eğitim Dergisi*, 151, 69-73.
- Cotmore, R. (2004). Organisational competence: the study of a school council in action. *Children & society*, 18(1), 53-65.
- Creswell, J. W. and Plano Clark, V. L. (2011). *Designing and conducting mixed research methods*. Thousand Oaks: Sage.
- Crick, B. (1998). *Education for Citizenship and the teaching of democracy in schools: Final Report of the Advisory Group on Citizenship*, QCA: London
- Çağdaş, T. (2009). *1924-1961-1982 Anayasalarının özellikleri*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Çakıcı, S. (2016). *Demokrasi, demokrasinin tarihçesi ve demokrasi türleri*. S. B. Demir (Yay. Haz.), Vatandaşlık Bilgisi, (s. 14-34). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çakıcı, S. (2016). *Türk anayasa tarihi*. S. B. Demir (Yay. Haz.). Vatandaşlık Bilgisi (s. 60-93). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çakmak, Z. ve Kara, C. (2019) *Sosyal bilgiler ve felsefe*. R. Turan ve T. Yıldırım (Yay. Haz.), Sosyal Bilgilerin Temelleri, (s. 68-95). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çamkerten, F. (2001). *Okul öncesi eğitimde uygulanan program ve çocukların demokratik davranışları ile öğretmenlerin demokratik tutum ve davranışları arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi*. (Yüksek lisans tezi). YÖK ulusal tez merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 100179).
- Çiftçi, A. S. (2015). *İlkokul öğretmenlerinin sınıf yönetim tarzları ve demokratik değerlere ilişkin görüşleri arasındaki ilişki* (Yüksek lisans tezi). YÖK ulusal tez merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 399329).

- Çiftçi, S. (2013). The relationships between students' attitudes towards social studies and their perceptions of democracy. *Educational Research and Reviews*, 8(3), 77-83.
- Çullu, M. S. ve Samancı, O. (2016). Çocuk eğitiminde demokrasi. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 79-84.
- Demir, M. K. (2010). Dört yıl arayla ilköğretim beşinci sınıf öğrencilerinin sınıf öğretmenlerinin demokratik davranışlar sergileme sıklığına ilişkin görüşleri. *Türk Eğitim Bilimleri*, 8, 21-40.
- Demirbolat, A. O. (1999). Demokrasi ve demokratik eğitim. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 18(18), 229-244.
- Demirtaş, H. (2008). İnsan hakları ve demokrasi eğitiminin önemi. *Eğitişim Dergisi*, 20, 1307-1785.
- Dewey, J. (2004). *Demokrasi ve eğitim* (Çev. T. Göbekçin). Ankara: Yeryüzü Yayınevi.
- Dewey, J. (2010a). *Okul ve toplum* (Çev. H. Avni Başman). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Dewey, J. (2010b). *Günümüzde eğitim* (Çev. Edt.: Bahri Ata ve Talip Öztürk). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Doğan, İ. (2001). *Modern toplumda vatandaşlık demokrasi ve insan hakları: İnsan haklarının kültürel temelleri*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Doğan, İ. (2004). *Toplum ve eğitim: Sorunları üzerinde felsefi ve sosyolojik tahliller*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Doğan, İ. (2007). *Vatandaşlık demokrasi ve insan hakları*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Doğan, M. (2019). *15 Temmuz kalkışma hareketi bağlamında ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin demokrasi algıları: Sakarya örneği*. (Yüksek lisans tezi). YÖK ulusal tez merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 536643).
- Doğanay, A. (2010). What does democracy mean to 14-year-old Turkish children? A comparison with results of the 1999 IEA civic education study. *Research Papers in Education*, 25(1), 51-71.
- Doğanay, A. ve Sarı, M. (2009). Lise öğrencilerinin vatandaşlık algılarına etki eden faktörlerin analizi. *I. Uluslararası Avrupa Birliği, Demokrasi, Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi Sempozyumu*. Uşak.
- Duman, B. (2008). Öğrenme- öğretme sürecindeki entelektüel şizofrenizm. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 287-321.
- Duman, T., Karakaya, N. ve Yavuz, N. (2011). *İnsan hakları ve demokrasi (Vatandaşlık bilgisi)*. Ankara: Data Yayınları.
- Duruhan, K. ve Ersöz, Y. (2013). Ortaokulda demokrasi algıları ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 6, 657-672.

- Dündar, S. (2013). Demokratik okulun bir unsuru olarak öğrencilerin karar süreçlerine katılımı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13(2), 853-875.
- Edgar, E., Patton, J. M. and Day-Vines, N. (2002). Democratic dispositions and cultural competency: Ingredients for school renewal. *Remedial and Special Education*, 23(4), 231-241.
- Edwards, C. H. (2008). *Classroom discipline and management*. (5th Edition). New Jersey: John Wiley and Sons Publishers.
- Ektem, I. S. ve Sünbül, A. M (2011). Öğretmen adaylarının demokratik tutumları üzerine bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31, 159-168.
- Emir, S. ve Kaya, Z. (2004). Demokrasi eğitimi ve okul meclislerine yönelik öğretmen görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(8), 69-89.
- Erdoğan, İ. (2001), *Sınıf yönetimi: Ders, konferans, panel ve seminer etkinliklerinde başarının yolları*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Erdoğan, M. (2017). *Anayasal demokrasi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ersoy, A. F. (2016). Vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersine ilişkin sosyal bilgiler öğretmenleri ve öğrencilerinin algısı. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(3), 67-83.
- Ersöz, Y. ve Duruhan, K. (2015). Okul ortamında demokrasi yaşantıları. *İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 2(3). 13-26.
- Ertürk, S. (1991) *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Yelkentepe Yayınları.
- Farrel, J. P. (1998). Democracy and education: Who gets to speak and who is listened to?. *Curriculum Inquiry*, 28(1), 1-7.
- Flanagan, C. A., Gallay, L. S., Gill, S., Gallay, E., and Nti, N. (2005). What does democracy mean? Correlates of adolescents' views. *Journal of Adolescent Research*, 20(2), 193-218.
- Genç, S. Z. (2006). Demokratik kazanımların gerçekleştirilmesinde ilköğretim öğretmenlerinin etkililiğinin değerlendirilmesi. *Millî Eğitim*, 171, 43-53.
- Gjorgjeva, E. P. (2010). Democratic society and moral education. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2(2), 5635-5640.
- Gollob, R., Krapf, P., Weidinger, W. and Olafsdottir, Ö. (2010). *Educating for democracy: Background materials on democratic citizenship and human rights education for teachers* (Vol. 1). Council of Europe. http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/09/EDC_HRE_Volume_I_Educating_for_democracy.pdf adresinden elde edildi.
- Gökçe, E. (2000). İlköğretimde okul ve aile işbirliğinin geliştirilmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(7), 204-209.
- Gömleksiz, M. N. ve Cüro, E. (2011). Demokratik yurttaşlık eğitimi bağlamında okul öğrenci meclisleri. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(40), 61-79.

- Gömlüksiz, M. N. ve Çetintaş, S. (2011). Öğretmen adaylarının demokratik tutumları (Fırat, Dicle, 7 Aralık, Cumhuriyet ve Erzurum Üniversiteleri Örneği). *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17, 1-14.
- Gömlüksiz, M. N., Kan, A. Ü. ve Öner, Ü. (2012). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bir değer olarak demokrasi kavramına ilişkin metaforik algıları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 10(24), 79-100.
- Gömlüksiz, M. N., Kan, A. Ü. ve Cüro, E. (2010). İlköğretimde demokrasi eğitime bir örnek: okul öğrenci meclisleri (Elazığ ili örneği). *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(2), 123-146.
- Gözler, K. (2014). *Türk anayasa hukuku dersleri*. Kocaeli: Ekin Kitabevi.
- Gözübüyük, Ş. (2013). *Anayasa hukuku*. Ankara: Turhan Yayınevi.
- Gözübüyük Tamer, M. (2011). Okulların demokratik ve katılımcı öğrenim ortamlarına dönüştürülmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 41(192), 7-25.
- Gözütok, F. D. (2004). *Öğretmenliği geliştirim*. Ankara: Siyasal Yayınevi.
- Gutok, G. L. (2001). *Eğitimin felsefi ve ideolojik temelleri* (Çev. N. Kale). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Güder, S. Y. ve Yıldırım, A. (2014). Okulöncesi öğretmeni adaylarının demokrasiye ilişkin metaforları. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (16), 151-170.
- Gül, G. (2012). Aile ve evlilik kurumu. Yavuzer, H. (Ed.) *Evlilik Okulu İçinde*, (s.9-20). (9. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi
- Gülen Morhayim, B. (2008). *Bir alternatif okul türü olan demokratik okula dair öğrenci yatkınlığının değerlendirilmesi*. (Yüksek lisans tezi). YÖK ulusal tez merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 226397).
- Gülmez, M. (1994). *İnsan hakları ve demokrasi eğitimi: Egemenlik insanındır*. Ankara: TODADE Yayınları.
- Gündoğdu, K. (2001). Bir durum çalışması: ABD’de demokrasi kavram ve kültürünün ilköğretim düzeyinde öğretilmesine ilişkin öğretmen görüşleri. *X. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi 2. Cilt*, 1223-1232. (7-9 Haziran 2001). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Gündüz, S. (2010). Devlet ve demokrasi. Recep Ercan (Yay. Haz.). *İnsan Hakları ve Demokrasi*, (38-71). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Güneş, F. (2007). *Yapılandırıcı yaklaşımla sınıf yönetimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Güneş, H. (2012). *Demokrasi ve demokratik eğitim: Örnek olaylarla*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Gürbüz, G. (2006). *İlköğretim 7. ve 8. Sınıflarda vatandaşlık bilgisi dersinde demokrasi eğitimi*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK ulusal tez merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 188035).

- Gürbüz, G. ve Gündüz, S. (2011). İlköğretim okulu öğrencilerinin demokrasi unsurları ile ilgili görüşleri (Bolu İli Gazipaşa İlköğretim Okulu Örneği). *TURAN: Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 3(12), 17-30
- Güven, İ. (1998). *Türkiye’de 1950-1980 yılları arasında örgün eğitimde yapısal değişme ve ideoloji arasındaki ilişkiler (ortaöğretim ve yükseköğretim açısından bir inceleme)*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Güven, M. (2008). Okul öncesinde demokrasi eğitimi ve çocuk haklarında eğitim ortamları. H. Deveci (Yay. Haz.), *Okul öncesinde demokrasi eğitimi ve çocuk hakları*, (s. 93-118). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Güven, M., Çam, B. ve Sever, D. (2013). Demokrasi eğitimi ve okul meclisleri projesi uygulamalarının ve kazanımlarının değerlendirilmesi. *Electronic Journal of Social Sciences*, 12(46).
- Güven, S. (2009). Demokrasi eğitimi. R. Turan ve H. Akdağ (Yay. Haz.). *Sosyal bilgiler öğretiminde yeni yaklaşımlar – I*, (s. 415-436). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Hahn, L. (1999). Citizenship education: An empirical study of policy, practices and outcome. *Oxford Review of Education*, 25, 231 – 250.
- Hançerlioğlu, O. (1996). *Toplumbilim Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hecht, Y. ve Ram, E. (2010). Demokratik eğitimde diyalog–dünyada birey. *Alternatif Eğitim E-Dergisi*, 1, 27-44.
- Hotaman, D. (2010). Demokratik eğitim: Demokratik bir eğitim programı. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 3(1), 29-42.
- Işıkgöz, E. (2016). A Study of Democratic School Culture Perceptions of Sport High School Students. *Educational Research and Reviews*, 11(7), 491-498.
- İflazoğlu, A. ve Çaydaş, E (2004). *Sınıf öğretmenliği anabilim dalında okuyan birinci sınıf öğrencileri ile dördüncü sınıf öğrencilerinin demokratik tutumları ile otoriteryen tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı*. İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Kaldırım, E. (2005). İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin demokrasi algıları, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(3), 143-162.
- Karaköse, H. (2004). *Siyasal düşünce tarihi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Karakütük, K. (2001). *Demokratik ve laik eğitim*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Karatekin, K. ve Elvan, Ö. (2016). 8. sınıf öğrencilerinin demokrasi kavramına ilişkin bilişsel yapıları. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(USBES Özel Sayı II), 1405-1431.
- Karatekin, K., Kuş, Z. ve Sönmez, Ö. F. (2010). İlköğretim öğrencilerinin demokrasi algıları. *IX. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu*, 89-95. Fırat Üniversitesi, Elazığ.

- Karatekin, K., Merey, Z. ve Kuş, Z. (2013). Öğretmen adayları ve öğretmenlerin demokratik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 21(2), 561-574.
- Karpat, K. H. (2010). *Türk demokrasi tarihi: Sosyal, kültürel, ekonomik temeller*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kartal, A., Öksüz, Y., Baba Öztürk, M. ve Güven Demir, E. (2018). Sınıf öğretmeni adaylarının demokrasi algısı: Polonya-Türkiye karşılaştırması. *İlköğretim Online*, 17(2), 562-579.
- Kaya, E. (2011). *İlköğretim 7. sınıf öğrencilerinin bazı demokrasi kavramları hakkındaki görüşleri ve yanılgıları (Aksaray örneği)*. (Yüksek lisans tezi). YÖK ulusal tez merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 280023).
- Kayri, M. (2009). Araştırmalarda gruplar arası farkın belirlenmesine yönelik çoklu karşılaştırma (post-hoc) teknikleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 51-64.
- Kepenekci, Y. (2003). Demokratik okul. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 44-53.
- Kılıç, A. (2015). *İlköğretim 8. sınıf vatandaşlık ve demokrasi dersindeki öğrencilerin kavram yanılgılarının incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Kıncal, R. Y. (2000). *Ailenin eğitimsel fonksiyonları*. [Çevrim-ici: <http://earsiv.atauni.edu.tr/xmlui/handle/123456789/722>] adresinden elde edildi.
- Kıncal, R. Y. ve Uygun, S. (2006). Demokrasi eğitimi ve okul meclisleri projesi uygulamalarının değerlendirilmesi. *Millî Eğitim Dergisi*, 171, 31-42.
- Kili, S. (1998). *27 Mayıs 1960 devrimi, kurucu meclis ve 1961 anayasası*. İstanbul: Boyut Yayınları.
- Kongar, E. (2002). *Demokrasi ve kültür*. (4. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kontaş, H. (2009). Demokrasi eğitiminde aile ve okulun rolü. *Uluslararası Avrupa Birliği, Demokrasi, Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi Sempozyumu*. Uşak Üniversitesi, Uşak.
- Korkmaz, E. (2017). Demokrasi ve kalkınmanın alt yapısı: Eğitim. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 72, 129-143.
- Korkmaz, H. E. (2013). *Okullarda demokratik eğitim ortamının gerçekleşmesine yönelik öğretmen algıları*. (Doktora tezi). YÖK ulusal tez merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 353148).
- Köse, E. (2009). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Demokrasi Anlayışlarının Değerlendirilmesi Erzurum İli Örneği. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17(3), 871-880.
- Köksal, H. (2019) İlköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programı. R. Turan ve T. Yıldırım (Yay. Haz.). *Sosyal Bilgilerin Temelleri*, (s. 1-32), Ankara: Anı Yayıncılık.

- Kubow, P. K. and Kinney, M. B. (2000). Fostering democracy in middle school classrooms: Insights from a democratic institute in Hungary. *The Social Studies*, 91(6), 265-271.
- Kuş, Z. (2012). *İlköğretim öğrencilerinin demokrasi algılarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. (Doktora tezi). YÖK ulusal tez merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 311081).
- LeCompte, M. D. and Goetz, J. P. (1982). Problems of reliability and validity in ethnographic research. *Review of Educational Research*, 52(1), 31-60.
- Lenzi, M., Vieno, A., Sharkey, J., Mayworm, A., Scacchi, L., Pastore, M. and Santinello, M. (2014). How school can teach civic engagement besides civic education: The role of democratic school climate. *American Journal of Community Psychology*, 54(3-4), 251-261.
- Maitles, H. and Gilrchrist I. (2006). Never too young to learn democracy!: A case study of a democratic approach to learning in a religious and moral education (RME) secondary class in the west of scotland. *Educational Review*, 58(1), 67-85.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- MEB (1949). *IV. Millî eğitim şurası*. http://ttkb.meb.gov.tr/secmeler/sura/4_sura.pdf adresinden erişildi.
- MEB (1973). *Millî eğitim temel kanunu: Kanun Numarası, 1739*.
- MEB (2004a). Okullarda demokrasi eğitimi ve okul meclisleri yönergesi. *Tebliğler Dergisi*. Eylül/2564.
- MEB (2004b). *Demokrasi eğitimi ve okul meclisleri kitapçığı*. Ankara: TBMM Basımevi.
- MEB (2004c). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı 4-7*. Ankara: MEB Yayınevi.
- MEB ve UNICEF (2015). *Okul öncesi eğitim ve ilköğretim kurumları standartları kılavuz kitabı*. https://tegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2015_04/09112933_kurumstandartlarklavuzkitap.pdf linkinden erişildi.
- MEB (2018a). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı 4-7*. Ankara: MEB Yayınevi.
- MEB (2018b). *T.C. inkılap tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programı (Ortaokul 8. Sınıf)*. Ankara: MEB Yayınevi.
- MEB (2019). <http://tegm.meb.gov.tr/www/temel-egitim-kurumlarinda-demokrasi-kulturunun-guclendirilmesi-projesi/icerik/536> Erişim Tarihi: 19.04.2020.
- Miser, R. (1991). Demokrasi eğitimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 24(1), 49-50.
- Morrison, K. A. (2008). Democratic classrooms: Promises and challenges of student voice and choice. *Educational Horizons*, 87(1), 50-60.

- Neuman, L. W. (2014). *Social research methods: Qualitative and quantitative approaches*. (Seventh Ed.). Essex: Pearson Education Limited.
- O'Brien, L. M. (2005). Social foundations of education and democracy: Teacher education for the development of democratically-oriented teachers. *Educational Foundations, Summer-Fall*, 33-44.
- Özbudun, E. (1989). Atatürk ve demokrasi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 5(14), 285-295.
- Özbudun, E. (2018). *Türk anayasa hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Özçelik, İ. ve Yavuz, N. (2011). *Atatürk ilkeleri ve inkılap tarihi*. (6. Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.
- Özdemir, G. (2013). Farklılıkların kesiştiği coğrafyalar için bir öneri: Radikal demokrasi. *Yönetim ve Ekonomi*, 20(1), 73-93.
- Özgüven, İ. E. (2001). *Ailede iletişim ve yaşam*. Ankara: PDREM Yayınları.
- Öztaşkın, Ö. B. ve İçen M. (2015). Ortaokul öğrencilerinin hoşgörü eğilimleri ile demokrasi algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(02).
- Öztürk, C. ve Otluoğlu, R. (2002). *Sosyal bilgiler öğretiminde edebi ürünler ve yazılı materyaller*. Ankara: Pegem A Yayınları.
- Patton, M. Q. (2005). *Qualitative Research*. New York: John Wiley and Sons, Ltd.
- Perlinger, A., Canetti-Nisim, D., and Pedahzur, A. (2006). Democratic attitudes among high-school pupils: The role played by perceptions of class climate. *School Effectiveness and School Improvement*, 17(1), 119-140.
- Perry, L. B. (2009). Conceptualizing education policy in democratic societies. *Educational Policy*, 23(3), 423-450.
- Poster, M. (1989). *Eleştirel aile kuramı*. (Çev. Hüseyin Tapınç), İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- Print, M., Ørnstrøm, S., and Nielsen, H. S. (2002). Education for democratic processes in schools and classrooms. *European journal of education*, 37(2), 193-210.
- Reichert, F., Chen, J. and Torney-Purta, J. (2018). Profiles of adolescents' perceptions of democratic classroom climate and students' influence: The effect of school and community contexts. *Journal of Youth and Adolescence*, 47(6), 1279-1298.
- Rousseau, J. J. (2020). *Toplum sözleşmesi*. (Çev. Sebahat Derin Atışkan). İstanbul: Karbon Kitaplar.
- Saha, L. J. and Print, M. (2010). Student school elections and political engagement: A cradle of democracy? *International Journal of Educational Research*, 49(1), 22-32.
- Sadık, F. ve Sarı, M. (2012). Çocuk ve demokrasi: İlköğretim öğrencilerinin demokrasi algılarının metaforlar aracılığıyla incelenmesi. *Uluslararası Cumhuriyet Eğitim Dergisi*, 1(1), 48-62.

- Samancı, O. (2016). Okul ve hayat başarısında ailenin rolü. Erzurum: Nitel Yayınları.
- Sarıçam, H. ve Özbey, A. (2018). Ortaokul öğrencilerinde demokrasi algısı, deontik adalet, toplumsal değerler algısı arasındaki ilişki. *Ege Eğitim Dergisi*, 19(1), 161-181.
- Sarıışık, Y. ve Tüzün, I. (2015). *Türkiye’de okullarda çocuk katılımı: Durum analizi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Schmidt, G. (2002). *Demokrasi kuramlarına giriş*. (Çev. M. E. Köktaş). Ankara: Vadi Yayınları.
- Schulz, W., Ainley, J., Fraillon, J., Kerr, D. and Losito, B. (2010). *ICCS 2009 International Report: Civic Knowledge, Attitudes, and Engagement among Lower-Secondary School Students in 38 Countries*. International Association for the Evaluation of Educational Achievement. Herengracht 487, Amsterdam, 1017 BT, The Netherlands.
- Selvi, K. (2008). Dünyada ve Türkiye’de demokrasi eğitiminin gelişimi. H. Deveci (Yay. Haz.), *Okul öncesinde demokrasi eğitimi ve çocuk hakları*, (s. 47-67). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Simó N., Parareda A. and Domingo L. (2016). Towards a democratic school: The experience of secondary school pupils. *Improving Schools*.19(3):181-196. Doi: [10.1177/1365480216631080](https://doi.org/10.1177/1365480216631080)
- Solhaug, T. (2018). Democratic schools—Analytical perspectives. *JSSE-Journal of Social Science Education*, 17(1), 2-12.
- Soydaş, S. ve Güven, B. (2009). Öğrencilerin hayat bilgisi dersinde demokrasi kavramı ile ilgili oluşturdıkları metaforların incelenmesi. In *International Symposium On Democracy and Democracy Education In Europe Proceedings*, (64–80). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Sönmez, V. (1985) *Program geliştirmede öğretmen el kitabı*. Ankara: Öğretmen Yayınları.
- Şişman, M. (2006). Eğitimde demokrasi ve sosyal adalet: Türkiye eğitim sisteminin değişmeyen miti. *Türk Eğitim Sisteminde Yeni Paradigma Arayışları Bildiriler Kitabı*, (s. 291-305), 4-5 Kasım. Ankara: Eğitim Bir-Sen Yayınları.
- Şişman, M. (2010). *Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Şişman, M., Güleş, H. ve Dönmez, A. (2010). *Demokratik bir okul kültürü için yeterlilikler çerçevesi*. 3(1), 167-182.
- Tan, M. (1989). Demokrasi eğitiminde boyutlar ve sorunlar. *Demokrasi İçin Eğitim*. Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.
- Tanilli, S. (2001). *Devlet ve demokrasi*. İstanbul: Say Yayınları.
- TDK (1974). *Eğitim terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişildi.
- TDK (2020). *Güncel Türkçe sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişildi.
- TDK (2005). *Türkçe sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.

- TDV (1992). *Demokrasi Nedir?* Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.
- Tezgel, R. (2006). *Demokrasi eğitimi ve okul meclisleri*. Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
- Thornberg, R. and Elvstrand, H. (2012). Children's experiences of democracy, participation, and trust in school. *International Journal of Educational Research*, 53, 44-54.
- To, K. L. S. (2011). *The role of democratic family and school environment in urban and rural Chinese adolescents' attitudes about children's rights and their psychological well-being* (Doctoral dissertation).
- Toper, T. (2007). *İlköğretim ikinci kademedeki demokrasi eğitimi: ikinci kademe öğretmenlerinin demokratik tutum ve davranışları sergileme düzeyleri*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kars.
- Touraine, A. (2002). *Demokrasi nedir?* (Çev. O. Kunal). İstanbul: YKY Yayınları.
- Uygun, O. (1996). *Türkiye'de demokrasi ve insan hakları*. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü İnsan Hakları ve Araştırma ve Derleme Merkezi.
- Üztemur, S., Dinç, E. ve İnel, Y. (2018). 8th Year Secondary School Pupils' Perceptions Democratic Values: A Phenomenological Analysis. *Bartın University Journal of Faculty of Education*, 7(3), 786-825.
- Vieno, A., Perkins, D. D., Smith, T. M. and Santinello, M. (2005). Democratic school climate and sense of community in school: A multilevel analysis. *American Journal of Community Psychology*, 36(3-4), 327-341.
- Woodruff, P. (2005). *First democracy: The challenge of an ancient idea*. New York: Oxford University Press.
- Yağan Güder, S. ve Yıldırım, A. (2014). Okulöncesi öğretmen adaylarının demokrasiye ilişkin metaforları. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(16), 151-170.
- Yağcı, E. (1998). Demokrasi ve eğitim. *Eğitim ve Bilim*, 22(107), 15-22.
- Yanıklar, C. ve Elyıldırım, Ü. Y. (2004). Demokrasi eğitimi ve pratik uygulamalar. *Çoluk Çocuk Dergisi*. 44, 27-29.
- Yazıcı, K. (2011). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının demokratik değerlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 36(159), 165-178.
- Yeşil, R. (2002). *Okul ve ailede insan hakları ve demokrasi eğitimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Yeşil, R. (2003). Demokratik eğitim ortamının insan hakları temeli, *G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(2), 45-54.
- Yeşil, R. (2004). İnsan hakları ve demokrasi eğitiminde yöntem. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 35-41.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri*. (9. Baskı) Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Nitel araştırma yöntemleri*. (10. Baskı) Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılman, M. (2006). *Demokrasimizin kültürel temelleri*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Yılmaz, K. (2013). İlköğretim öğrencilerinin vatandaşlık eğitimi ile ilgili temel kavramlara ilişkin algılarının incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(28-1), 453-463.
- Yoğurtcu, A. (2010). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin demokrasiye yönelik tutumlarının incelenmesi (Erzincan örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzincan.
- Young, I. M. (1999). *İletişim ve öteki: Müzakereci demokrasinin ötesinde*. (Çev. Zeynep Gürata, Cem Gürsel). İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.

EKLER

Ek 1. Kişisel Bilgi Formu

Sevgili Öğrenci,

Bu araştırma sekizinci sınıf öğrencilerinin okuldaki demokrasi algılarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Elde edilen veriler yalnızca araştırma kapsamında kullanılacaktır. Aşağıdaki sorulardan ve cümlelerden hiçbirisinin doğru ya da yanlış cevabı yoktur. Her sorunun cevabı ve her cümle ile ilgili görüş, kişiden kişiye değişebilir. Aşağıdaki durumların okuldaki demokrasi yaşantısı açısından ne sıklıkla gerçekleştiğini öğrenmek istiyoruz. Lütfen açıklamaları dikkatlice okuyup size uygun seçeneğe (X) işareti koyunuz. Katılımınız için teşekkür ederim.

Koray ÖZYİĞİT

Sosyal Bilgiler Eğitimi Yüksek Lisans Öğrencisi

korayozyigit35@gmail.com

1. Cinsiyetiniz nedir?

( ) Kız ( ) Erkek

2. Annenizin eğitim durumu nedir?

( ) Okur-Yazar Değil ( ) İlkokul ( ) Ortaokul ( ) Lise ( ) Üniversite
( ) Lisansüstü

3. Babanızın eğitim durumu nedir?

( ) Okur-Yazar Değil ( ) İlkokul ( ) Ortaokul ( ) Lise ( ) Üniversite
( ) Lisansüstü

4. Annenizin mesleği nedir?

( ) Memur ( ) Serbest meslek ( ) İşçi ( ) Esnaf ( ) Çiftçi ( ) Çalışmıyor
( ) Diğer

5. Babanızın mesleği nedir?

( ) Memur ( ) Serbest meslek ( ) İşçi ( ) Esnaf ( ) Çiftçi ( ) Çalışmıyor
( ) Diğer

6. Siz dahil kaç kardeşsiniz?

( ) 1 ( ) 2 ( ) 3 ( ) 4 ve üzeri

7. Önemli konularda aile içerisinde son kararı kim veya kimler verir?

( ) Annem ( ) Babam ( ) Annem ve Babam ( ) Aile içinde ortaklaşa

8. Ailenizin aylık ortalama geliri ne kadardır?

- ☐ 0-2020 TL   ☐ 2021-4000 TL   ☐ 4001-6000 TL   ☐ 6001-8000 TL
☐ 8001 TL ve üzeri

9. Okulda aktif olarak herhangi bir kulüp, grup veya takımda yer alıyor musunuz?

- ☐ Evet   ☐ Hayır

Cevabınız “Evet” ise hangi organizasyonda yer alıyorsunuz? (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz.)

- ☐ Bir spor takımında oynuyorum
☐ Sanat, müzik grubunda görevim var
☐ Tiyatro oynuyorum
☐ Okul meclisinde görevim var
☐ Okul gazete veya dergisine yazı ve şiir yazıyorum.
☐ Başka göreviniz varsa lütfen belirtiniz .....

Ek 2. Okulda Demokrasi Algıları Ölçeği

Cümlelerin karşısındaki yerlere çarpı işareti (X) koyarak işaretleyiniz. Bir cümleyi okuduktan sonra aklınıza ilk geleni işaretleyiniz <u>ve lütfen bütün cümleleri işaretlemeyi unutmayınız.</u>	Her zaman	Çoğu zaman	Orta sıklıkta	Nadiren	Hiçbir zaman
1. Okulda sınıf etkinlikleri hakkında karar verirken öğrencilerin de söz hakkı vardır.					
2. Okulda sosyal faaliyetler hakkında karar verirken öğrencilerin de söz hakkı vardır.					
3. Öğretmenler okulda hoşgörüsüyle öğrencilerin taleplerini karşılar.					
4. Öğretmenler öğrencileri ders içi etkinlikler kadar çeşitli sosyal etkinliklere de katılmaya teşvik ederler.					
5. Okul yönetimi okulun tüm öğrencilerine eşit mesafededir					
6. Öğrencilerle ilgili kararların çoğu okulda öğrencilerin katılımları ile alınır.					
7. Okulda gerektiğinde hakkımı ararım.					
8. Okulda ders içi etkinliklere katılımım					
9. Sınıf etkinliklerinde görevlerimi yerine getirmek için gerektiğinde öğretmenimden talepte bulunurum.					
10. Okulda gerektiğinde şikâyet hakkımı kullanırım					
11. Okulda ders dışı sosyal etkinliklere katılımım.					
12. Okulda problem çözmeye istekliyim					
13. Okulda ders içi çalışmalarda grup arkadaşlarıma liderlik yaparım.					
14. Okulda ders dışındaki davranışlarımdan diğer öğrenciler memnundur.					
15. Okulda ders içindeki davranışlarımdan öğretmenler memnundur.					

Cümlelerin karşısındaki yerlere çarpı işareti (X) koyarak işaretleyiniz. Bir cümleyi okuduktan sonra aklınıza ilk geleni işaretleyiniz <u>ve lütfen bütün cümleleri işaretlemeyi unutmayınız.</u>	Her zaman	Çoğu zaman	Orta sıklıkta	Nadiren	Hiçbir zaman
16. Okulda ders dışındaki davranışlarımdan öğretmenler memnundur.					
17. Okulda ders içindeki davranışlarımdan diğer öğrenciler memnundur					
18. Okul bana iyi bir vatandaş olmayı öğretir.					
19. Öğretmenler öğrencileri okulda kendi vatandaşlık görevlerini öğrenmeleri için teşvik eder.					
20. Öğretmenler okulda vatandaşlık haklarını öğrenmeleri için öğrencileri teşvik eder					

Ek 3. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Sevgili Öğrenci,

Bu araştırma sekizinci sınıf öğrencilerinin okuldaki demokrasi algılarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Elde edilen veriler yalnızca araştırma kapsamında kullanılacaktır. Bu sorulardan hiçbirisinin doğru ya da yanlış cevabı yoktur. Her soru ile ilgili görüş, kişiden kişiye değişebilir. Bunun için vereceğiniz cevaplar sizin kendi görüşünüzü yansıtmalıdır. Her soru ile ilgili görüşünüzü belirtirken dilediğiniz kadar düşünebilir, anlamadığınız yerleri sorabilirsiniz. Katılımınız için teşekkür ederim.

Koray ÖZYİĞİT

Sosyal Bilgiler Eğitimi Yüksek Lisans Öğrencisi

korayozyigit35@gmail.com

Cinsiyetiniz:

Annenizin eğitim durumu:

Babanızın eğitim durumu:

Annenizin mesleği:

Babanızın mesleği:

Siz dahil kardeş sayınız:

Ailenizin aylık ortalama geliri:

Önemli konularda aile içerisinde son kararı kim veya kimler verir?

Okulda aktif olarak herhangi bir kulüp, grup veya takımda yer alıyor musunuz? Alıyorsanız hangi organizasyon(lar)da görev alıyorsunuz?

SORULAR

1. Demokrasiyi ..... a/e benzetirim; Çünkü, ...
2. Demokrasiyi bir renkle anlatacak olsan hangi renk olurdu? Neden o rengi seçtiğini açıklar mısın?
3. Okulda demokrasi deyince aklına gelen ilk üç kelime nedir?
4. Aile ortamındaki hangi davranışları demokratik buluyorsun?
5. Okul ortamındaki hangi davranışları demokratik buluyorsun?
6. Demokratik bir okul ortamında öğrenci olmak .....
Çünkü, ...
7. Demokratik olmayan bir okul ortamında öğrenci olmak .....
Çünkü, ...

Ek 4. Etik Kurul İzni

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURUL KARARLARI

KARAR TARİHİ	TOPLANTI SAYISI	KARAR SAYISI
29.01.2019	1	2019 - 25

KARAR NO:
2019 - 25

Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü yüksek lisans öğrencisi Koray ÖZYİĞİT'in Dr. Öğr. Üyesi Murat Bayram YILAR danışmanlığında "Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Demokrasi Algılarının İncelenmesi (Antalya İli Örneği)" isimli yüksek lisans tezine ilişkin anket ve mülakat çalışmalarını içeren 5020 sayılı dilekçesi okunarak görüşüldü.

Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü yüksek lisans öğrencisi Koray ÖZYİĞİT'in Dr. Öğr. Üyesi Murat Bayram YILAR danışmanlığında "Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Demokrasi Algılarının İncelenmesi (Antalya İli Örneği)" isimli yüksek lisans tezine ilişkin anket ve mülakat çalışmalarının kabulüne oy birliği ile karar verildi.

Ek 5. İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nden Alınan Uygulama İzni

T.C.
ANTALYA VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 98057890-605.01-E.8723616

02.05.2019

Konu: Anket Uygulaması

Sayın; Koray ÖZYİĞİT
Dilek Recep Özer Ortaokulu- Döşemealtı/Antalya

İlgi :03/04/2019 tarihli dilekçeniz.

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi Koray ÖZYİĞİT'in "**Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Demokrasi Algılarının İncelenmesi (Antalya İli Örneği)**" adlı araştırmasını, Müdürlüğümüze Bağlı Muratpaşa, Konyaaltı, Kepez, Döşemealtı, Aksu İlçelerindeki Ortaokullarda uygulama isteği ile ilgili 03/04/2019 tarihli dilekçesi, İl Millî Eğitim Müdürlüğü Araştırma Değerlendirme ve İnceleme komisyonumuz tarafından, 29/04/2019 tarihinde incelenerek "**Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul ve Kurumlarda Yapılacak Araştırma, Yarışma ve Sosyal Etkinlik İzinlerine Yönelik İzin ve Uygulama Genelgesi**" gereğince uygun görülmüş olup, Müdürlüğümüzün 30/04/2019 tarihli ve 8626439 sayılı onayı ve uygulanacak veri toplama araçları onaylanarak ekte gönderilmiştir.

Araştırmanın bitiminde, sonuç raporunun bir örneğinin CD ortamında Müdürlüğümüz Ar-Ge bürosuna gönderilmesi hususunda;

Gereğini rica ederim.

Mehmet KARAKAŞ
Müdür Yardımcısı

EKLER:

1- Onay ve Ekleri (4 sayfa)

Antalya İl Millî Eğitim Müdürlüğü
Soğuksu Mah. Hamidiye Cad. MERKEZ/ANTALYA
E-posta: projeler07@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için: Mehmet KARAKAŞ Md. Yrd.
Tel: (0 242) 238 60 00
Faks: (0 242) 238 61 11

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 19af-c430-3f18-b3a7-6974 kodu ile teyit edilebilir.

Ek 6. Ölçeğin Kullanım İzni

Koray ÖZYİĞİT 22.04.2019

Alicılar: kduruhan ▾

Hocam merhabalar, ben Koray ÖZYİĞİT, Antalya'da Sosyal Bilgiler Öğretmeniyim. Yüksek Lisans tezimde veri toplama aracı olarak izin verirsiniz 'Ortaokulda Demokrasi Algıları Ölçeğinizi' kullanmak istiyorum. Ölçeği bana gönderebilerseniz sevinirim. Teşekkür ediyorum..

Kemal Duruh... 24.04.2019

Alicılar: ben ▾

Kullanabilirsin
Yayınlanan verilerde olması lazım

22 Nis 2019 Pzt 21:41 tarihinde Koray ÖZYİĞİT <korayozyigit35@gmail.com> şunu yazdı:

ÖZGEÇMİŞ

Koray ÖZYİĞİT, 7 Eylül 1989'da İzmir'in Çeşme ilçesinde doğdu. Çeşme Namık Kemal İlköğretim Okulu ve Sıdika-Kelâmi Ertan Y.D.A. Lisesi'ni bitirdikten sonra 2011 yılında Ankara Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği programından mezun oldu. Aynı yıl Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı'nda tezli yüksek lisansa başladı. 2013 yılından itibaren İstanbul, Şanlıurfa ve İzmir illerinde Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı çeşitli devlet ortaokullarında Sosyal Bilgiler Öğretmenliği yaptıktan sonra 2018 yılı Ocak ayında Antalya İli Döşemealtı İlçesinde bulunan Dilek-Recep Özer Ortaokulu'na tayin oldu. Halen aynı okulda görev yapmakta olup Sosyal Bilgiler ve T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük derslerini vermektedir.

İletişim Bilgileri:

E-mail: korayozyigit35@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8729-6240>

Yayınlanmış Bildiri:

Özyiğit, K. ve Koçyiğit, M. (2012). Bir Öğretmen Yetiştirme Projesi Olarak Köy Enstitülerinde Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi. *1. Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu*, Marmara Üniversitesi, İstanbul. 20-22 Nisan 2012.

Kurs ve Sertifikalar:

- BELTEK Topoğrafya Teknisyenliği I-II (2010)
- DF Dama Antrenörlüğü (2014)
- TSF I. Kademe Yardımcı Satranç Antrenörlüğü (2015)

Hizmet İçi Eğitimler:

- Ölçme ve Değerlendirme Farkındalık Semineri (2014)
- Özel Eğitim Hizmetleri Semineri (2016)
- Fatih Projesi - Eğitimde Teknoloji Kullanımı Kursu (2017)
- Yangın Eğitimi Kursu (2017)
- Çalışanların Temel İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimi Kursu (2019)